

Páris László
1940.

TUDOMÁNYOS FÜZETEK

SZERKESZTI
DR. GYÖRGY LAJOS

1937.

AZ E. M. E. KIADÁSA

91. SZ.

Nireş-Szásznyíres település-, népiség-, népesedés- és helynévtörténeti viszonyai a XIII—XX. században

Írta :

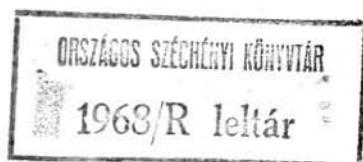
Dr. Szabó T. Attila

CLUJ.

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
1937.

M 11.213/91:2

Niriş-Szásznyíres település-, népiség-, népesedés- és helynév- történeti viszonyai a XIII—XX. században.

I.

A történeti kutatások előterébe korunkban mindinkább a helytörténeti kutatások kerülnek. Érdekes, hogy az ilyenféle, eddig csak vidéki műkedvelőknek hagyott munkát ma éppen az egyetemesebb, átfogó történelmi kutatásokat végző történétírók sürgetik leginkább. De érthetően fontos ez a kisebb területeket, esetleg egyes települési egységeket is figyelembe vevő munka éppen az általánosabb, nagyobb területet átölelő munkás számára, hiszen a kisebb körben nyert biztos adatok, az egyes települések életében felismert törvényszerűségek sokszínű mozaikja adhat csak a nagy összefüggések keresője számára hamisítatlan történeti képét. Országgrészünkben a történeti kutatások szétágazó munkaterületén azonban éppen a helytörténet mezeje a legelnyagoltabb. Még akik foglalkoztak is helytörténettel, sohasem vetettek futó pillantásnál egyebet a helytörténet három legfontosabb ága, a település-, népiség- és helynévtörténet felé. A helytörténet itt az egyes területek közjogi, birtokjogi, egyháztörténeti, esetleg földrajz- és gazdálkodástörténeti adatainak nyers összegyűjtéséből állott. Ennek eredménye aztán az, hogy nincs ma egyetlen olyan tanulmányunk, amely valamilyik transylvániai-erdélyi települési egységet a fennebb jelzett történeti kérdések szempontjából kimerítően ismertetne.

Az itt elmondottak megmagyarázzák azokat a nehézségeket, amelyekkel e tanulmány írója és munkatársai munkájuk során találkoztak. Magának az anyagnak összegyűjtése is nehéz volt, a földolgozás ilyenszerű hazai előzmények hiányában meg éppen az.

Az adatgyűjtés sok időt kívánó munkáját sokszoros elfoglaltságom és mostoha munkalehetőségeim miatt nem egyedül végeztem. A szükséges előleges utasítások megadása után *Szabó T. Judit* gyűjtötte a helyszínen az egész jelenkori helynévanyagot, ő készítette a népiségkép felvételét és rajzolta terveim szerint a térkép vázlatokat.¹ Megjegyzem azonban, hogy a gyűjtés folyamán magam is kétízben, azelőtt meg többször is voltam a községben. Helyszíni ismereteim és az egyházközségi adatokban való jártasságom innen származik. Sem magam, sem segítőtársam nem nélkülözhetette a falu református lelkésze, *Fekete Gerő*,

¹ A vázlatok közül az I. és II. belsőség-térképnek az újabb adatok alapján való kiegészítését és befejezését *Moldován János* kartársi szívességének köszönöm.

pihenést nem ismerő segítségét. Ez a segítség különösen a helynév-anyag térképelésében, a népiség-felvétel térképvázlatának készítésekor és a jelenlegi népesedés-adatok összegyűjtésekor volt nélkülözhetetlen. A helynévtörténeti anyag összegyűjtésének munkájában *Szilágyi András* (35),² *Orbán István* (72), *Támás Joánné aluj György* (37), *Zég réán Vaszi* (37) kerülő, *Léczfalvi János* [Gubernátor (52)] csordapásztor, *Pláton Grigoré* (52), *Kerekes János* (46), *Léczfalvi János Imréné* (40), *Kovács Dezső* (31) és *Füleki Károly* (35–38) nyújtottak megbecsülhetetlen segítséget. A népiség-viszonyok vizsgálata alkalmával *Oláh Andrásné* sz. *Veress Róza* szülésznő igazította útba a gyűjtőt.³ Ezeknek és a sic-széki egyházmegye levéltárában kutatást engedélyező *Lőrincz János* ref. esperesnek őszinte köszönettel tartozom. Nem mulaszthatom el, hogy köszönetet ne mondjak *Kelemen Lajosnak*, aki az E. M. levéltárában őrzött gróf Kornis-levéltár anyagára felhívta figyelmemet. A ref. egyházkerület teológiai karának könyvtárában levő okiratanyag tanulmányozását dr. Nagy Géza teológiai tanár lekötelező előzékenysége tette lehetővé.

II.

Az általam település-, népiség- és helynévtörténet szempontjából vizsgált község a különlegesnek ígérkező tanulságok mellett, mint a vármegye egyik legrégebbi községe vonta magára figyelmemet. A helység neve először ugyan csak 1330 körül fordul elő *Nyres* alakban okleveleinkben, bár sokkal előbbi település lehet. Nevének alakváltozatai: 1415: *Nyres*,⁴ 1456: *Zaznyres*, 1458: *Zaznyres*, 1463: *Zaznyres*, 1465: *Zaznyres*, 1467: *Zaaznyres*, 1492: *Nires*, 1589: *Zaznires*, 1594: *Zaz Nyres* (oppidium), 1599: *Zaznires*, 1615: *Szasz-Nyires*.⁵

Mindenik történeti helységnévalak *Nyires*, illetőleg *Szásznyires* olvasatot ad; a község legrégebbi névalakjának olvasata (*Nyires*) egyben a község nevének mai népi formája. A falu és a környékbeli magyar községek lakossága kizárólag ilyen alakban használja a falu nevét. A kissé távolabbi Dej-Désen is gyakoribb ez a rövidebb, mint a hosszabb alak. A helység rumén⁶ neve, *M'iris* (olv. *Mnyiris*), nyilvánvalóan a magyar név származéka; a kezdő mássalhangzó jésülése a magyarból való kölcsönzéseknél jól ismert hangtani tűnemény.⁷ „Szolnok-

² A nevek után zárójelbe tett számok az életkort jelzik.

³ A felsoroltak mindannyia niri-si-szásznyíresi lakos; legnagyobb részük ősfoglalkozásokat űző.

⁴ Nem biztos, hogy az adat erre a falura vonatkozik.

⁵ Vö. Kádár József, Dr. Réthy László és Tagányi Károly: *Szolnok-Doboka vm. mon.* (Szoln. Dob. Mon.) Déesen, 1901. V, 266. — Varjú Elemér: *Bánffy Oklevéltár*. Bp. 1908. I. 536, 538, 698, 699. Dr. Iványi Béla: *U. a.* Bp. 1928. II. 1, 56, 59, 95.

⁶ A köznyelvben általános román népnév helyett használom e tudományos szempontból elfogadhatóbb névalakot.

⁷ Vö. pl. a Sălaj-Szilágy-megyei *Nyirsid* (< *Nyírséd*) név rumén *M'irsid* (olv. *Mnyirsid*) alakjával.

Doboka Mon.“ (V. 266) szerint a község nevét nyíres erdeje és szász lakosairól vette. Magam — mint ezt már másutt⁸ kifejtettem — valószínűbbnek tartom, hogy a ma csak betula, betuletum, birkenwald⁹ jelentésű *nyír* közneveünknek a többi finn-ugor nyelvekből kimutatható, *loculosa*, *palus*, *stagnum*, *sumpf*, *mocsár*⁹ jelentése⁹ rejtőzik a helységnévben. Egészen valószínűvé teszi ezt a jelentésbeli lehetőség mellett az a tény, hogy a helynévtörténeti vizsgálódások e község határát a régebbi korban vízben nagyon gazdagnak mutatják.

Ez a vízben való bőség a gazdag, irtás útján művelhetővé tehető erdőségek, a só helyi előfordulása, a közlekedésre alkalmas Someş-Szamos-völgy közelsége, és mégis a hely viszonylagos eldugottsága kezdettől fogva alkalmassá tette e helyet a megtelepülésre. Ha feltevéssem és valószínűségeken kívül csak egy néhány, állítólag ős- (talán éppen bronz-) kori lelet-tárgy szól a mellett, amit „Szoln. Dob. Mon.“ (I. h. 271) e község sóbányáinak római, sőt őskori műveléséről mond, az kétségtelen, hogy ez a település újabb formájában még az Árpád-korban keletkezett. Kezdetről fogva az először 1269, illetőleg 1291-ben említett „Bálványosvár“ tartozéka (I. h. II, 103) és így királyi, illetőleg vajdai fennhatóság alatt álló község volt. Mint ilyen királyi földre telepíthették be a XII–XIII. század folyamán¹⁰ bejövő német vendégnépeket (*hospites*). A falu alaptelepülése is erre mutat. A község ugyanis településforma szempontjából a szabályos településformák, a frank földön kialakult ú. n. soros vagy utcás települések csoportjába tartozik.¹¹ E településforma szerinti településre nézve kétségtelenül a helyrajzi viszonyok is kedvezőek voltak. A falun átfolyó Bándó patak (214)¹² aránylag szűk völgye e szűkebb területen alkalmas településforma szerinti települést tette lehetővé. A falu valószínű legrégebbi, az Iskola híggyától (13) a Csurán híggyáig (131) terjedő része széles, hármass osztású utcájával elüt a mezőségi magyar vagy rumén településű falvak szűk utcás, rendszeren egyosztású utca-elrendezésétől és telepedés-jellegében még inkább különbözik a rumén falvak elszórt utca-, telek- és épületelrendezésétől. A falu legrégebbi részének vallja e részt nemcsak az a tény, hogy a reformáció előtt is jelenlegi helyén álló református templom erre a részre esik, de a telek-osztódás ezen a részen már 1784-ben is sokkal sűrűbb volt, mint a falu más részeiben; ez az osztódás azóta természetesen még csak fokozódott. Egészen érthető jelenség, hogy a régebbi településen egyre szaporodó családok telkei hosszabb időszakon keresztül többszörösebben osztódtak, mint a viszonylag újabb időben keletkezett településrészek telkei.

⁸ *Nyír, nyíres*, MNy. XXXII (1936), 47–8.

⁹ Vö. *Ethnographia* IV, 283 kk; Nyr. XXXII, 419; MNy. XXIII, 315 XXVI, 395.

¹⁰ Hóman—Szekfű: *Magyar történet* I, 403.

¹¹ E településformára nézve „A magyarság néprajza“ című műben Bátky Zsigmondnak az *Építkezés-ről* szóló fejezetét (I, 124 kk).

¹² Az előforduló helynevek után []-ben álló szám a helynévtörténeti rész térképvázlatán jelzi a kérdéses helyet.

Ami azután a településtörténeti kép közelebbi ismeretét illeti, két térképvázlat szolgálja a település-kép szemléltetésének céljait. Az I. sz. belsőségtérkép a falu településképeiben beálló változásokat akarja rögzíteni. E térképet az E. M. gróf Kornis levéltárában levő 1784-es vagyonösszeírás (conscriptio), az 1871 körül készült telek-könyvi vázlatrajzok alapján, illetőleg *Fekete Gerő* helybeli ref. lel-kész segítségével és utasításaim alapján sikerült munkatársaimnak megrajzolniok. Az 1784-es falukép megrajzolása kissé nehéz volt, mivel nem térkép, hanem leírások alapján kellett e képet megtervez-nem. Az idézett forrásban ugyanis egyes jobbágy- és zsellértelkek meghatározása alkalmával a két szomszédot is felsorolják. Mivel az egyes telkek szomszédolása alkalmával sok esetben ma is meghatároz-ható pont (ref. templom-telek, sikátor vagy utca, patak stb.) is sze-repel a leírásban, a telkeket pedig bizonyos sorrendben sorolják fel, két ma is meghatározható pont közé eső területet annyi telekre osz-tottam fel, ahány jobbágy-, illetőleg zsellértelket sorolnak fel az össze-írásban. Innen az a szembetűnő jelenség, hogy míg a településválto-zásokat feltűntető I. sz. belsőség-térképen szabályosan osztott telkek vannak, a jelenlegi állapotot viszonylagos pontossággal rögzítő II. tér-képvázlat telkei osztódás szempontjából oly nagy változatosságot mu-tatnak. Az I. sz. térképvázlat tervezése és rajzolása alkalmával tehát magam és segítőársaim csak arra lehettünk tekintettel, hogy a tele-pülés-egyedek viszonylagos egymásutániságát szemléltessük, de a telekbeosztásnak még olyanszerű viszonylagos pontosságára sem ügyelhettünk, mint amilyent a II. sz. térkép-vázlatban sikerült elér-nünk. A fejlődéstszemléltető vázlaton a régebbi falukép telkein meg-rajzolt házak is csak a népiségtörténeti szempont szemléltetési céljait szolgálják, de nem adhatnak a telepedésformák szempontjából még csak megközelítőleg pontos képet sem. Az 1—5, 10—31 és 38—54 tel-kek elhelyezése az egymásutániság szempontjából kétségtelen biztos-ságú, a többi telkek elhelyezése a történeti forrás bizonytalansága miatt csak valószínű. Mivel kb. 10—15 zsellértelkek, illetőleg elhagyott tele-pülés legalább valószínű meghatározása sem sikerült, a falu 1784-es valószínű határát is képzeletben kissé ki kell tolnunk az 57, 60, 61 és 64 telkeknek a külsőség felé eső telek-határa irányában. Nagy válto-zást azonban ez a belsőség-határ 1784-es vonalának alakulásában nem igen jelent, fejtegetésem szempontjából pedig ez a körülmény teljesen elhanyagolható és így a továbbiakban nem is hivatkozom reá.

A két térképvázlat összehasonlítása néhány érdekes település-történeti mozzanatra világít reá. A legrégibb település-résznek felis-mert utcarészen, a Nagy-uccának (116) az Iskola higgyától (13) a Csúran higgyáig (113) terjedő szakaszán az 1784-ben ott lakó csalá-dok közül az 1599-től e községben élő egyik legrégibb, ma legnépesebb családnak, a Kovács-családnak, két telke ma is fellelhető; egyik a mai református papiház mellett (I. 44.—II. 264), a másik alább (I. 46—II. 257). E család azonban e részen az 1784-es állapothoz képest három telket vesztett, belsőségi terület szempontjából pedig még többet, hisz mai telkei, legalább egyszeres osztás utáni félakkorák, mint voltak

másfélszáz esztendővel előbb. Ezen a soron nincs is ma több XVIII. századvégi gazdájától megült telkek. Bár nem tartozik a falu egészen régi részéhez, mégis helyrajzi folytonosság szempontjából itt említem meg, hogy a mai Hóra-telkek (II. 178—179) egy, a XVIII. században egy kézben levő telkek (I. 33) osztódása útján keletkeztek. A mellette kétoldalt levő telkek közül a Pop Urszujén (I. 34) ma zsidó tulajdonos lakik (II. 180), a másik oldalon azonban a Székely-család telke (I. 32—II. 176) ma is megtalálható.

A szemben levő utcasoron az I. 20—25, illetőleg II. 111—116 telkektől a gr. Kornis-család egyik kúria-helyére telepített falurész.¹³ Feltűnő az a jelenség, hogy a II. 111—141 telkek között ma csak két tisztán rumén telket látunk. Ebből azonban a magyar elem itteni ősibb településre következtetnünk nem lehet, hisz az 1784-es állapotot tükröztető II. sz. térképvázlat nagyon is tarka népiségtörténeti képről tanuskodik. A falu e régebbi részéből, de általában az egész faluból is kipusztult¹⁴ a *Györgydeák* család, melynek régebben telkei a gr. Kornis kúriahelyen (I. 20) és a ref. egyházi épületek közelében (I. 41 és 43) helyezkedtek el; telekhelyein, úgy látszik, zsidó és rumén családok osztozkodtak.

Míg a falunak előbb vizsgált részét, a mai látszat ellenére, a történeti adatok cáfolata mellett nem állíthattam bolygatatlanul régi településnek, egészen más a véleményem a falu másik, kétségtelenül ugyancsak régi részének¹⁵ település- és népiségtörténeti útmutatásait illetőleg. A telkek itt már 1784-ben is magyar megülések voltak, sőt ma is nagyjában ugyanazok a családok (Kovács, Füleki, Székely és Veres), a falu legrégebbi és ma is legnépesebb családai a nevezetesebb települők; ezek a családok már 1784-ben is itt és éppen azokon a telkeken voltak. De ugyancsak innen és a közelben levő másik gr. Kornis kúria-helyre (I. 1—6* és 58—60; illetőleg II. 7b—16 és 34—36) telepített családok közül hiányzik a magyar Varga család; helyében újabb települő a rumén Moldován család. A régi Füleki-telket (I. 2) is odébb tolta a később megjelenő rumén Budai és Marosán család elhelyezkedése (II. 11 és 307). Úgy vélem, hogy ez általában régebbi magyar településnek mutatkozó részen észlelt jelenségek megértése csak úgy sikerül, ha feltesszük, hogy a falu legrégebbi részének felismert rész eredetileg szász település volt,¹⁶ de ide a szászság lassú, talán a XVII. századig tartó pusztulása után a birtokosok, főként a gr. Kornisok,

¹³ Itt a gr. Kornis családnak 1784-ben már semmiféle épülete nem volt; a régebbi tulajdonosok (Vö. „Szoln. Dob. Mon.“ V, 267 kk) valamelyikének kúriája mehetett át a Kornisok tulajdonába, de azt, mivel nekik a tőszomszédos Benedikt-Szentbenedeken ma is fennálló hatalmas várkastélyuk volt, jobbágyokkal telepítették be.

¹⁴ A helyi felvilágosítás szerint elruménesedett. Valóban 1802-től *Györgyák* néven említik e családot; ez az alak pedig elruménesedésre mutat.

¹⁵ Az I. 38—40* és 8—14, illetőleg II. 270—280 és 48—60 sz. telkek.

¹⁶ Erre mutat egyik részének, a *Németköz*nek (r. *Ulică Nyámcului*) neve is.

telepítettek vegyesen magyar és rumén jobbágyokat és zselléreket, míg a másik rész (I. 7*—14 és 38—40, illetőleg II. 44b—60 és 270—280) még a szászág viruló életének tartama alatt keletkező magyar település a XVIII. század végéig, sőt napjainkig nagyjában megbolygatatlan eredeti állapotot tükröztet. E részben helyezkednek el ugyanis a legrégibb időkből, még a XVI. század utójáról kimutatható magyar családok. E családok szállhatták vagy vásárolhatták aztán meg a pusztuló szászágna a régebbi falurészben üresen maradó telkeit. Valóban itt, a régebbi, a magyar településnek felismert, részben legjelentősebb családok közül éppen a régi mindenikének van telke.

Már az újabb részben is feltűnő, hogy a magyar családok némi faji összetartásról tesznek tanuságot a település szinte kizárólagos magyar jellegének megőrzésével. A falu más részeiben is megfigyelhető ez az ösztönös faji tömörülés; elég az előbb említett teleprészre (II. 127—144) utalnom, ahol a település jellege az utóbbi 150 év alatt vált annyira magyarrá, hogy azt a jelleget csak két tiszta rumén és két vegyes település tarkítja. Csaknem teljesen magyar jellegűek a II. 219—233, a 98—105, 74b, a 3—10 és 297, a 12—42a és a 98—115 telekcsoportok, hogy a másutt jelentkező kisebb-nagyobb magyar tömörüléseket ne is említsem. Még ezen a jelenségen belül, az egyes családok elhelyezkedésében is megfigyelhető bizonyos összetartó, a többi családtól elkülönző hajlam, ha pl. a Borsos (II. 57—58, 149—151, 204—205) és Kovács (II. 140—41, 143, 145) család 1784-es és mai település-helyeit nézzük. Alig hinném, hogy e jelenség csak a telekosztódások egy nemzetség keretén belül lefolyó természetes folyamatának számlájára írandó, és nincs benne része a régi nemzeti összetartozás legalább csökevényes, de ösztönös érzésének. E jelenséggel szemben a rumén települések között sem különösebb faji, sem családi összetartozás érzetere mutató, a település-helyek összefüggésében mutatkozó olyanféle jelenséget nem figyelhetünk meg, mint azt előbb tettük. Sőt még a megült helyhez való ragaszkodás is az egyetlen Hóra családot kivéve, amelynek ketté osztott telke (II. 178—79) másfél száz évvel ezelőtti egyes telkéből (I. 33) osztódott, nem vehető észre. Csak a hozzánk közelebb eső időben, az 1784 és 1871 után keletkezett településrészek rumén lakóinál jelentkezik nagyon halványan ilyen külső mozzanatban is az ilyenféle hajlam. Ez, majd mint látjuk, összefüggésben állhat néhány, a falu birtoklástörténetében és társadalmi viszonyaiban mutatkozó mozzanattal.

Település szempontjából egészen jelentéktelen a cigány és zsidó elem. 1784-ben már ugyan két, a faluban lakó cigány családot említenek,¹⁷ de a cigányság máig sem okozott a falu település-képében lényegesebb változást. A Kokas-hegy (III. 148) alatt keletkezett ugyan egy cigánytelep (II. 228—232), melyet egészen 1871-ig egy másik teleprész (II. 122—126), majd később két különálló telek (II. 146 és 148) cigány megülése követett, de mindkét rész település szempontjából mostoha, más elem számára fel nem használható terepen kelet-

¹⁷ E két családnak legalább 12—15 tagja volt.

kezett. Közelről sem lehet ugyanezt mondanunk a zsidó telekelhelyezkedésekről. A kereskedelemmel, korcsmárolással foglalkozó zsidóság településhelyei természetesen nem összefüggők ugyan, de a falu legjobb helyein levők. Már az 1784-es térképen jelzett fogadósteleknek (I. 41*) is zsidó tulajdonosa lehetett,¹⁸ mert ez a falu közepén ma is zsidó családtól megült telek. A zsidó házak és korcsma-kereskedések rendszeren útkereszteződésekénél (II. 180 és 280) vagy a falu legforgalmasabb helyein (II. 112, 250, 251, 268 és 269) foglalnak helyet. Egyetlen települést sem találunk a falu külső, kereskedelmi szempontból számba nem jöhető részein. Ez a helyzet nyilvánvalóan így is marad, ha csak az újabb falufejlődésnek a régi kereteket állandóan fesztítő, hosszanti irányba terjesztő irányzata nem készíti a természetes zsidó szaporulatot vagy az újabb zsidó települöket a kereskedelmi szempontból nemsokára kiaknázható, de a központtól távolabbeső települések közelében való településre. Ez azonban egyelőre nem igen következik be. A zsidóság a faluból kipusztult, állítólag ruménná lett Györgydiák (> Györgyák) családhelyére (I. 41—II. 268), egybeült részben rumén, részben magyar családok helyére települt; e telkek csak az újabb időkben mehettek át tulajdonukba, hisz még 1891-ben is a falunak csak hat izraelita lakója, tehát legfeljebb két zsidó családja volt.¹⁹

Biztos történeti adatok hiányában nem tudhatjuk, hogy ezeknek a településben szerepet vivő elemeknek egymáshoz való települési viszonyában, illetőleg telkeik arányszámában milyen eltolódásokat okoztak a különböző természeti csapások, különösen a falvak településtörténeti képét egyetlen csapásra megváltoztató faluégések.²⁰ Egyetlen ilyen elemi csapásról tudunk a történeti forrásokban nyomára akadni. 1758 körül az egész község leégett; ezt egy futó megjegyzésen kívül az is mutatja, hogy Némethi Sámuel eluji-kolozsvári ref. kollégiumi tanár végrendeletileg 15 drb. úrasztali fehérneműt »hagyott a romladozott, porrá és hamuvá lőtt eklézsiának felsegíllésére és építésére«.²¹ Hogy ez az amúgy is szólam-szerűnek tetsző romladozás, porrá és hamuvá-létel csak az egyházi épületekre vonatkozott-e vagy az egész falu is ugyanekkor ilyen mértékű pusztulás áldozata lett-e, a szűkszávú forrásból nem olvasható ki. A falu településképeben ez a csapás²² lényeges változást alig hozhatott, hisz itt a termé-

¹⁸ A telket a vagyonösszeírásnál, 1784-ben, nem sorozzák be a Kornis-telkek közé, és így ennek tulajdonosa sem jobbágy, sem zsellér nem lehetett.

¹⁹ Legtöbb zsidó családról valóban kimutatható a késői település. (L. a népiségfelvétel adatait.)

²⁰ Vö. Dr. Gyórfy István: *i. m.* 542.

²¹ „Szoln. Dob. Mon.” V, 272—73.

²² Tudunk a falunak még előbbi időkbeli való elpusztulásáról is. 1706-ban 39 háza közül 28 el volt pusztulva a kuruc-labanc pusztítások következtében, lakossága pedig fiakkal együtt 9 jobbágy és 5 zsellér volt. Ezeket a számokat magam túlzásnak tartanám, ha egy másik és más forrásból származó adat szerint még 1713-ban is nem említénének a községben 24 elpusztult házat. Milyen hatással volt e pusztulás a falu településképeinek megváltozására nézve, azt ma nem dönthetjük el.

LEGENDA

szeti adottságok sokkal inkább meghatározták a települést, és jobban kényszerítették a lakosságot a régi formákhoz való ragaszkodásra, mint a szabadabb települési lehetőségekkel rendelkező alföldi, sík vidéki települések lakóit. Az ilyenféle mozzanatok legfeljebb a hely népiségtörténeti képében okozhattak lényegesebb változást. A lakosság pusztulása, a mozgékonyabb elem kitelepülése és az újabb betelepülők változtathatták főben és faji tekintetben is a lakosság összetételét.

III.

A dolog természeténél fogva nem lehetett elkerülnöm azt, hogy a település-viszonyok vázolása kapcsán is ne érintsek tulajdonképpen már a népiségtörténet körébe vágó kérdéseket. Ez azonban nem mentesíthet ama feladat alól, hogy közelebbről is szemügyre vegyem a falu népiségtörténeti mozzanatait.

Mint számbaveendő tényt kell elfogadnunk azt a közvetlenül érthető népiségtörténeti sarkigazságot, hogy a nem ősi foglaláson alapuló települések esetében a népiségtörténeti változások igen nagy mértékben a birtoklásban beálló változások függvényei. E megállapítás igazsága bizonyítható az általam vizsgált falu népiség- és birtoklástörténeti változásainak egymáshoz való viszonyából is.

Községünk alig lehetett eredetileg ősi, foglalásos megülés. Mint előbb is rámutattam, a történeti források e falut már 1291-ben a közeli „Bálványosvár” tartozékának mondják. E vár tartozéka, tehát királyi birtok maradt, kisebb-nagyobb megszakításokkal 1553-ig, amikor az elhanyaglott vár tartozékai a jelentőségben fejedelemskori szerepénél fogva az egyre növekvő közeli gherlai-szamosújvári várra szállanak. Éppen az Árpádkor és az erdélyi fejedelemskor kora-kezdeté közé eső időszakra nézve nincs népiségtörténeti szempontból semmi közvetlen történeti adatunk. Csak közvetett, az országos viszonylatok között is szerepet vivő népiségtörténeti tények helységünkre való vonatkoztatása és a helynévtörténeti vizsgálódás esetleges eredményei igazítanak útba a kérdéses község valószínű késő-középkori és kora-újkori népiség-viszonyaira nézve.

A helységnév előtagjában szereplő *szász* népnév, de a település-meg helynévtörténeti tanulságok, nem utolsó sorban a helyi hagyományok alapján is kétségtelennek kell tartanunk azt, hogy e hely népiségtörténetében igen fontos szerep jutott a szászságnak. Az országos történelemből ismert szász telepítések a XI–XIII. században történtek, tehát ez időközben települhetett be ide a szásznívesi szászság is. De a helységnév²³ kétségtelenül magyar eredetű volta azt mutatja, hogy vagy itten, vagy e helység közelében, pl. a szomszédos „Bálványosvár” tövében alakult félben levő Unguras-(Bálványos) Váralján magyar településnek kellett lennie, hisz másként nem volna érthető a már a

²³ Megjegyzem, hogy a helységnévnek nem ismerjük a szász alakváltozatát; ha volt is ilyen, a ránk maradt oklevelekben nem szerepel.

XIII. századból ismert helységnév magyar hangalakja. Régi magyar lakosság kora-Árpád-kori ittlétét bizonyítják a helynévkutatás útján nyert adatok, nevezetesen egy 1330 körül keletkezett határjáró oklevél értelmezhető helyneveinek kizárólagos magyar volta. Mindez azt mutatja, hogy az a népfaj, amely az 1330 előtti időkben e helyen számbajöhető népiségtörténeti tényezőt alkotott, csak a magyar lehetett. Hogy a magyarság mellett a hely népiségtörténetében közelebbről nem ismert szerepre hivatott, és igen fontos, úgy lehet, kezdetben a magyarságnál jóval fontosabb szerepet vivő szászság mikor és milyen körülmények között pusztult ki, illetőleg a kétes értékű helyi hagyományra alapított fejtegetések értelmében (Vö. „Szoln. Dob. Mon.“ V. 270) mikor költözött ki végleg e községből, azt nem tudjuk. Annyi azonban biztos, hogy a XVI. században lakosai között már alig találunk olyan nevűeket, akikről ilyen alapon megállapíthatnók a szász eredetet. Mindössze az 1589-ben említett Szász Józsa, az 1593-ban szereplő Zemper Benedek jobbágy és Hermann Lőrinc, a gherlai-szamosújvári vár puszkásának neve (1599) mutatja azt,²⁴ hogy itt a XVI. században az előbb még virágzó szászságnak már csak hihetőleg elmagyarosodott töredéke élt.

Nincs egyetlen adatunk sem arra nézve, hogy e községben jelentősebb közép- vagy akár törpe-birtokos bocskoros nemesség lakott volna és így a gr. Kornis-család birtoklása óta e család jobbágy- és zsellérvizonyainak ismerete egyben fényt vet a falu általános népiségtörténeti viszonyaira is. Az említett család a jelenleg ismert történeti források szerint először 1602-ben volt itt birtokos Kornis Boldizsár személyében. Ez a birtoklás azonban, úgy látszik, csak a Básta-korszak zavaros ideje alatt tartott, mert csak később, többszöri és más családoknak szóló fejedelmi adományozás után kerül községünk előbb csak átmenetileg (1630, 1658 és 1665), majd végérvényesen a XVIII. század legelején gróf Kornis Zsigmond kormányzó alatt a Kornis-család kezébe, hogy azután a család a legújabb időkig egyedüli, majd társbirtokos maradjon.

Az, amit eddig a település- és népiségtörténeti viszonyokról mondtam, továbbá amit a helynévtörténeti bizonyságok majd alább nyújtanak, nem teszi alapnélkülivé „Szoln. Dob. Mon.“ (V. 276) íróinak azt az állítását, hogy a helység rumén lakosságának betelepítése a gr. Kornis-családnak tulajdonítható. Mivel e család birtoklása előtti időből nem tudunk egyetlen olyan nevű családot kimutatni, amely itt kétségtelenül rumén fajú lakosság jelenlétére vallana, viszont e család birtoklása utáni időben a rumén zsellérség és jobbágyság olyan számarányban szerepel, amely, mint alább látjuk, legalább egy százados időközben felül is mulja az itt lakó magyarságét, valóban kétségtelennek kell vennünk azt, hogy a rumén elem itteni jelentkezése olyan, a

²⁴ Vö. „Szoln. Dob. Mon.“ V. 266. — Zemper család egyik tagja, György, 1702-ben már mint egy telkes nemes szerepel. (Vö. I. h. 269.) Valószínűleg sajtóhiba az 1615-ben említett Zompör (Peter) név, mely szintén e család nevét rejti. (I. h. 268.)

Kornis-birtokon is üzött gazdálkodáspolitikának az eredménye, mely Transylvánia más részein és más főrangú családjainál is megfigyelhető. Ennek a gazdálkodáspolitikának főcélja minél olcsóbb és minél engedelmesebb munkaerő alkalmazása volt. Ez a törekvés készítette a Kornis családot arra, hogy nagyobbnyírt rumén lakosságú birtokairól, de aztán idegenből is telepítsen ide rumén jobbágyokat. Még az 1784-es vagyonösszeírás is megemlíti néhány jobbágyról, hogy a tőszomszédos Benediug-Szentbenedekről telepítették ide. De tovább menve: a jobbágynevek maguk is útbaigazítanak a települő származási helyét illetőleg. Aki csak egy kissé járatos a XVII—XVIII. századi vallatásos összeírásokban, tudja, hogy a jobbágy- és zsellér-családnevek jórésze a jobbágy, illetőleg zsellér előbbi lakóhelyének nevéből keletkezett. Így pl. községünkben az Apáhidán, Copán, Félékán, Krisán, Márosán, Moldován, Oltyán, Ruszán, Szén(t)györgyán, Szilvesán, Tóki v. Tyokán, Krisán stb. név, melyeknek némelyike népes család neve, különböző vidékekről [Apahida (Cluj-Kolozsm.), Feleac-Felek (Uo.), Top-Coptelke (Somes-Szolnok Doboka m.), Uriu-(Alsó- v. Felső-) Ör (Uo.), Teocu-(Alsó- v. Felső-)Tők, Rus-(Alsó- vagy Felső-)Oroszfalu, Sângheorghe- (valamelyik) Szentgyörgy, Silvaş-Víz- vagy Kecsét-szilvás (Uo.), Mureş-Maros és Crişana-Körös vidéke, Moldova stb.] odakerült családok neve.

Ugyancsak nemleges eredményt ad a ruménség régebbi ittlakására nézve a helynévkutatás is. A közül a kevés helynév közül, amelyeket a község határából a XVI—XVII. századból ismerünk, egyetlenben egy sem olyan, hogy akár a hangalak, akár a jelentés szempontjából a rumén eredetet vagy még csak a rumén hatást is feltételezhetnők. Nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény sem, hogy viszont a rumén eredetű helynevek egy jelentékeny csoportját az irtvány-nevek alkotják. Pl. *Csáon irtvány* — r. *Lázu luj Csáon, Hóra irtvány* (1784) — *Lázu luj Hóra, Hátosz irtvány* — *Lázu luj Hátosz, Juonyel irtványa* — *Lázu luj Juonyél, Kutus irtvány* — *Lázu luj Kutus, Szuján irtvány* — *Lázu luj Szuján*. Ezek az irtások, mint az alább következő helynévtörténeti részből is látható, mind a határ szélére eső erdős területekből felfogott, csak újabban művelés alá kerülő területek és így az ezeket művelés alá fogó és elnevező népelem későbbi betelepülésére vallanak. Az első rumén helynevek, mint alább is látjuk, a XVIII. század második felében jelennek meg, akkor tehát, amikor az előbb érintett gazdálkodáspolitikai eredményeképpen a falu lakosságának már több, mint fele rumén volt.

Az első, faji szempontból is meghatározható telek szerinti elosztódást 1784-ből tudjuk összeállítani abból a többször érintett vallatásos

²⁵ Érdekes az ilyenféle nevek keletkezésére nézve éppen az e községre vonatkozó 1784-es vallatásos vagyonösszeírásban a szökött jobbágyok között említett Kerekas Gligorra és fiára, Lupujra, vonatkozó, következő bejegyzés: „...ezelőtt 12 évvel elszökvén (t. i. a két jobbágy) — vallják a tanuk — úgy halljuk, most Kővár vidékén, Russoron lakik s molnár ottan (t. i. az apa) és *Argyelán* névvel (azaz Erdélyinek) hivatja magát.” Ilyenszerű bejegyzést igen sokat olvashatni hasonló történeti forrásokban.

vagyonösszeírásból, amelyben gróf Kornis Zsigmond halálával ennek birtokaként niresi-szásznyíresi ingó meg ingatlan vagyonát, és közte természetesen a jobbágy- vagy zsellértelkeket is összeírják. Ez összeírás telektulajdonosok szerint való felsorolása álljon itt alább:

Az I. sz. belsőség-térképen szereplő telkesgazdák és a férfi családtagok nevének felsorolása.

A telkek, egynehány külön jelzett kivételével mind a néhai gr. Kornis Zsigmond és felesége gr. Haller Anna 1784-ben összeírt jobbágy- illetve zsellértelkei. A zsellér-állapotot külön jelzem, a jobbágyot nem. — A család- és személynevek leírásában a forrás helyesírását alkalmaztam.

1. Marsinán alias Szánduly Lup (36; caelebs paterfamilias).
2. Füleki János (30).
3. Varga Mihály (54), fia: István (házas; 26), ennek fia: András (3).
4. Varga György (36), fia: András (5), Ferkó (2); bátyja: Mihály (nőtlen; 40)
5. Budai János (60), fia: Tagyer (nőtlen; 26).
6. Nyisztor Vonul (40); öccsei: Marsinán Lup (17) és Györgyika (1) (11).²⁶
- 6.* Marosán Griga Von (zsellér).
7. Sándor Mihály (46).
- 7.* Szeplekán Tagyer (zsellér).
8. Varga János (38), fia: Marci (5), Pista (1); öccse: Gyurka (nőtlen; 17).
9. Pop Gligor (26), fia: Leontyia; öccse: Antonia (20), Vaszilika (15) és Tagyer (13).²⁷
10. Székely István (38).
11. Veres István (44), fia: Mihály (2) és István (1); öccse: János (nőtlen; 24).
12. Varga István (56), fia: András (házas; 26) és István (nőtlen; 14).
13. Székely György (64), fia: György (26) és András (20).
- 13.* Székely József (zsellér).
14. Simon Márton (65),² fia: Mihály (36), ennek fia: István (7).
15. Kovács János (60), fia: István (házas; 30), Mihály (nőtlen; 22).
16. Timofi Gligor (50), fia: Györgyi (20) és Vaszi (16).
17. Füleki András (36), fia: János (5) és Pista (2).
18. Lukáts Györgyi (50), fia: Von [ennek fia: Gligorás (1)] és Petre (25) [ennek fia: Pavel (3)].
19. Alexa Nyikuláj (40), fia: Lepe-dus (4).
20. Székely András (44), fia: Andris (10).
21. Kerekes Wón (58), fia: Györgyi (házas; 25); öccse: Vaszilia (38).
22. Asztalos Stéfán (40).
23. GyörgyDeák István (60),²⁹ fia: Mihály (házas; 24), Gyuri (nőtlen; 20) és Pista (18).
24. Budai Vaszi (50), öccse: Von (12), Gligoria (9) és Tagyer (3).³⁰
25. Illyés Márton (40), fia: András (5), Mihály (2); bátyjának fia: István (10).
26. Hátos Nyikuláj (45), fia: ? (18), Stéfán (15),³¹ Vaszilia (12) és Gligorás (10).
- 26.* Gáspár István.^{31*}
- 27.* Kis Tagyer.³²
27. Kirszte (1) alias Szüts Gábor (56), fia: Von (20), Nyikuláj (14) és Vaszilia (8).
28. Páskuj Péter (40), fia: Tagyer (10), Vonul (9) és Leontya (1).
- 28.* Felekán Vaszi.³³
29. Páskuj Wón (42), öccse: Toma (házas; 30).
30. Petrás Györgyi (50), fia: Zaharia

²⁶ Vele lakik: Szánduly Von.

²⁷ Mindannyian Benediug-Szentbenedekről valók.

²⁸ Vele lakik, de külön kenyéren él Nyíresi János.

²⁹ Vele lakik: Füleki Mihály (házas; 36).

³⁰ Mindannyian néhai Budai Tagyer fiai.

^{31*} gr. Kornis István jobbágya.

³¹ „Profugiumban van”.

³² Ennek desértáját (elhagyott telek) említik.

³³ Gr. Kornis István zsellére.

- (26), Györgyi (20), Bonul (18)³⁴ és Szimion (13).
31. Füleki György (30), fia: Andris (1).
31. Nyári Pista.³⁵
32. ifj. Székely György (35), fia: Gyuri (3).
33. Hóra Won (v. Vonuj) (48), fia: Lupuj (4).
34. Pop Urszuj (60),³⁶ nőtelen fiai: Gligoria (26), Simion (24), Szimion (23), Tagyer (18) és Péter (16).
35. Nyisztor Péter (34).
- 35.* Töki v. Tyokán Stefán.³⁷
36. Weres János (38), fia: András (5) és Gyuri (1); öccse: István (házas; 34).
37. Petrás Tagyer (28).
- 37.* Somlya Stefán (zsellér).
38. Füleki József (caelebs paterfamilias; 20); öccse: Martzi (8).
39. Weres Mihály (60); fia: Mihály (házas; 34), Gyuri (házas; 24), Andris (20) és Martzi (18).
- 39.* Kovács István.³⁸
40. Ilyés András (56), fia: András (22), János (16), Mihály (12) és István (8).
- 40.* Gáspár György.³⁹
41. György Déák András (62), fia: András (30), István (15) és János (13).
- 41.* Fogadótelek.
42. Arkosi István (46), fia: István (13); bátyja: Mihály (nőtelen; 52).
- 42.* Ref. templom és papilak telke.
44. Kovács Mihály András (40), fia: Andris (14); bátyja: Mihály (nőtelen; 45); öccse: János (házas; 36).⁴¹
43. Lőrincz István⁴⁰ (28), fia: Pista (1); öccse: Ferkő (24) és Lórintz (20).
45. Kovács Istók András (60), fia: Andris (8).
- 45.* Darabont Tagyer.⁴²
46. Kovács János Mihály (caelebs paterfamilias; 24); öccse: Andris (19) és János (17).
- 46.* Nyikora Gligor.⁴³
47. Kovács Jóseff (34); öccse: Márton (26).
48. Weres András (36), fia: Andris (2).
49. Kovács György (44), fia: Pista (10); öccse: Mihály (26).⁴⁴
50. Lukács Tagyer (28), fia: Gavril (5).
51. Hátos Szimion (40), fia: Vaszi (14).⁴⁵
52. Virva Kosztán (36); öccse: Györgyi (házas; 30).
- 52.* Szaboszalai János zsellér.
- 52.** Malinás Vonyisor.
53. Füleki István (20), fia: Marci (1).
- 53.* Pintye Tagyer (zsellér).
- 53.** Marosán Szánduly zsellér.
54. Hóra Stefán (58), fia: Péter (házas; 30), ennek fia: Nyikuláj (2).
55. Kirszte Vaszi (36), fia: Gligorás (8), öccse: Vonul (25).
56. Kerekes Gligor (42), fia: Gavril (15).
57. Kirszte Won (40), fia: Gligoria (13) és Juon (6).
- 57.* Üres telek.⁴⁶
58. Borsos János (zsellér).
59. Felekán Vaszi (zsellér).⁴⁷
60. Ruzsán Irímia.
61. Kerekes Gligor (zsellér).
62. Bodaesin Wilm (50), fia: (1), János (házas; 30), ennek fia Andris (5), 2. Antal (28; házas), fia Mihály (7); 3. Vonyitza (15).
63. Bodaesin Péter (30), fia Szimion (3) és Latzi (2).⁴⁸
64. A „régí olá templom“ valószínű helye.

³⁴ „Udvari libériás fellajtár.“

³⁵ Az előbbi gr. jobbágya.

³⁶ A benediug-szentbenedeki gr. Kornis-jószágából való jobbággy.

³⁷ Gr. Kornis István zsellére.

³⁸⁻³⁹ Gr. Kornis István jobbággya.

⁴⁰ Alább György Déák Lőrincz-nek írják nevét.

⁴¹ „...külön kenyeren vagyon.“

⁴² Telkét „pusztában lévő“-nek mondják.

⁴³ Az előbbi gróf jobbággya.

⁴⁴ Nyomorék.

⁴⁵ Az előbbi jobbággy sessioján (telkén) „különös házban“ lakik.

⁴⁶ „Peszkar nevű“ deserta sessio.

⁴⁷ Az előbbi gróf zsellére.

⁴⁸ E két utóbbi települő cigány.

Az itt felsorolt telektulajdonosok mellett az I. térképvezálaton nem tudtam meghatározni a következő zsellértelkeket: 1. Tőki v. Tyókán Péter,⁴⁹ 2. Marosán Ignát,⁵⁰ 3. Csetri alias Turi Ferenc, 4. Mészáros Gábor, 5. Apahidán Tagyer, 6. Czopán Pável, 7. Beszelága Won, 8. Kútas Tagyer, 9. Csetri Ferenc és 10. Pintye Tagyer. Ehhez járulnak a pusztatelkek (deserta antiqua sessiók) közül az alábbi el nem helyezhetők: 1. Pusztá luj Rekare, 2. Pusztá luj Marosán Gábor és 3. Felekán pusztája. A fennebbi összeírás nyomán tehát ezt a számhasonlítási táblázatot állíthatjuk össze:

Birtokos neve	Magyar		Rumén		Cigány	Pusztá
	jobbágy	zsellér	jobbágy	zsellér	jobbágy	
	t e l k e k s z á m a					
néhai gr. Kornis Zsigmond —	32	6	26	16	2	0
gr. Kornis István — — —	4	—	1	2	—	—
Összesen :	36	6	27	18	2	6

Ha most a telekszámot 5-tel megszorozzuk, megkapjuk a község lakosságának körülbelüli lélekszámát. E szerint e községben valóban ott lakó lelkek száma a következő lehetett:

magyar körülbelül	—	—	—	—	—	—	210
rumén	—	—	—	—	—	—	225
cigány	—	—	—	—	—	—	10

Az 1784-es állapot tehát már rumén többséget tüntet fel; e többség telekszámában csak 3, főben kb. 15 lélek ugyan, de ha hozzászámítjuk a ruménységhez a cigányságot is, amit a cigányság rumén elő- és keresztnéve után indulva, feltétlenül meg kell tennünk, e többség 5 telkekre és 25 főre emelkedik. E többség már az elmondottak alapján is érthető, hisz 1706-ban a községnek fiakkal együtt csak 9 jobbágy- és 5 zsellérlakosa van és 39 telke közül 28 háza pusztult el, úgy látszik lakóival együtt a kuruc-labanc háborúk alatt.⁵¹ A XVIII. század eleje⁵² és 1784 között eltelt időszak azonban elég volt arra, hogy a

⁴⁹ Vele lakik Marsinán Moko (i).

⁵⁰ Vele lakik Marsinán Von.

⁵¹ „Szoln. Dob. Mon.“ V, 278.

⁵² Egészen valószínű az is, hogy e pusztulást még csak fokozta az az országszerte dúló 1711 körüli pestis, amely szinte elképzelhetetlen mértékben szedte áldozatait. Az E. M. br. Wesselényi levéltárának egy Cluj-Kolozsmegyére vonatkozó kimutatása alapján az 1711-es pestis pusztítása egy néhány községben például a következő volt: Vişa-Visán 292, Suat-Alsósözvaton 229, Fărăgău-Fărăgón 173, Tonciu-Tancson 170, Cămarășul deșert-Pusztakamaráson 170, Filpișul mic-Fülpösön 148, Suat-Felsőszövaton 144 ember esett a pestis áldozatául. Ezek az adatok csak a legnagyobb pusztításokat mutatják; ezekből azonban következtetést vonhatunk le a szomszédos területeken végzett pusztításokra vonatkozólag is.

Kornis család telepítés-politikája a községet telkek és lélekszám tekintetében ismét a közepes nagyságú községek sorába emelje, és egyszerűs mind megváltoztassa a falu népiség-képét is. Ez a jelenség is mutatja, hogy a magyar nagybirtoknak milyen elvitázhatatlan szerepe volt a rumén elem támogatásában és erőrekaptatásában. Itt Nires-Szász-nyíresen gazdaságtörténeti okokon kívül felekezeti szempontból is érthető volt a ruménség gyámolítása. A gr. Kornis család mindig buzgó katolikus család volt. Nem lehet feltűnő tehát, ha e család, mint katolikus család, az akkori felfogásnak megfelelőleg a római egyházhoz csak imént csatlakozó ruménség egyházát, a görög katolikust, támogatta. Így állt elő az a mai szemmel nézve visszás, némelyek számára érthetetlen jelenség, hogy a magyar Kornis család a rumén görög-katolikus egyházat pártfogolja, ezzel szemben a helyi magyar református egyháznak semmit sem juttat, sőt pl. az ú. n. quarta⁵³ megvonása, illetőleg a ruménség egyháza számára való átjátszása, a magyar református lelkész réjtjének elvétele és a ruménség számára való átadása⁵⁴ révén a református magyar egyháznak érzékeny anyagi veszteséget okoz. Egészen természetes, a kor gondolkozásából folyó és csak a mai »haladottabb« és egészen más gondolatkörben mozgó kor embere számára furcsa jelenség az, hogy ugyanez a család ugyanitt a földesúri pártfogás egészen megszokott jeleként az 1766 körül keletkezett gör. kat. rumén egyházközséget szabályszerűen ellátja papi földekkel, segíti temploma és egyházi épületei felemelésében, sőt legújabb ideig való gondozásában is,⁵⁵ ugyanakkor azonban ugyanilyen földesúri pártfogásban nincs részek az ugyancsak a Kornis családnak dolgozó református magyar jobbágy és zsellér lakosoknak. Világos, hogy nem nemzetieskedő vagy felekezetieskedő megállapítást akartam itt adni, csak hidegen reámutatni egy olyan tényre, mely igaztalanul bizonyítja az itteni magyar nagybirtokossággal szemben hangzott és ma még inkább hangzó vádat, hogy t. i. »a grófok és nemesek« a rumén jobbágyság kihasználására és magyarosítására törekedtek. Az ilyen történetietlen magyarázó elvekkel dolgozó történetíró napi-politikus és a kor mozgó eszméi közé olyan törekvéseket iktat be, amelyek csak sokkal később és akkor is sokkal kisebb mértékben

⁵³ Vö. Pokoly József: *Az erd. ref. egyh. tört.* Bpest, 1905. IV. 115—16.

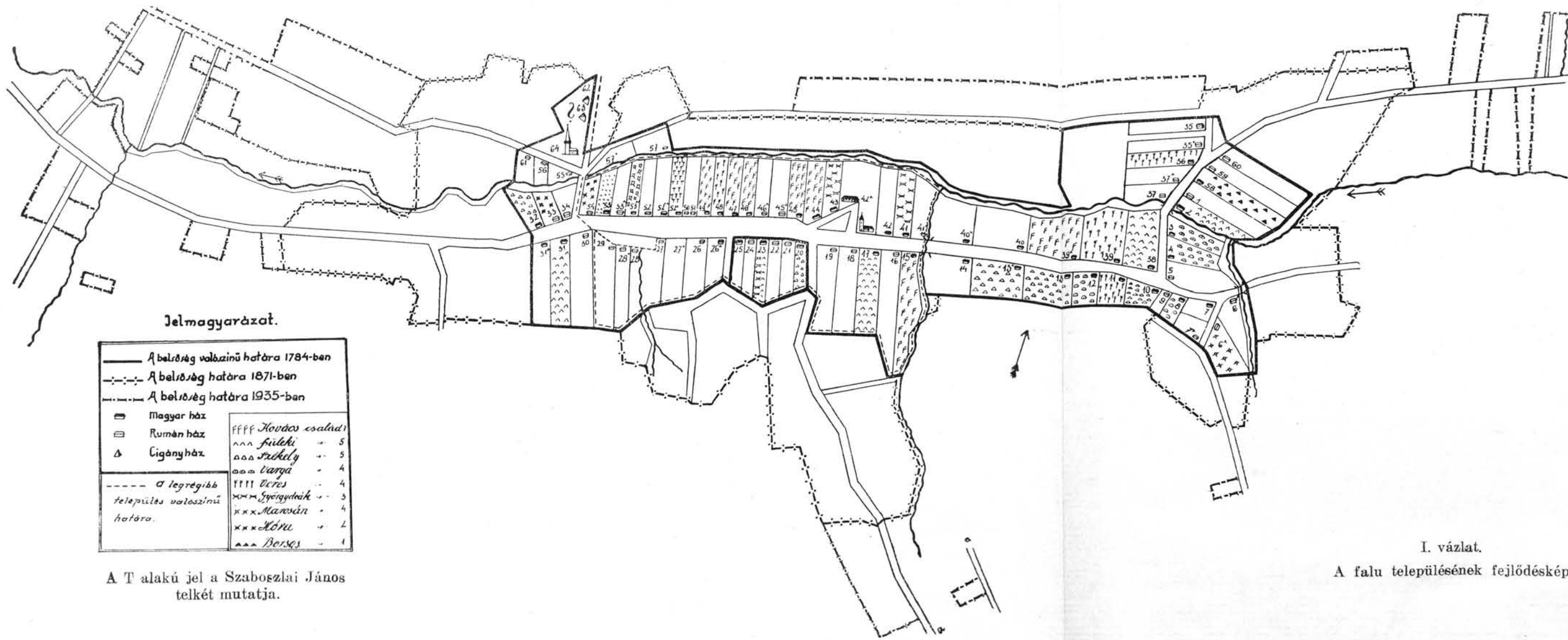
⁵⁴ Vö. Szoln. Dob. Mon. V. 272. — Az egyházmegyei esperesi látogatások jegyzőkönyvében (*Libellus Visitatorius* etc.) 1744. II. 25.-én az egyházmegyei vizsgáló-bizottság a következő bejegyzéseket tette:

„A quartát circiter 20 id est húsz esztendeje, hogy néhai gubernátor Kornis Zsigmond úr elvette (t. i. a ref. eklézsiától).

A pap (értsd: református) rétit is ugyanazon úr engedelméből a románok „elvették“.

Egy Darabont János nevű zsellér két vonás forintnyi adósságaért a református egyháznak zálogba adott „egy írotványt, melyet maga (t. i. az adós) irtott volt“ és amelyet zálogképen az eklézsia egy évig használt, „de az úrfi Kornis Zsigmond önagysága elvette és másnak adta, a két forintot is nem deponálta, se nem deponáltatta.“ — Ezekhez az adatokhoz nincs mit hozzáfűznöm.

⁵⁵ Szoln. Dob. Mon. 275.

Jelmagyarázat.

—	A belsőség valószínű határa 1784-ben
- - -	A belsőség határa 1871-ben
- . - .	A belsőség határa 1935-ben
☐	Magyar ház
◻	Rumán ház
△	Cigányház.
----	A legrégebbi település valószínű határa.
ffff	Kovács család
vvv	Fülek
sss	Székely
vvv	Varga
vvv	Vörös
ggg	Györgyváriak
mmm	Marosán
kkk	Kóru
bbb	Borsos

A T alakú jel a Szabogzlai János telkét mutatja.

I. vázlat.

A falu településének fejlődésképe.

fogadhatók el hatásos tényezőknél, mintsem sokan bizonyítják. A mai »haladottabb«, a kihasznált és kihasználó gondolkörében dolgozónak is talán különösnek vagy éppen elítélendőnek tetszik egy régebbi gazdaságtörténeti rendszer keretei között, a jobbágyság és földesúr kötött és bizonyos tekintetben kétségtelenül gazdasági kihasználásra alapított viszonyában való élet, de az elfogulatlan történelemszemlélet legalább itt, a mi községünk esetében e pusztán gazdasági kihasználásban faji indítékokat semmiképpen sem kereshet. Ha már e gondolkörben maradunk, itt a »kihasználtabb«, mert a *ruménséggel* szemben földesúri jótéteményekben nem részesülő elem a község református magyar zsellérsége és jobbágysága volt.

Nem felesleges dolog még legalább futó pillantást vetnünk néhány, általános népiségtörténeti szempontból is érdekes jelenségre. Ezek közül elsősorban is arra a megfigyelhető tényre, hogy a falu 1784-es összeírásában 36 magyar jobbágyság- és csak 6 magyar zsellértelek van, viszont a rumén jobbágyság- és zsellértelek 27 : 18 arányszámmal szerepelnek. Ez is mutatja azt, hogy a magyar lakosságnak legalább egy része régebbi települő, mint a ruménség, hisz a magyarságnak csak $\frac{1}{3}$ -a, a ruménségnek ellenben csaknem $\frac{1}{2}$ -e zsellér. A transylvániai birtoktörténet ismerője ebből az elűtő arányszámból is láthatja, hogy a zsellér rumén elem a rumén jobbágyság- és még inkább a magyar jobbágyság-települőknél későbbi, csak XVIII. századi települő.⁵⁶

A XVIII. század forrongó-kavargó népiség-világára is némi fényt vet az 1784-es forrás néhány adata. Ha ugyanis a lakott jobbágyság- és zsellértelek (sessiones populosae) mellett figyelemmel adózunk a pusztatelekeknek (sessiones desertae) is, azt látjuk, hogy míg magyar pusztatelekek nincsen, a rumén pusztatelekek száma: 6. A szökött jobbágyságok száma már kb. azonos (magyar 13, rumén kb. 14). A földhöz kötöttebb, nagy többségében jobbágyság-sorban élő magyarság tehát kb. a XVIII. század közepétől nem hagyott el egyetlenben egy megült telket sem; a ruménség, melynek birtokjogi helyzete lazább volt e községben, telekszámában hatot, főben legalább 25—30 lelket vesztett. Erre a lazább birtokjogi viszonyra mutat az is, hogy a benedicti-szentbenedeki udvarban szolgálatot teljesítő és oda át is költöztetett mintegy 11 jobbágyság között 8 rumén és csak 3 magyar van.⁵⁷ Éppen e lazább helyzet miatt valószínűnek kell tartanom azt, hogy a rumén elem állandó ki- és behullámozása nem szűnt meg 1784 után sem, sőt a Hóra-lázadás zavaros idején még csak fokozódott. Nem nehéz így e megfigye-

⁵⁶ A jobbágyság helyzete, a kor gondolkörében beszélve, gazdasági szempontból előnyösebb volt, mint a zselléré, hisz rendes körülmények között később, sőt esetleg ideiglenesen települő zsellérnek silányabb művelhető területtel és a falu külső részein elhelyezkedő telekkel kellett megelégednie, ha csak elpusztult, lakatlan telekre nem telepítették. A jobbágysági állapot általában régebbi települőre mutat.

⁵⁷ E három magyar jobbágyság esetében nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény, hogy belső udvari szolgálatban vannak, tehát előnyösebb helyzetben, mint otthon gazdálkodó társaik; a rumének nagyobbára lovasok és béreseik.

lés alapján és esetleges népesedés-történetben mutatkozó jelenségek figyelembevételével megérténünk, hogy miért van ma többségben a vizsgált községben a magyarság, holott a XVIII. század végén a valószínű népesedés-számítás szerint kisebbségben volt. Az elfogult szemlélő persze e jelenségben is a faji elnyomatás végzetes eredményét látná, ha az előbb részletezett mozzanatok alapján ilyet feltennünk egyáltalában lehetséges volna.

A korabeli források és különösen az 1784-es forrás alapján megfigyelhető, hogy a szökött jobbágyság szökési iránya mindig a Transylvániából kivezető utak irányába esett, illetőleg újabb letelepedési helyük Transylvánián kívüli terület volt. Még 1784-ben pl. az elszököttnek mondott kb. 27—30 jobbágyság közül 21-ről megállapítható, hogy Baia-Bánya vidékére 13, Chioara-Kővár vidékére 2, Sătmăr-Szatmăr megyébe 1, Șimleul Silvaniei-Szilágysomlyóra 1 jobbágyság szökött, csak két rumén jobbágyságról, Kirszte (!) Vonról és Péterről mondják azt a tanúk, hogy »...ezelőtt (t. i. 1784 előtt) 6 esztendővel elszökövén, mint hallatik, a Mezőségen tekeregnek, de fixe hol, azt nem tudjuk«. A Transylvániából való kifelétőrekvést a büntetés, illetőleg visszatelepítés miatti érhető félelem teszi esetleges egyéni okokon kívül természetessé. Más, magyarországi hatóság területén való tartózkodás esetleg éppen a királyi fiscus földére való telepedés, mint az innen szökött jobbágyságok némelyikének esetében is adatokkal igazolható, nehézkesebbé, sőt lehetetlenné tette a jobbágyság visszaszerzésére irányuló kísérleteket. A jobbágyszökéseknek a Partium felé mutató iránya egyébként a XVIII. század jobbágyszmogzólódásainak vizsgálata alkalmával csaknem minden transylvániai települési egység esetében megfigyelhető.

IV.

Érdekes volna tanulmányoznunk a község népiségtörténete mellett a népesedés-mozgalom adatait is. A község régebbi népesedés-mozgalmára vonatkozólag ugyan kevés és főképpen bizonytalan adat áll csak rendelkezésünkre.⁵⁸ Egy 1553-ból származó adat szerint a község házainak száma 71, tehát legalább 360 lakója volt ekkor a falunak. Viszont egy 1603-as összeírás szerint mindössze 25 lélek lakik benne. Nehéz megbízhatónak és elfogadhatóknak vennünk ezeket az adatokat még akkor is, ha e népesedésben mutatkozó hatalmas hanyatlást a Băsta-mozgalmak és járványok ismert vagy elképzelhető méretű pusztításaival akarjuk is magyarázni. Ugyancsak érthetelen előttem az 1706-os feljegyzésben szereplő 9 jobbágyság és 5 zsellér lakos, ha mindjárt a kuruc-labanc pusztításokkal is magyarázza forrásunk e tüneteményt. Az 1713-as forrásban szereplő számok talán már inkább megközelítik a valóságot akkor, ha a 32 jobbágyság, 8 zsellér és 6 nemes lakoson ugyanannyi telkesgazdát értünk, azaz kb. 230—250 lakost könyvelünk el. Az 1721 körül említett 28 háztartásban megint csak 150

⁵⁸ Adataimat, ahol külön forrást nem említek, „Szoln. Dob. Mon.“ V, 278 l.-ről veszem.

körüli lélekszáma következtethetünk.⁵⁹ Ugyanígy kell értelmeznem az 1750-ből származó adatokat, melyeknek értelmében a falu 81 házában, átlagos számítás szerint, kb. 400 lélek lakhatott. Már előbb, a népiségtörténeti kép felsorolása alkalmával rámutattam arra, hogy az első nemzetiségi számhasonlítás szempontjából⁶⁰ is számbajöhető forrás alapján 1784-ben a falu lakosságát kb. 450 főre tehetjük. Az 1831-es adatok összesítve, 948 lélekben állapítják meg a falu lakosságának létszámát. A XIX. század második felétől kezdve pontosabb nemzetiségi szempontú számhasonlító táblázat összeállításával is kísérletezhetünk. Ime:

Év	Összes	Magyar	Rumén	Zsidó	Cigány	Ref.	R. kat.	Gör. kat.	Izr.	Baptista
l a k ó s o k s z á m a										
1553	360	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1603	25?	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1706	14?	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1713	250	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1721	140	110	30	—	—	—	—	—	—	—
1733	—	—	—	—	—	—	62	—	—	—
1750	400	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1760 – 62	—	—	385	—	—	—	—	g. kat. 135 g. kel. 250	—	—
1766	—	—	—	—	—	222	—	—	—	—
1784	445	210	225	—	10	—	—	—	—	—
1831	948	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1835	—	—	—	—	—	—	—	493	—	—
1838	—	—	—	—	—	—	51	—	—	—
1857	1085	502	578	5	—	490	12	578	5	—
1858	—	—	—	—	—	581	—	—	—	—
1886	1082	513	547	22	—	—	10	547	22	—
1888	—	—	—	—	—	713	—	—	—	—
1891	1200	666	528	6	—	647	19	528	6	—
1900	1382	780	521	34	47	764	16	568	34	—
1935	1295	798	410	26	61	787	1	471	26	10

A fennebbi számhasonlítási táblázat⁶¹ a rendelkezésre álló hiányos adatok alapján készült. Az 1784-es adatok, ha nem is pontosan,

⁵⁹ Acsády Ignác: *Morsz. népessége a pragmatica sanctio korában 1720–21*. Magyar Stat. Közlemények. Új folyam. XII. köt. 199.

⁶⁰ Megjegyzem, hogy az 1721 körüli forrásból szintén kiolvasható már valami népiségtörténeti kép; ekkor a magyar és rumén lakosság arányszáma háztartások számában kifejezve 22:6, lélekszámban 110:30 körül lehetett.

⁶¹ E táblázat az id. források, a Magyar Statisztikai Közlemények Új sorozat I. 440, Togan Miklós: *Statistica Românilor din Transilvania în 1733*. Transilvania. An. XXIX (1898), 190, Dr. Virgil Ciobanu: *Statistica Românilor Ardeleni 1760–62* (Anuarul Inst. de ist. nat. Un. din Cluj III, 658), *Schematismus cleri diocesis Szamosújváriensis pro anno Chr. n. MDCCCC*. Szamosújvári, 1900, 50. Az erd. ref. anyaszentegyház névkönyve 1858-ra, Kv., 1858. 23. és „A széki egyházmegyéből feleletek az esperesi vizsgálati kérdőpontokra 1888-ban” című kézirat (Református püspöki levéltár) alapján készült. Ez utóbbi forrást Herepei János szívességéből használhattam. — Ahol csak egy nemzetiség, vagy egy felekezet szerepel, ott a kérdéses forrás csak arra vonatkozólag nyújtott adatokat.

de legalább viszonylagos pontossággal szemléltetik a különböző népelemek egymáshoz való számbeli viszonyát. Az első pontosabbnak vehető számhasználati adat az 1857-es; az azutáni adatokból, a felekezetenkénti megoszlást feltűntetőkből, szintén egyben nemzetiségi vonatkozású táblázatot is összeállíthatni. E táblázat alapján megfigyelhető az, hogy a magyarság lélekszáma a ruménséggel szemben állandóan emelkedőben van, 1857-ben a ruménség még 76 lélektöbbletet számlált, 1900 táján pedig már a magyarság 230 lélek körüli többségben volt. E többséget csakis a népességszaporulat figyelembevételével lehet megérteni. Rajtam kívül álló okok miatt nem állt módomban a nires-szásznyíresi ruménség számhasználati adatait beszerezni, ellenben a ref. egyházközség anyakönyvi bejegyzései alapján összeállíthattam a református lakosság, és ami itt ezzel jelenleg egy, a magyarság népmozgalmi görbéit⁶² kisebb és jelentéktlenebb megszakításokkal 1802-től 1934-ig. Ezek a görbék a halálozások és születések közötti különbségek révén a magyarság számában állandó, lassú, sőt néhol ugrásszerű szaporulatot mutatnak. Csak az országszerte inséges 1817-es évben, 1875-ben, 1879-ben 15 vérhas miatti, 1893-ban kolerás, 1910-ben vörhenyes, 1915-ben kolerás halálozások szökkentik fel néhol nagy hullámvonallal a születések fölé a halálozás görbéjét. Számításba kell vennünk azt is, hogy a magyarság szaporulati százaléka (8–10%) 1901–1908. évben egész Someş-Szolnok-Doboka megyében kedvezőbb volt a ruménség szaporodási százalékánál (6–8%).⁶³ Községünkben pedig, amint a lakosság 1934-es teljes összeírásából kitűnik, az egyes családok szaporaságában a magyarság vezet. A kb. 60–80 éves időközben megvizsgált 327 református család szaporodásában a következő gyermekszaporulattal találkozunk:⁶⁴

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
gyermekes családok száma															
23	40	40	40	36	44	24	28	15	14	12	8	1	1	1	1

Bár, amint a táblázatból kitűnik, a sokgyermekes családok a gyakoribbak, mégis ma a magyarság számában bizonyos megállás mutatkozik az 1900-as állapottal szemben; ez a háborús évek nagy ember-

⁶² A görbék ábráját saját adatgyűjtésem alapján Imecs Márton és Moldován János rajzolta; ezért nekik ezúton is köszönetet mondok. A Fekete Gerő szíves levélbeli közléséből származó 1935-ös népmozgalmi adatok az ábrába már nem kerülhettek be, mert az már 1935 őszén készen volt. Ezeket az adatokat itt adom: születések száma: 22; halottak száma: 11; esketések száma: 9; törvénytelen születés: 1. Ezek az adatok pillanatnyilag a magyarság népmozgalmi adatainak némi emelkedését mutatják: a halottak száma csökkent, a születéseké és esketéseké emelkedett.

⁶³ Vö. Magy. Stat. Közl. Új sorozat XXXII, grafikonok.

⁶⁴ A táblázat a ref. egyh. családkönyvi adatai alapján készült.

veszteségeivel, az ugyanakkor megcsökkent születési arányszámmal és az 1910—1918 között nagy kilengéssel hullámzó halálozási görbével magyarázható. A háború után a magyarság születési görbéje, mint a mellékelt ábrán látható, a 19—30 között mozog, ami a háború előtti 30—40 közötti számmal szemben nagy visszaesést mutat. Igaz viszont, hogy a halálozás görbéje mindig a születési görbe alatt marad. A házasságok vonala egyszer már elérte a háború után is a mélypontot (3 házasság), azután megint felszökött 13-ra, hogy az utóbbi években ismét veszedelmesen hanyatlónak mutakozzék.⁶⁵

Nagy hiányossága ezeknek a fejtegetéseknek, hogy hibámon kívül nem használhattam fel összehasonlítás céljaira a rumén lakosság népesedés, illetőleg népmozgalmi adatait. Feltűnőnek kell azonban tartanunk azt, hogy a ruménség száma 1891-től kezdve állandóan csökkenőben van. A tisztán görög kat. rumén lakosság ez időtől napjainkig 118 lélekkel fogyott, ezt csak valamennyire üti helyre a ruménséghez tartozó cigányság némi, bár nagyon csekély szaporodása. Ugyancsak fogyott az utóbbi negyedfél évtized alatt a zsidóság is, mely 34 főről 26-ra olvadt; ez a zsidóságnak háború alatti és azutáni városbaözlésével, a falu aránylagos szegényedése miatti kereskedési alkalom csökkenésével beálló zsidó kiköltözéssel is magyarázható.

A felekezetek egymáshoz való viszonyában különlegesebb változás nem állott be. A katolikus hívek száma teljesen leapadt, viszont a református egyház tagjai közül mintegy 10-et a baptista tanok hódítottak el. A ruménség lélekszámának csökkenése természetesen maga után vonta az egyetlen rumén egyház, a görög katolikus hívek számának csökkenését; ez az egyház negyedfél évtized alatt csaknem száz lelket veszített, pedig ez idő alatt kitérés nem volt, illetőleg az át- és kitérések teljesen egyenlő számban történtek.⁶⁶

Egyébként a falu jelenlegi népesedés felvételét az alábbiakban közlöm.⁶⁶ Ez a táblázat, mely egyben a mai településviszonyokat feltüntető II. térkép melléklete is, a helyszínen készült és 1935 nyaráig foglalja magába az adatokat. A *dült* számok és nevek a rumén családokat, a *-gal jelzett nevek a vegyes-házasságokat jelölik. Az első oszlop adatai a telektulajdonos vallására vonatkoznak; a 3. és 4. oszlop a férfi és női családtagok számát adja, beleszámítva a telektulajdonost is. A *-gal jelzett évszámok a beköltözés évét jelölik.

⁶⁵ Megjegyzendő, hogy a görbék 1810—14 és 1820 körüli nagy zuhanása a hiányos bejegyzésekre és nem valóságos népességmozgalmi hanyatlásra vezethető vissza.

⁶⁶ Megjegyzendő, hogy az előbbi számhasonlítási táblázatban a nemzetiségi megoszlás alapjául a vallást vettem: a kat. és ref. lakosokat magyaroknak, a gör.kat.-at ruméneknek vettem még a vegyes házasságokban élő családok esetében is.

^{66*} Lehetséges az is, hogy az idézett források számhasonlítási adatainak pontosságában van a hiba.

A II. térkép- vázlat sor- száma	A telektulajdonos neve	Születési vagy beköltözési éve	A telektulaj- donos vallása	A telken lakó		Rövidítések: bp. = baptista, izr. = izraelita, gk. = görög katolikus, ref. = református
				férő	nő	
1	Bájes Juon ¹	1910	gk.	2	4 ¹	¹ 3 nő ref.
2	Bocská Vászilijá	1900	"	4	1	
3	Kovács Sándor	1867	ref.	2	1	
4	Kovács István	1869	"	2	2	
5	Bálint Mihály	1891*	"	2	4	
6	Kovács János	1873	"	5	3	
7/a	Lécfalvi János	1893	"	4	5	
7/b	Pláton Grigor	1900	gk.	4	2	
8	Lécfalvi András	1860	ref.	2	2	
9	Füleki András	1869	"	4	3	
10	Füleki Pál	1858	"	1	1	
11	Budai Grigor	1870	gk.	1	1	
12	Moldován Grigor	1889	"	2	3	
13	Moldován Góra	1889	"	2	1	
14	Kerekes Sándor	1889	ref.	2	4	
15	Jóbirtok Ákos	1921*	"	4	7	
16	Rusz Juon	—	gk.	2	4	² 1 nő ref.
17	Özv. Vince Sándorné	—	ref.	2	1	
18	Szőcs Nyikoláj ²	—	gk.	1	1 ²	
19	Özv. Petrán Jánosné sz. Batyinas Juli	—	"	2	—	
20	Kő Sándor	1930*	ref.	1	4	
21	Veres Sándor	1879	"	4	4	
22	Lukács János	1887	"	2	1	
23	Özv. Kovács Andrásné sz. Füleki Zsuzsa	1881	"	6	4	
24	Szántó János	1861	"	6	3	
25	Kovács János	1910	"	1	4	
26	Baranyai János	1890	"	2	1	
27	Székely Sándor	1863	"	1	3	
28	Trombitás János	1923*	"	1	2	
29	Kis Sándor	1861	"	6	6	
30	Botiza Vaszi	1856	gk.	4	4	
31	Szél István	1920*	ref.	1	2	
32	Kerekes Márton	1864	"	3	3	
33	Özv. Kis Imréné	—	"	—	1	
34	Batyinas Juon	—	gk.	4	2	
35	Özv. Balázs Mártonné sz. Veres Zsuzsa	1885	ref.	1	2	
36	Székely Márton	1860	"	3	2	
37	Özv. Szoboszlai Jánosné sz. Kis Biri	1884	"	1	2	
38	Szoboszlai István	1872	"	3	2	
39	Özv. Kis Sándorné sz. Kerekes Anna	1902	"	3	1	
40	Füstös Márton	1934*	"	2	2	
41	Székely János	1884	"	8	3	
42	Lécfalvi János	1894	"	1	4	
43	Tyekár Juon	—	gk.	1	2	
44	Móra Juon	—	"	1	—	
45	Füleki István	1884	ref.	1	—	
46	Füleki Bandi	1881	"	2	3	

A II. térkép- vázlat sor- száma	A telektulajdonos neve	Születési vagy beköltözési éve	A telektulaj- donos vallása	A telken lakó		Rövidítések: bp. = baptista, izr. = izraelita, gk. = görög katolikus, ref. = református
				férfi	nő	
47	Füleki János	1879	ref.	5	2	
48	Lécfalvi Sándor	1895		3	2	
49	Bátyinás Vásziliá	—	gk.	3	2	
50	Székely János	1881	ref.	2	3	
51	Veres János	1904	"	2	3	
52	Kis Sándor	1886	"	2	1	
53	Székely János	1898	"	2	3	
54	Székely Dani ¹	1856	"	5	2	¹ Felesége a fi-
55	Vas Márton	1905	"	3	1	ágon már ki-
56	Füleki György	1885	"	4	4	halt, illetőleg el-
57	Borsos András (Puskás)	1857	"	2	3	ruménisedett
58	Borsos István	1861	"	2	1	György dedék
59	Füleki G. Károly	1892	"	2	3	családból származó Gy. Anna.
60	Füleki Sándor	1892	"	3	4	² 1 nő magyar.
61	Asztalos Joán	—	gk.	3	3 ²	
62	Füleki (Horvát) Sándor	1878	ref.	3	3	
63	Timófi Sándor	1892	"	2	4	
64	Botizá Joán	—	gk.	2	5	
65	Marosán Nyikuláj	—	"	1	2	
66	Üres telek ³	—	"	—	—	³ Veres Daniné
67	Moldován Vásziliá	—	gk.	4	3	szül. Kozma
68	Lukács Grigor	—	"	2	2	Aranka tulaj-
69	Tyekár Tódor	—	"	1	1	dona.
70	Asztalos Gyorgye	—	"	6	4	
71	Üres telek ⁴	—	"	—	—	⁴ A Füleki Ist-
72	Márosán Joán (Spekuj)	—	gk.	1	3	ván (45 sz.)
73	Veres Ferenc	1868	ref.	4	1	tulajdona.
74	Székely Albert	1891	"	2	1	
75	Pop Juon	—	gk.	1	3	
76	Hátosa Mitru (Kondás)	—	"	1	1	
77	Bálint Pál	1883	ref.	7	2	
78	Özv. Bálint Sándorné sz. Kovács Anna	—	"	2	1	
79	Botizá Jánosné	—	gk.	—	1	
80	Tamás Joán	—	"	1	2	
81	Botizá Aléxandru	—	"	1	1	
82	Kovács András	1893	ref.	4	4	
83	Kovács János	1887	"	7	2	
84	Boros Sándor	1880	"	2	1	
85	Üres telek ⁵	—	"	—	—	⁵ Az Asztalos
86	Szántó István	1866	ref.	2	3	Joán tulajdona.
87	Özv. Lécfalvi Istvánné	1907*	ref.	1	1	
88	Özv. Lécfalvi Sándorné	1881	"	1	2	
89	Szántó István	1900	"	4	3	
90	Füleki Tamás	1912	"	1	1	
91	Málinás Alékszáz	—	gk.	1	2	
92	Malinás Ioán	—	"	2	5	
93	Hátosa Miron	—	"	2	2 ⁶	⁶ Hárman re-
94	Krisán Nikitá	—	"	1	—	formátusok.
95	Kovács Sándor Gyurió	1873	ref.	4	3	
96	Füleki Sándor	1879	"	3	—	
97	Flóra Irimia	—	gk.	2	3	

A II. térkép- várlat sor- száma	A telektulajdonos neve	Születési vagy beköltözési éve	A telektulaj- donos vallása	A telken lakó		Rövidítések: bp. = baptista, izr. = izraelita, gk. = görög katolikus, ref. = református
				férfi	nő	
98	Lécfalvi Károly	1899	ref.	3	6	
99	Kis Antal	1894	"	3	1	
100	Üres telek ¹	—	"	—	—	
101	Özv. Füleki Jánosné sz. Balázs Ilona	1897	ref.	2	4	¹ Füleki H. András (183 sz.) tulajdona.
102	Füleki Sándor	1860	—	1	—	
103	Üres telek	—	—	—	—	
104	Kerekes Jani	1880	ref.	1	—	¹ Hátosz Mitru (93 sz.?) tulaj- dona.
105	Veres János Gönci	1877	"	2	2	
106	Özv. Székely Jánosné sz. Vas Biri	1881	"	1	1	
107	Szabó Grigor	—	gk.	2	2	
108	Székely Adám	1877	ref.	2	3	
109	Kovács Sándor	1900	—	2	4	
110	Szabó Dénes	—	gk.	1	1	
111	Balázs József	1871	ref.	1	1 ³	³ 1 nő róm. ka- tolikus.
112	Hirsch Ignác	1933*	izr.	3	4	
113	Ref. egyház iskolatelke	—	—	—	—	
114	Báncsu Viktor	—	gk.	2	3 ⁴	⁴ 1 róm. kat. nő áttért 1920-ban.
115	Orbán István	1885*	ref.	1 ⁵	1	
116	Veres Sándor (Kurta)	1874	"	2	3	
117	Veres Károly	1893	"	1	1	⁵ 1862-ben szü- letett.
118	Füleki János	1904	"	5	3 ⁶	
119	Csobán Styéfán	—	gk.	2	3	
120	Zégréán Pável	—	"	2	5	⁶ 1 nő gör. kat.; a gyermekek reformátusok.
121	Rusz Pável	—	"	4	2	
122	Özv. Borbély Juonné ⁷	—	"	3	4	
123	Zsiga Gergő	—	"	5	2	
124	Szilágyi Márici	—	"	2	3	⁷ 122—126 ci- gánytelek.
125	Lakatos Juonás	—	"	2	2	
126	Lakatos Aladár	—	"	4	1	
127	Füleki Pál	1896	bp.	3	2 ⁸	⁸ A családtagok közül 1 ref., a többi baptista.
128	Lécfalvi Károly	1897	ref.	3	4	
129	Özv. Kovács Andrásné sz. Székely Róza	1874	"	1	2	
130	Darabont János	1886	—	1	4	
131	Szócs János	1896	bp.	3	1	
132	Kis István	1893	—	1	2	
133	Füleki H. András	1884	ref.	5 ⁹	1	⁹ Egy férfi 1854-ben szüle- tett.
134	Lécfalvi János	1881	"	2	1 ¹	
135	Lécfalvi András	1885	"	3	3	
136	Özv. Kovács Sándorné sz. Turi Anna	1871	"	3 ¹¹	2	¹⁰ Felesége gör. kat.
137	Turi János	1889	"	5	3	
138	Özv. Veres Sándorné sz. Bojér Róza	1900	"	—	1	¹¹ 1 férfi bap- tista.
139	Asztalos Juon	—	gk. ¹²	2	3	
140	Kovács Károly	1886	ref.	1	6	
141	Kovács Sándor S. György	1902	"	1	1	² A családta- gok közül csak az apa gör. kat., a többi ref.
142	Moldován Mihály	—	gk.	4	4	
143	Kovács András	1897	ref.	2	5	
144	Lázár Sándor	1874	"	3	5	

A II. térkép- vázat sor- száma	A telektulajdonos neve	Születési vagy beköltözési éve	A telektulaj- donos vallása	A telken lakó		Rövidítések: bp. = baptista, izr. = izraelita, gk. = görög katolikus, ref. = református
				férfi	nő	
145	Üres telek ¹	—	—	—	—	¹ Kovács An- drás (143 sz.) tulajdona.
146	Veres Sándor	1864	ref.	3	—	
147	Csengeri Simon	—	gk.	5	1	
148	Ambrus János (Pica) ²	—	"	2	1	
149	Borsos Jani	1890	ref.	4	6	² 147—148-as te- lek tulajdonosa
150	Borsos Márton	1892	"	2	1	cigány.
151	Borsos György	1865	"	—	1	
152	Özv. Bozesán Gávrissné (Rila)	—	gk.	2	2	
153	Üres telek ³	—	—	—	—	³ Özv. Bács Jo- ánné tulajdona.
154	Lukács Juon (Bogyá)	—	gk.	2	1	
155	Oláh András	1878	ref.	4	4 ⁴	
156	Üres telek ⁵	—	—	—	—	⁴ 1 nő gör. kat.
157	Üres telek ⁶	—	—	—	—	
158	Kovács Sári János	1872	ref.	3	1	⁵ Füleki Sán- dor (96 sz.) tu- lajdona.
159	Kovács Zsiga	1856	"	1	2	
160	Andrási János	1905	"	2	2	
161	Grigá Pável (Góguj)	—	gk.	1	2	
162	Özv. Szilvésán Vásziliné (Uluj)	—	—	1	2	⁶ Szántó János (24 sz.) tulaj- dona.
163	Turi Árpád	1906	ref.	2	3 ⁷	
164	Pap Ferenc	1922*	"	4	1	
165	Andrási István	1903	"	2	2	
166	Veres Gábor	1867	"	5	5	⁷ 2 nő gör. kat.;
167	Fazakas István	1894	"	5	2	a férfi és a
168	Lécfalvi Pál a Sándoré	1886	"	3	2	gyermek re-
169	Fodor Vásziliká (Dujuj)	—	gk.	3	4	formátusok.
170	Székely János	1908	ref.	2	1	
171	Üres telek ⁸	—	—	—	—	⁸ A Lukács Ju- on (154 sz.) tu- lajdona.
172	Lukács Juon (Bálosz)	—	gk.	3	2	
173	Lécfalvi Pál a Pálé	1891	ref.	5	3	
174	Szilvésán Juon	—	gk.	4	1	
175	Özv. Kovács Károlyné sz. Enyedi Erzi	1880	ref.	1	1	
176	Székely Sándor	1887	"	6	2	
177	Üres telek ⁹	—	—	—	—	⁹ A Moldován Vaszi (67 sz.) tulajdona.
178	Hóra Pável	—	gk.	5	5	
179	Hóra Pável a lui Juon (Csóriká)	—	"	3	1	
180	Özv. Rózenfeld Jakabné	1895*	izr.	—	—	
181	Füleki Jani	1884	ref.	1	1	¹⁰ Kovács Sán- dor (Dulás) tu- lajdona.
182	Székely György	—	gk.	3	3	
183	Fényes Juon	—	"	2	1	
184	Hóra Izidor	—	—	2	2	
185	Üres telek ¹⁰	—	—	—	—	¹¹ A Fényes Ju- on (183 sz.) tu- lajdona.
186	Hóra Juonás (primár)	—	gk.	2	2	
187	Félékán Irimie	—	"	1	1	
188	Mardzsineán Juon	—	"	1	2	
189	Üres telek ¹¹	—	—	—	—	¹² A Moldován Mihály (142 sz.) tulajdona.
190	Özv. Marosánné	—	gk.	—	2	
191	Üres telek ¹²	—	—	—	—	
192	Kutus Izidor (Bérbécsél)	—	gk.	1	1	
193	Üres telek ¹³	—	—	—	—	¹³ A 188 sz. telek tulajdonosáé.
194	Botizá Liká (Vásziliká)	—	gk.	1	2	
195	Pagubás Juon	—	"	2	2	

A II. térkép- váslát sor- száma	A telektulajdonos neve	Születési vagy beköltözési éve	A telektulaj- donos vallása	A telken lakó		Rövidítések: bp. = baptista, izr. = izraelita, gk. = görög katolikus, ref. = református
				férfi	nő	
196	Veres István	1893	ref.	1	1	
197	Üres telek ¹	—	—	—	—	
198	Székely István	1878	ref.	1	2	¹ A 199 sz. te- lek tulajdono- sáé.
199	Zégréán György	—	gk.	3	2	
200	Szeplekán Nyikuláj	—	"	6	3 ²	
201	Lukács Juon	—	"	3	5 ³	³ Egy-egy nő református.
202	Molnár Péter	1906*	ref.	4	1	
203	Szabó Károly	1897	"	1	1	
204	Borsos Sándor	1902	"	1	2	
205	Borsos István	1898	"	1	1	
206	Tálas (Bogár) György	—	gk.	2	3	
207	Veres Márton (Gönci)	1885	ref.	5	3 ⁴	⁴ 1 nő gör. kat.
208	Lécfalvi Sándor (Huszár)	1887	"	6	3	
209	Veres Dani	1882	"	1	1 ⁵	⁵ 1 nő baptista
210	Máté Mihály	1912*	"	1	1 ⁶	⁶ 1 nő gör. kat.
211	Tamás Péter	—	gk.	3	4	
212	Veres István	1861	ref.	3	1	
213	Szabó István	1931*	"	2	2	
214	Kovács István	1904	"	3	1	
215	Asztalos János	1891	"	2	1	
216	Krisán Joán	—	gk.	1	1	
217	Kutus Pável	—	"	3	3	
218	Kutus Domnyiká	—	"	—	1	
219	Vas János	1890	ref.	3	1	
220	Szoboszlai János	1882	"	1	2	
221	Pétrán Vásziliá	1905*	gk.	4	2 ⁷	⁷ 1 nő ref.; a gyermekek gör. kat-ok.
222	Kerekes Mihály	1906	ref.	2	1	
223	Kovács V. B. Sándor	1873	"	1	2 ⁸	
224	Kovács V. B. Sándor	1867	"	3	4	
225	Üres telek ⁹	—	—	—	—	⁸ 1 nő gör. kat.
226	Üres telek ¹⁰	—	—	—	—	
227	Tálas Mitrujné	—	gk.	—	3	⁹ A 179 sz. telek tulajdonosáé.
228	Cséngéri József	—	"	2	—	
229	Zsiga Gyuri	—	"	3	2	
230	Sztringács Iléáná	—	"	1	2	
231/a	Cséngéri Elek	—	"	3	1	¹⁰ A 140 sz. te- lek tulajdono- sáé.
231/b	Cséngéri Joán	—	"	3	1	
232	Lingurár Joán ¹¹	—	"	2	1	
233	Lécfalvi János a Gyurkái	1899	"	3	1	¹¹ A 227—232 sz. telektulajdono- sok cigányok.
234	Özv. Budai Gergelyné sz. Kerebec Mária	1904*	gk.	4	3	
235	Kovács Sándor	1891	ref.	2	2	
236	Zégréán Vász	—	gk.	2	4	
237	Gic Pável	—	"	1	1 ¹¹	¹² 1 nő ref.
238	Szeplekán György	—	"	2	3	
239	Zégréán Juon	—	"	2	3	
240	Túri Mihály	1892	ref.	2	1	
241	Péstyén Styéfán*	1934*	gk.	2	1 ¹³	¹³ 1 nő és 1 fiú református.
242	Krisán Pável	—	"	2	2	
243	Hóró Juon	—	"	1	4	
244	Mördzsineéd Vász	—	"	1	1	
245	Vas Károly	—	ref.	2	2	

A II. térkép- vázlát sor- száma	A telektulajdonos neve	Születési vagy beköltözési éve	A telektulaj- donos vallása	A telken lakó		Rövidítések: bp. = baptista, izr. = izraelita, gk. = görög katolikus, ref. = református
				férfi	nő	
246	Borsos János	—	ref.	3	2	
247	Kimpán Vászile	—	gk.	4	2	
248	Özv. Szucsú (Szöcs) Pávelné	—	"	1	3	
249	Szucsú Juon	—	"	2	2 ¹	
250	Özv. Mózes Dávidné	—	izr.	—	1	¹ Ref. felesége
251	Friedman Dávid	1932*	"	2	3	átért a gör. kat. vallásra.
252	Üres telek	—	—	—	—	
253	Tólos Nyikuláj	—	gk.	2	2	
254	Kerekes János	1892	ref.	1	1	² A 179 sz. telek tulajdonosáé.
255	Kerekes András	1899	"	2	2	
256	Moldován Alékszándru	—	gk.	3	2	
257	Kovács Sándor	1887	ref.	4	3	
258	Bálint Sándor	1852	"	1	1	
259	Árkosi Sándorné	1872	"	4	1	
260	Mördzsinnéán Joán	—	gk.	3	2	
261	Üres telek ³	—	—	—	—	
262	Özv. Szántó Mihályné sz. Szoboszlai Zsuzsa	1877	ref.	4	3	A 263 sz. telek tulajdonosáé.
263	Asztalos Julián	—	gk.	1	2	
264	Özv. Kovács Andrásné	1897*	ref.	4	2	
265	Asztalos Pompéj	—	gk.	3	1	
266	Fekete Gerő ⁴	1898*	ref.	1	1	⁴ Ref. lelkész.
267	Kovács Sándor	1901	"	2	—	
268	Klein József ⁵	1898	izr.	3	1	⁵ A 268—69 sz. telektulajdonos izr.
269	Rosenfeld Herman	1860	"	2	3	
270	Madán Pompéj	—	gk.	2	3	
271	Szoboszlai Sándor	1871	ref.	2	1	
272	Madán Szimjon	—	gk.	1	1	
273	Kovács Bandi	1869	ref.	4	3	
274	Kerekes István (Pisti)	1889	—	2	3	
275	Grelus Károl	1924*	gk.	2	1 ⁶	⁶ 1 nő és 1 fiú ref.
276	Üres telek	—	—	—	—	
277	Füleki István	1900	gk.	2	4 ⁷	
278	Veres János	1894	ref.	3	2	⁷ 1 nő gör. kat.
279	Veres András	1887	"	2	2	
280	Mózes Lája	—	izr.	1	2	
281	Marosán Juon (Butykó)	—	gk.	3	3 ⁸	⁸ 1 nő ref.; a leányok ref.-ok, a fiúk gör. kat.- ok.
282	Tamás Juon	—	"	2	1	
283	Marosán Páramon	—	"	2	2	
284	Marosán Szimjon	—	gk.	1	1	
285	Özv. Székely Mártonné (Kali) sz. Lukács Klára	1914*	ref.	1	2	⁹ Moldován Pá- vel g. k. lelkész tulajdona.
286	Harangozó Sándor	1891	"	2	2	
287	Szoboszlai Pál	1890	"	2	5	
288	Üres telek ⁹	—	—	—	—	
289	Szilágyi János	1866	gk.	2	2 ¹⁰	¹⁰ Mindkettő ref.
290	Lécfalvi Károly	1907	ref.	1	2	
291	Veres István a Józsié	1856	"	4	2	
292	Hóra Alékszándru	—	gk.	1	1 ¹¹	¹¹ református.
293	Szoboszlai Károly	1858	ref.	5	3	
294	Füleki Sándor a Jánosé (Füstös)	1906	"	2	3	¹² A 236-os telek tulajdonosáé.
295	Üres telek ¹²	—	—	—	—	

A II. térkép- vázlat sor- száma	A telektulajdonos neve	Születési vagy beköltözési éve	A telektulaj- donos vallása	A telken lakó		Rövidítések : bp. = baptista, izr. = izraelita, gk. = görög katolikus, ref. = református
				férfi	nő	
296	Özv. Malinás Izidorné (Csáon)	—	gk	2	4	
297	Veres Pál	1888	ref.	3	2	
298	Krisán Nyikuláj	—	gk.	2	1	
299	Lécfalvi Gyurka	1865	ref.	2	3	
300	Székely Lőrinc	1914*	"	2	1	
301	Füleki Sándor az Imrée (Bozsák)	—	"	5	2	
302	Özv. Tót Józsefné sz. Krisán Mária	—	gk.	—	1	¹ 1 nő gör. kat.
303	Árkosi Bálint János	1908	ref.	2	1 ¹	
304	Asztalos György*	—	gk.	2	2 ²	² 1 nő ref.; gyer- mekei gör. kat.
305	Özv. Márosán Mironné	—	"	3	1	
306	Füstös Tibor	1932*	ref.	1	1	
307	Üres telek ³	—	—	—	—	³ Özv. Marosán Mironné (305 sz.) tulajdona.
308	Dögtér	—	—	—	—	
309	Ref. egyház iskolatelke	—	—	—	—	
Összesen :				675	620	

V.

Tulajdonképpen az itt következő helynévtörténeti részből sarjadt ki e jelenlegi formájában sok más szempontot is figyelembevevő tanulmány. A község helynév-anyagának összegyűjtése volt az első cél, de aztán hova-tovább be kellett látnom, hogy lehetetlen a falu helynévtörténetének több részletkérdését megoldanom, ha a település, birtoklás és népiségtörténeti mozzanatok beható vizsgálatát elhanyagolom. Ez a belátás késztetett előbbi fejtegetéseim megírására. Él bennem a meggyőződés, hogy az alábbi fejtegetések csak még kétségtelenebbé teszik sok vonatkozásban előbbi megállapításaimat.

Míg eddig a transylvániai munkaterület ilyen vonatkozásban való töretlensége miatt előttem járók kutatásaira nem támaszkodhattam, a helynévtörténeti vizsgálódások esetében már kedvezőbb a helyzet, mert Bogáts Dénes észrevételei, Mályusz Elemér, Fehrentheil-Gruppenberg László és főként magam gyakorlati helynévkutató munkán alapuló megfigyelései jóval biztosabbá teszik vizsgálódásaimat.⁶⁷ Kü-

⁶⁷ L. Bogáts Dénes: *Háromszéki helynevek* (Emlékk. a Székely Nemz. Múz. 50 éves jub.-ra. Sepsiszentgyörgy, 1929); U. a.: *Adatok a régi Háromszék topográfiájához helynévkutatások alapján.* (Az FME. sepsiszentgyörgyi XII. vándorgyűlésének emlékk. Cluj, 1934. 89–96.) — Mályusz Elemér: *A népiség története.* A magy. tört. ir. útjai. Bpest, 1931. — L. még Fehrentheil-Gruppenberg László: *Hogyan gyűjtsük a helyneveket?* (Veszprém vm. multja c. sorozat I. füzet.) Veszprém, 1933. 14 l. — Szabó T. Attila: *Adatok Nagyenyed XVI–XX. sz. helyneveinek ismeretéhez.* Erd. Múz. 1933. évf. és Erd. Tud. Fü. 58; U. a.: *Közép-szamos-vidéki határnevek.* MNy. XXVIII. 58 kk. és Erd. Tud. Fü. 50. sz.; U. a.: *A helynévgyűjtés jelentősége és módszere.* I. h. XXX, 160 kk. és Hely- és népiségtörténeti dolgozatok I. sz.

lönben is itt következő megállapításaimat 222, e községben jelenleg is előforduló és több mint még egyszer ennyi, csak oklevelekből ismert helynevet magába foglaló gyűjteményemre alapítom, nem is beszélve a máshonnan ismert helynévi adatok feles számáról.

A község első helynévi adatai az 1330-as év körüli korból, tehát viszonylag elég régi időből valók. Mivel azonban a kérdésben forgó oklevelet⁶⁸ forrásunk két község, Niriş-Szásznyíres és a tőzsomszédos Mica-Mikeháza tárgyalása alkalmával is felsorolja, ez adatokat nem vehetjük csak községünk határára vonatkozóknak, hisz a későbbi forrásokban az itt szereplő helynevek közül egyet sem találunk meg. Kétségtelen azonban az, hogy ha a határjárási oklevél nem is vonatkozik egészében községünkre, mivel Mica-Mikeháza határa érintkezik községünk határával, néhány név mégis idetartozó helyre vonatkozhatik. Egyébként ez oklevélben előforduló, értelmezhető helynévalakok⁶⁹ csak magyar szájon keletkezettek. A község helynévanyagának összefüggő szemlélete igazában csak a XVIII. század első felével kezdődhetik. Vannak ugyan egyes adatok a XVI. és XVII. századból is, ezekből azonban csak annyit tudunk meg, hogy a szászság emléke egyetlen adatban, az 1615-ből ismert *Bongort*-ban maradt fenn. A XVIII. századtól bizonyos mértékű folytonosságot mutató helynévanyag azonban már több, a régi szászságra valló nyomot őrzött meg. Ilyen adatok a következők:⁷⁰ *Német iratvány* (r. *Lázu Nyámculuj*), *Németköz* (r. *Ulicá Nyámculuj*), *Szászkúttya* (1889. *Fintina Szászuluj*), *Szászréttye* (1784. *Ritu Szászuluj*). E helynevek előtagjban kétségtelenül az előbbi szász lakosság népneve maradt korunkra. Ezen kívül még a mai *Prédikátor* (r. *Prédikátá*) erdőnév régebbi *Prédikánt erdő* (1731) alakja is szász helynévalakra vall. Ennek a lakosságnak maradványai a *Bongort*-féle⁷¹ helynevek, a *Kertek alatt a Bongortok ajjába*, a *Mátyásbongort* (r. *Mátyásbongurj*) (1731) a *Kirszte* (!) *Vaszi bongorgya* (1784) helynév is.^{71*} A többi, előttem ismeretlen eredetű helynév [*Cseszna hegy* (1784), *Csungerát* — *Csingerát* (1731), *Csuha*, *Darabjáhom* (1784), *Dasztel* (1731), *Ferhona* — r. *Férnéhába* (1741), *Gehelt oldal* (1784), *Girbo* — r. *Girbau*, *Hoj* (1746), *Hucsája*, *Hulpe* (1802), *Kójink* (1784), *Koristáj* (1784), *Restyán* (1784), *Resjám* (1731), *Sejmehom* (1784), *Sarájing* (1754), *Szkorus*, *Tremint* (?) *kút* (1754), *Zgrámin* (1871 körül)] közül néhányat az ezutáni kutatások valószínűleg szintén szász eredetűnek bizonyítanak.

⁶⁸ Az oklevelet fordításban, kivonatosan, részben átírt helynévalakkal közli „Szoln. Dob. Mon.“ V, 175 és 266.

⁶⁹ A következő helynevek szerepelnek az oklevélben: Martumfoka (Mártonfoka), Orbó patak, Ágaspatak, Ágasbükkpatak, Likashatár, Zandbükk, Zandpatak, Héh(Hé)mezőbércz, Rakottya, Karácson, Karácsontava karéja (L. i. h.).

⁷⁰ Ahol a helynév után nem áll évszám, 1934 értendő; az évszám mindig az első okleveles előfordulás évét jelenti. — r. = rumén.

⁷¹ Ennek bizonyítását lásd alább az egyes helynevek vizsgálatánál.

^{71*} Azaz pontosabban beszélve csak a *bongort* (= gyümölcsös) köznév szász származású, a helynév-képződmény azonban már nem az.

A helynévkutatás, a szász és magyar elem mellett kétségbevonhatatlan bizonyossággal csupán egyetlen más népet ismert meg velünk, mint olyat, amely az itteni helynévképzésben szerepet játszott. Ez a rumén nép. Többszörösen bizonyítottam az imént a rumén elemnek itteni, aránylag késői jelentkezését. A helynévkutatás kétségbe nem vonható nemleges bizonyítékokkal szolgál, mikor kimutatja, hogy sem a történeti, sem a jelenlegi helynévanyagban a rumén helynevek jelentős százalékot nem képviselnek. A történeti forrásokból kimutatható vagy a községbeli rumén lakosság száján ma élő helynevek három csoportba osztva tárgyalhatók.

Az első csoportba az a kevésszámú rumén helynév tartozik, amelynek rumén eredete kétségtelen. Ezek a következők: *Bórta* — r. *Bortá*,⁷² *Fécok* — *Lá Féc, Pogyerej* (1784),⁷³ *Pojinyok* — r. *Lá Pojényj, Váléjá Hurubényilor* (1802). A teljesen bizonyosan rumén eredetű helynevek száma tehát mindössze 6, legfeljebb 10. Ha ide soroljuk még az előtagjukban rumén személynévi alakokat őrző neveket, mint *Antoni sikátor* (1784) *Racuka kútya* — r. *Fintná luj Racuká, Csáon iratvány* — r. *Lázu luj Csáon, Csurán híd* — r. *Poduc, Csurán híggya* — r. *Podu Csuránuluj, Onukuj dombja* — r. *Gyálu Juonukúluj, Hóriratvány* (1784) — *Lázu luj Hóra, Hátosz iratvány* — *Lázu luj Hátosz, Juonyel iratványa* — *Lázu luj Juonyél, Kutus iratvány*, — *Lázu luj Kutus, Szuján iratvány* — *Lázu luj Szuján* még akkor sem haladja meg a kizárólagosan rumén eredetre valló helynevek száma a huszat; ezek legnagyobb része is csak 1933 és 1934 nyarán került elő.

Számban jelentékenyebb csoportot alkotnak azok a helynevek, amelyeknek külön magyar és ettől független rumén alakjuk van. Pl. *Bükk* — *Lá Dosz, Cifra híd* — *Podu Ungurásuluj, Dénesjuk* — *Lá Hulpe, Gyertyánfa kút* — *Fintná lá Dosz, Hegyből való gödör* — *Groapá Stéfánészé, Hamvasbükk híggya* — *Podu lá Ritu gyin szusz, Hendestó* — *Váléjá Hulbényilor* (1825), *Nagyköz* — *Ulisoará Kúrci, Magyaróshát* — *Fintná lá Mágyáros vápa, Nagybükk* — *Dosz* (1784), *Szöllő megett* — *Dupe Gyál*. E nevek közül is csak egyről mutatható ki az, hogy 150 évvel előbb is megvolt, egyről, hogy 110 éve már említették; a többi csak a helyszíni gyűjtés alkalmával került elő. Ide kell soroznunk azokat a helyneveket is, amelyek a magyar helynévnek jelentésbeli megfelelői; pl. *Gyertyános* — *Kárpinyis, Kemencék között* — *Intre Kup-toaré, Kenderföldek* — *Kinyépistyé, Kertek megett* (a Bongortok ajjába) — *Dupá Grédinyj, Kismalomré* — *Ritu Móri, Mészárosódala* — *Koaszpá Mnyészárásuluj, Veres írtás* — *Lázu luj Vérés, Szászkútya* — *Fintná Szászuluj, Ritkaerdő* — *Pádurájá rára, Szászrétye* — *Ritu-Szászuluj* (1784). E helynév-párok rumén alakjai közül csak a legutolsó fordul elő oklevelekben, a többi csak a helyszíni gyűjtés hozta felszínre; alighanem mindenik a magyar név fordítása.

⁷² Három ilyenű kút is van a faluban. (L. alább.)

⁷³ Ma ismeretlen. — Ehhez a csoporthoz tartozik még talán a *Hulpe* (1802) *Ricu* — r. *Lá Ric* és a *Zgráman* (1771 körül) helynév is.

A rumén helynevek legnagyobb részét az olyan helynevek teszik, amelyek esetében a magyarból való kölcsönzés különösebb bizonyítgatás nélkül is nyilvánvaló. Lássuk itt előbb ezeket: *Akasztfadomb* — *Gyálu Akasztféilor*, *Aknásdombja* — *Dimbu Oknásuluj*, *Aknáspatak* — *Paraul Oknásuluj*, *Aknásszája* — *Gurá Oknásuluj*, *Aknás úttya* — *Drumu lá Oknás*, *Aknásvögy düllő* — *Lá Oknás* (—Ognás), *Belivár réttye* — *Ritu Bélivári*, *Bélivári út* — *Drumu lá Belivára*, *Bírcék* — *Lá Bírc*, *Bíróréti* — *Bírórti*, *Borsódomb* — *Borsodymb*, *Búza bükk (düllő)* — *Buzábik*, *Fűrészárka* — *Groapá Firészuluj*, *Gyikaréti kút* — *Fintná lá Gyikárit*, *Gyikaréttye* — *Gyikárit*, *Kapus* — *Lá Kapus*, *Kapus úttya* — *Drumu lá Kapus*, *Kokasíratványa* — *Lázu luj Kokos*, *Kontrásíratványa* — *Lázu Kontrásuluj*, *Közopárokajji út* — *Drumu lá Tyozépár*, *Mátyásbongort* — *Mátyásbongurj*, *Melegágydülő* — *Vijile Melegogyuluj*, *Melegodal* — *Lá Mélégodál*, *Nyerges* — *Nyérgés*, *Pecérét* — *Pécírti*, *Pétermező* — *Pétérmézau*, *Pokol (híd)* — *Pokolba*, *Sárosrét* — *Sárársriu*, *Szinordomb* — *Szinordymb*, *Süjettvár* — *La Sijetvár*, *Szárasztó* — *Szárártau*, *Szilágy (düllő)* — *Szalázs*, ? — *Zermézau*, *Delek* — *Gyilákurj*, *Ferhona* — *Fernehába*, *Hódak* — *Holdukurj*, *Idesdombok* — *Idesdymburj*, *Kójink* — *Kolimba*, *Kójink feneke* — *Fundu Kolimbi*, *Kokoshegy* — *Gyálu Kokosuluj*, *Sarájing* — *Sárálimbá* stb.

Nem akarok ezuttal e helynévesoport nyilvánvaló hangtani tanulságaival foglalkozni, de érdekes a legutóbb felsorolt helynevek egyik alaktani sajátására felhívnom a figyelmet. A *Sarájing* — *Sárálimbá*-féle alakpárokról van szó. A különös rumén alakok, mint már a helynévgyűjtésről írott tanulmányomban is rámutattam (166. ill. 8. l.), csak úgy értelmezhetők, hogy a rumén lakosság a legtöbbször hallott *-ba*, *-be* helyhatározó raggal ellátott helynévalakokat vette át. Egészen különlegesek alaktani szempontból a *Delek* — *Gyelákurj* és a *Holdak* — *Hódak* — *Holdukurj*-féle alakpárok, melyek azt mutatják, hogy a magyar többes alakhoz bizonyos, érthető hangváltozások fellépte mellett a rumén többes szám jelét [-uri (olv. urj)] is hozzátették.⁷⁴ Egy esetben még az is kimutatható, hogy a magyarból átkölcsönzött és rumén hangalakúvá vált *Középárok* — r. *Középár* — *Tyozépár* a visszakölcsönzés után *Középár* alakjában is használatos. Itt meg az árok szót érezte a rumén többszámúknak és ezért rövidítette meg.

Egyébként az átkölcsönzött és rumén szájon forgó helynevek mai alakjukban néha régebbi magyar alakokat is fenntartottak. A mai magyar *Magyroskútnál* helynév rumén *Lá Mágyárosvápá* alakpárjában az 1784-ben még említett *Magyarosvápa* név maradt fenn. Ez egyszerűen megértendő a keleti magyar nyelvjárásokban hajdan köznévi szerepben, ma csak helynévi alakokban gyakori *vápa* közneveinket is.

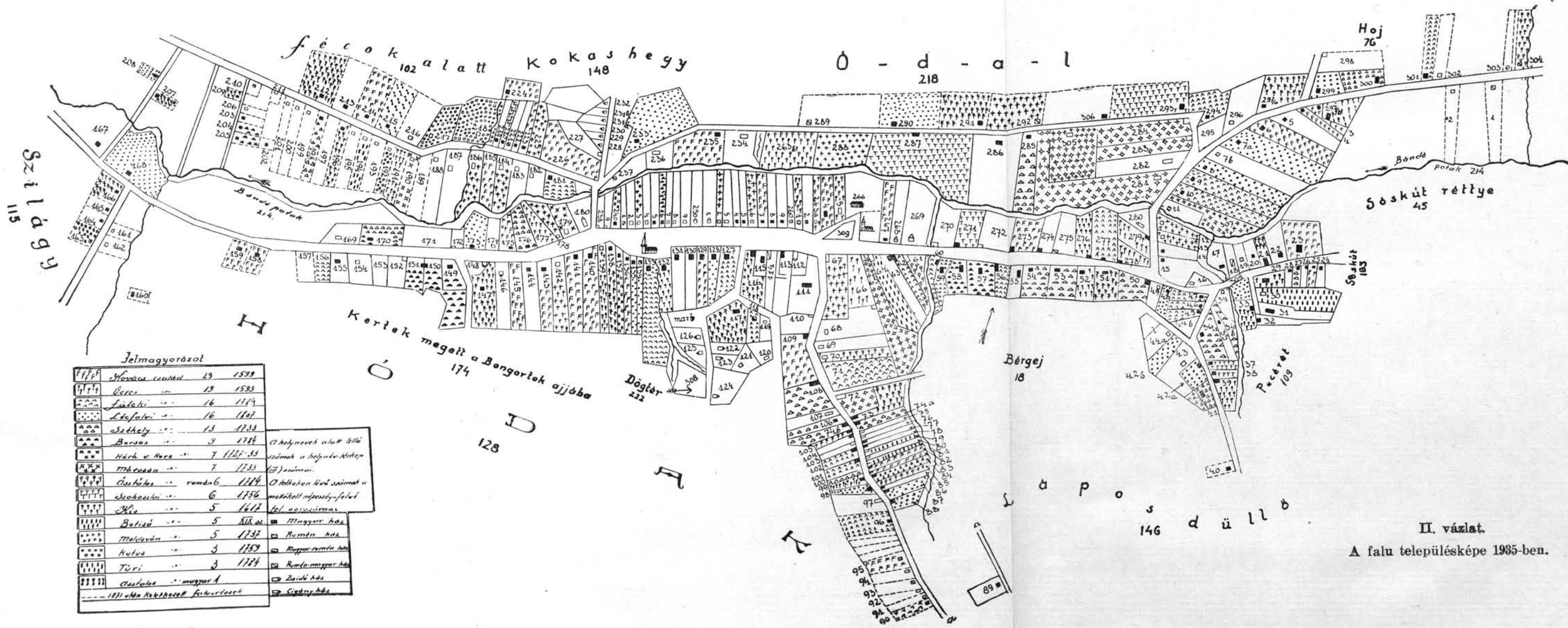
⁷⁴ Ugyanennek a jelenségnek fordítottjára példa a *Pojinyok* — r. *Pojényj* helynév. E helynév esetében az átkölcsönző magyar lakosság a rumén *poiane* 'tisztás, locus in silva cavatus, lichtung' köznévnél helynevekben gyakori többes *poieni* (olv. *pojényj*) alakját látta el a magyar többszámú jelével.

Ugyanennek a köznévek helynevekben való sűrű előfordulására nézve községünk helynévanyagából is idézhetjük a *Kincses vápa* (1731), a *Szöcsné vápája* (u. a.) és a *Zöldvápa* (u. a.) helynevet. Nyelvjárástörténeti szempontból érdekes a *Vinyikés* alak is, mely mai *venyige* köznévünk régebbi *vinyike* alakját őrizte meg (NySzt), mint ahogy a *Körtvéjfa* (1784) helynév a *körte* régebbi *körtvéj* alakjának e nyelvjárásban való egykori életéről tanuskodik. Viszont a régebbi *Liget* (1784), mai *Lüiget* és a régebbi *Szüiget* (1731), újabb *Sziget* (1784) alakpár kétségekben hagy az iránt, hogy e nyelvjárásban *i > ü* vagy *ü > i* változásról avagy esetleg csak *i — ü* váltakozásról kell beszélnünk. E kérdésre a helyi nyelvjárás közelebbi vizsgálata adhatna felvilágosítást. Több helynévalakból (*Idesdomb, Pusztabirc, Középbirc*) az *i*-zés és az *a*-zás (*Homlakak, Alsó- és Felsőszorás*) is megfigyelhető, ami a nyelvjárás hangtani sajátosságaira mutat rá; a régebbi helynévalakok tanúsága szerint mindkét sajátosság újabb fejleménynek tetszik, hacsak nem a források leírói változtatták el saját nyelvjárásuk vagy köznyelvük hangtani viszonyainak megfelelőleg a népi helynévalakokat. Nyelvjárási sajátosság figyelhető meg a *Közöparokajja* és *Kokashegy* helynévben is. Lehet, hogy a *hód* 'castor, biebertier' köznévet őrizte meg a régebb emlegetett *Hódoskút* (1784) helynév is. A már előbb említett *bongord — bongort — bongor* köznévvvel képzett helynevek a szász *bangert*, 1. gyümölcsös, 2. bozótos hely' köznévek a transylvániai magyar nyelvjárásokba is átkerült alakját őrzik.

A nyelvészeti szempontból figyelemreméltó jelenségek mellett más szempontból is nyújtanak adatokat a helynevek. Gazdaságtörténeti vonatkozásban érdekes a kiálló sósziklák környékére vonatkozó *Aknás* helynév, amely a sórétegek egykori kiaknázásáról tanuskodik. A *Sóskút*, melyből a lakosok bizonyos napokon ma is sósvizet hordanak, részben megoldja legalább a főzéshez szükséges só beszerzésének kérdését. A só helyi előfordulása egyébként, mint erre előbb is hivatkoztam, nem volt utolsó tényező a település-kezdésben és annak felvirágzásában sem. Régebbi nagymennyiségű kölestermelésre⁷⁵ mutat az *Alsóköles mező* (1825) és *Kölesmező* (1784) helynév; az utóbbi helynévben még ma is él ennek emléke. A lentermesztést is csak az újabb időben terjedő gyapot olcsóbb volta szorította ki. De hogy valaha nagyban termesztették, a helyi „asszonybeszédem“ kívül a *Lenmező* (1784) név, meg az a körülmény is bizonyítja, hogy a nires-szásznyíresi ref. egyház úrasztali terítői között több olyan XVIII. századi darab van, amelyet finom lenfonalból idevaló kezek szőhettek.

Bár községünk határának ma is jó nagy részét erdő teszi, a helynevek alapján állva világos, hogy régebb még nagyobb területet foglalt el az

⁷⁵ Régebben a kölest rizskása helyett használták; a régi magyar étkezésben jelentős szerepe volt. Egyébként a köles a legősibb táplálékok közé tartozik (Vö. Györfly István: *A Magyarság Néprajza* II, 187); magyar neve is az ősi finnugor szókinészhez tartozik.

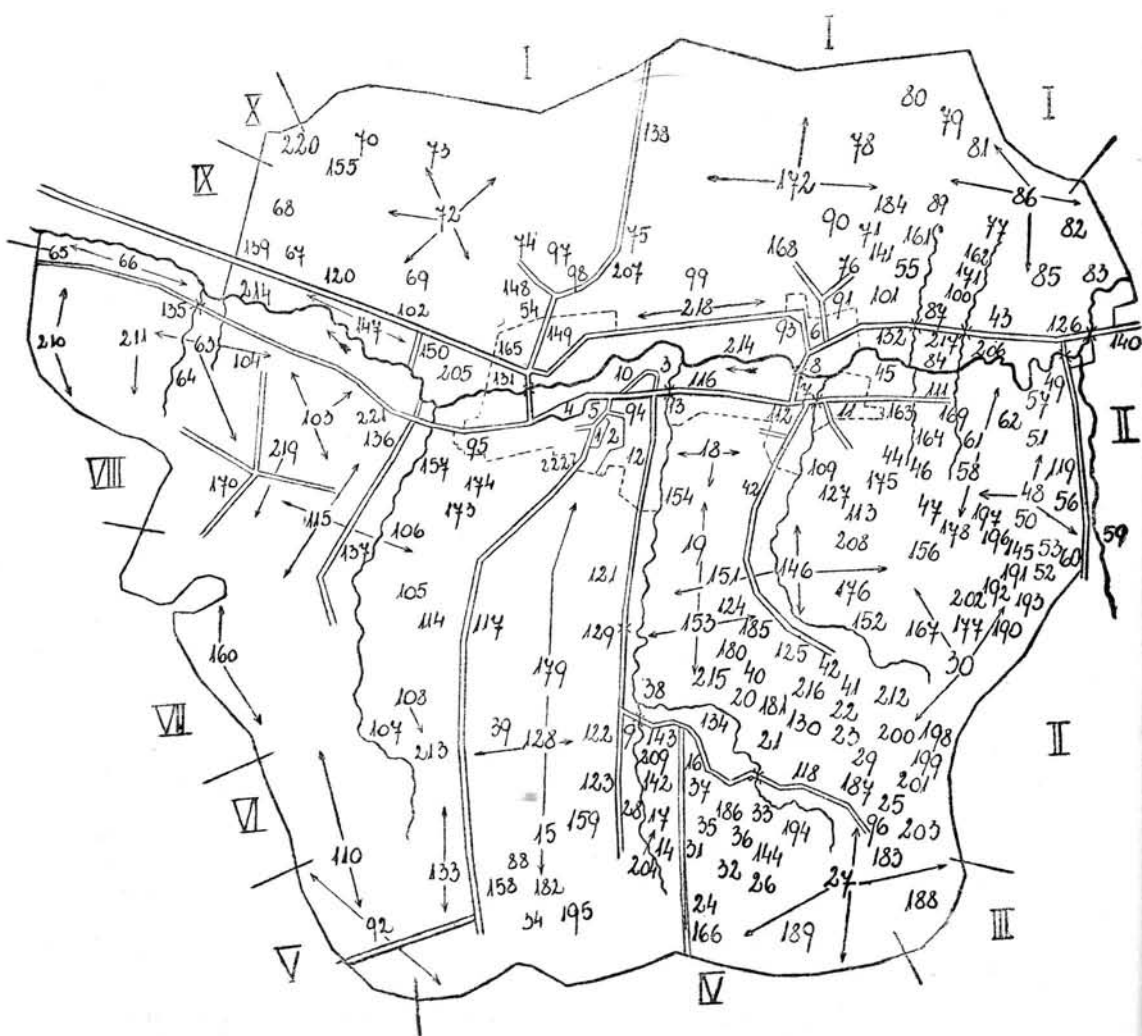
erdő. A nires-szásznyíresi lakosság eredetileg földközösségben⁷⁶ élt; erre mutat a máig is üzőtt fordulós gazdálkodás is. Községünkre nézve is áll az, amit a XVIII. században még legalább is részleges földközösségben élő, tőszomszédos Unguraş-Bálványosvárálja közönséges (= közös) határának felosztásáról egy korabeli forrásban olvashatni. „Mint-hogy az falu közönséges határa fel nem volt osztva — vallják a tanuk — kinek mennyi tetszett és tehetsége volt, amely földeket és hegyeket a gyep és (a) bokrok felvettek volt, azokból az b(álványos)váráljai lakosok feles számmal rész szerint szántó és kaszáló földeket irtottak, rész szerint pedig szőlőhegyeknek applicáltak s némely részeihez pedig némelyek minden irtás nélkül jutottak; hasonlóképen az erdőkből szántó-földeket, kaszálóréteket és szőlőhegyeket irtottak, de mindezek(et)... mikor és kik irtották, előszámlálni nem tudjuk, minthogy mindenik fordulóban feles számmal vadnak írotványok...”⁷⁷ Mintha e falu határára vonatkoznának ezek a sorok, hisz a helynévanyag községünkkel kapcsolatban is őrzi a gazdálkodási terület mesterséges terjesztésének, a művelhető föld-részek szaporításának történeti adatokkal nem bizonyítható mozzanatait az alábbi helynevekben: *Becán-, Csáon-, Füstös-, Gazdagné-, Hanc v. Hanci-, Haplás-, Hátosz-, Hóra-* (1784), *Hosszu-írotvány* (u. a.). *Írotványok alatt, Juonyel-, Kerekes-, Kokos-, Kontrás-, Kovács-, Kutus-, Kutyaláb-, Német-, Nyulak-, Pap v. Szuján-, Píkpak-, Pirkó-, Sándor János-, Sütő-, Szoboszlai v. Haplás-, Tatár-* (1784), *Urak-, Veres- és Zsandáriratvány* (írotvány, írotványa, írotványa). — Mint nyilvánvalóan látható, e helynevek egyrészében az irtást végző család-, kereszt-, gúny- illetőleg ragadvány-neve maradt fenn. Van ezek között olyan név is, mely természeti állapotról illetőleg állatföldrajzi jelenségre vonatkozhatik. Az irtások legnagyobb része ma kaszáló, de valószínűleg szőlőtelepítésre⁷⁸ is felhasználták az erdőből elhódított területet. Az 1784-ben előforduló *Oltoványoknál* (e, gyü.) helynév említésekor pl. világosan odaírják a vallatók, hogy „ezen erdőnek közepe táján vagyon feles alma és körtvély fákból álló oltovány gyümölcsös is s ez okon neveztetik Oltoványos erdőnek”. Itt tehát erdő-irtásba telepített gyümölcsösről van szó.

Nemcsak azért fontos az ilyen gazdálkodás-képben beálló változás, mert a gazdálkodási terület nagyságában végbemenő eltolódások egy falu gazdálkodástörténetére, közvetve népesedés-mozgalmi eredményei-

⁷⁶ Megjegyzendő, hogy 1784-ben még voltak a falunak osztatlan közönséges (= közös) területei a következő helyeken: Az alsó fordulóban: A Temetőn felyül (zabf.), A Lenmezőben (k.), A Kertek megett (k.). — A felső fordulóban: Az Aknás előtt (k.), A Kis malmon alól, az ország útján felyül (k.). — Közönséges, szabad erdők: A Kójinkon a Középárok felett, Az Aknáson a Száraz tóig egy continguitásban vagyon a falunak közönséges jó darab erdeje, melyet az alsó fordulótlól a porgolátkert mindenütt separál.

⁷⁷ Magy. Nemz. Múz. Levéltári Osztálya (Országos Levéltár) gr. Bethlen es. CCLIII. 3—6.

⁷⁸ Megjegyzem, hogy szőlőtelepítésre néha szántóföldet is felhasználták, amint az alább a *Hoj* helynév tárgyalásánál látható.

A falu helynévtérképe.

*Szásznyires református lakosságnak
népmozgalmi görbéi
1802-1934.*

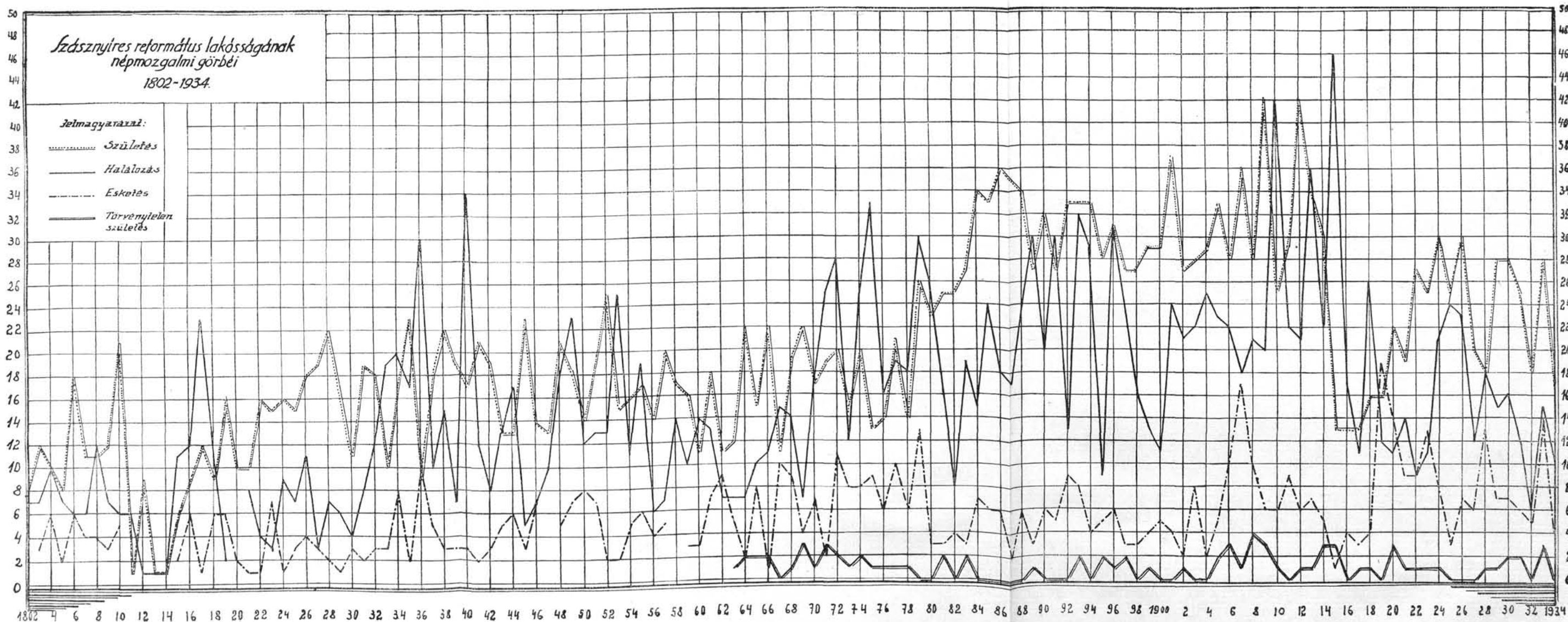
Jelmagyarázat:

..... Születés

———— Halálozás

----- Esketés

———— Törvénytelen
születés

nek javulására, az emberszaporulat nyugodt életlehetőségeinek biztosítására nézve is elsőrangú fontosságúak, hanem figyelemreméltó e gazdálkodás-területi változás azért is, mert megmagyarázza a község vízrajzi viszonyaiban végbemenő változásokat is. Az erdőirtások, mint az köztudomású, rendszeren megváltoztatják a kérdéses terület-vízrajzi viszonyait is. A csapadék-tartó erdők kiirtása a patak, vízfolyások és állóvizek vízállományának csökkenésével vagy éppen teljes elapadásával járnak. A vizsgált község határában előforduló sok patak (*Aknás-, Belivár-, Kis-, Búzabükk-, Coptelki-, Hammasbükk-, Koristyeletről jövő-, Pusztaszöllőből lefolyó-, Sóskút-, Szilágytői patak*), árok (*Dénesjúk-, Fűrész-, Malom-, Szilágyárka*) és tónév (*Becántó-, Dühös-, Hendes-, Mérges-, Szárasztó, Tónál*) azt mutatja, hogy a község területe sokkal gazdagabb volt valaha vízben, mint ma. A *Fűrész árka* név is csak hajdan vízerővel hajtott fűrészmalomra vonatkozhatott, pedig itt ma nyomra sincs effélének: a malom az árok vizének kiapadásával nyomtalanul eltűnt, de eltűnt ezzel a fafeldolgozásnak a helyi építkezések és esetleg kisebb kereskedelmi üzletek kötése szempontjából a falu lakossága számára jelentős, kezdetleges iparága is.

A gazdálkodásterületnek előbb érintett, erdőirtás útján való növelésére nemcsak azért volt szükség, mert a szaporodó lakosság mezőgazdasági ellátása csak így volt lehetséges, hanem azért is, mert a népesség szaporulat a falu belsőségterületének határait is egyre jobban feszítette és tolta ki a szántóföldek felé. Egészen régen, mint már láttuk, a falu a Csurán híggya [131] és Iskola híggya [10] közötti területen feküdt, de a folytonos sarjadzással ma legalább 5—6-szor akkora területet foglal el, mint a település-kezdéskor; e mellett számításba kell vennünk e kereteken belül folyó, a családi telkek belsőségen belől lefolyó osztódását is. Az eredeti településhatáron kívül eső területet a falunak természetesen a művelhető területekből kellett elfoglalnia. Ha történeti adataink alapján nem tudnók e falufejlődés különböző szakaszait képeketben visszaállítani, északkeleti irányba a falu ilyen fejlődését bizonyítaná a *Térkút* [93] név is; e kút környéke a név tanúsága szerint régebben teljesen nyílt mező, térs hely volt.⁷⁹ Mint a belsőségvázlaton látható, valóban a XVIII. század végén a településhatár még alighogy csak elérte a *Térkút* környékét.

A faluból kivezető közlekedési utakban beálló változást is a helynevek őrizték meg. A vármegye központja, Dej-Dés, felé menő út egykor nem a Bándó patak [214] jobb partján a mai *Dézsre vezető út* [139], hanem a helynévben még ma is élő, sőt felhagyott állapotában ma is kivehető *Dézsre vezető régi út* [65] volt. Az egykori gherlai-szamosújvári várhoz vezető *Vár útja* [117] és főként annak rumén *Káléja Gyérléj*⁸⁰

⁷⁹ Legalább a transylvániai helynévkincsben a *tér* közszo csakis művelés alatt álló, nagyobbacska, sík területű határrészre vonatkozik, de sohasem beépítetlen, tágas belsőségrészre, mint mai köznyelvünkben. A régebbi jelentésre l. a NySzt.-t is.

⁸⁰ Szamosújvár rumén neve *Gherla* (olv. Gyérlá).

alakja is egy jelentőségében ma már teljesen lehanyatlott út nevét tartotta fenn. E falu lakosai között még a XVIII. században is sok volt az említett várhoz tartozó puskás;⁸¹ az elpusztult „Bálványosvár“ tartozékaival együtt jutott e falu is a XVI. század folyamán a gherlai-szamosújvári vár birtokába. A várszolgáltatásokat végző községünk és környékbeli lakosoknak érthetően fontos volt tehát e vár felé vezető rövidebb út használata, bár ma az út egykori szerepére csak a neve mutat. Ugyanúgy régi kivégzőhely emlékét tartotta fenn az *Akasztófadomb* [87] helynév.

A helynévanyagra vonatkozó összefoglaló fejtegetések után nem felesleges a következőkben az egyes helynevek vizsgálata során egyenként is megvizsgálni a falu helyneveit, amint azokat a történeti és jelenkori helynévanyagra vonatkozó kutatómunkának sikerült összegyűjtenie.

⁸¹ „Szoln. Dob. Mon.“ V. 267 kk.

VI.

A történeti és jelenkori anyag összegyűjtése előbb idézett tanulmányaimban kifejtett alapelvek szerint történt. A helynevek feldolgozása során nemcsak a fő-helynevet, de annak származékait is felvettem. Figyelemmel volt a gyűjtő a helynevek magyar alakja mellett a rumén alakokra is; ezt ahol lehetett, a magyar helynév után adom.⁸² A magyar helynév után []-ben álló szám a helynévtérképen szereplő szám, a ()-ben álló jelzés a területen folyó gazdálkodásra vonatkozik.⁸³ A *-os sorszámu helyneveket a helyszíni gyűjtés ma is élőknek bizonyítja.

1. **Akasztódomb alatt** (sz.) 1784: Felső v. Sz. Margita felől való Fordulón: Az *Akasztó Domb alatt* (sz.) (szomszédja) egy felől a' pusztá ódal, — A mai *Akasztófadomb* [87] alatt elnyúló területre vonatkozó helynév.

2.***Akasztófa domb** [87] (ko. tkln.) — r. *Gyálu Akasztéjilor*. — Nevét kétségtelenül egykori kivégző-hely volta miatt kapta. Az *Akasztófadomb, Törvényfa* stb.-féle helynevek Erdély-szerte közönségesek. Vö. Roska Márton: *Néprajzi feladatok Erdélyben* II. kiadás, 28. — Szabó T. Attila: *Adatok* 11.; MNy. XXVIII (1932), 61 és kéziratossal gyűjteményemmel.

3. **Aknás**. 1746: az *Aknásban* való sz. 1784: Az *Aknásba* a' Kementze megett (sz.); alább: az *Aknásba* a' Nagy Csorgonál (sz.), Az *Aknásba* a Bükk alatt (sz.), Az *Aknásba* a' Száraz-tó alatt (k.) egy felől (szomszédja) az e. — Az Aknásvögy düllő [48] rövidebb neve.

⁸² A rumén helyneveket és a magyarokat is nyomdatechnikai okokból csak nagyolt átírásban közlöm. A külön rumén hangok jelzésére használt jelek a következők: ɔ = rumén köznyelvi ä, ɪ = i. Egyebekben az összes helyneveket fonetikusán közlöm; a különleges jelzéseket a rumén családnevek esetében is alkalmaztam.

⁸³ Rövidítéseim: á = árok, e = erdő, gyü = gyümölcsös, k = kaszáló, ko = kopárterület, kt = kert, kev = kevés, l = legelő, ma = malom, n. h. = nevű (nevezetű) hely, o, old. = oldal, p = patak, pu = pusztá, r = rét, sz = szántóföld, szö = szőlő, te = temető, tktl = terméketlen, HNtDolg = Hely- és Népiségtörténeti Dolgozatok. — MNy = Magyar Nyelv. — Nyr = Magyar Nyelvőr. — NytSz = Magyar Nyelvtörténeti Szótár. — MTsz = Magyar Tájszótár. — EtSzt = Magyar Etymologiai Szótár. — A felhasznált forrásokat a gyűjtemény végén összesítve, évszamos felsorolásban közlöm. — Az oklevél-szövegekben ()-be tett rész saját betoldásom. Az oklevél-szövegeket lehetőleg betűszerinti lejegyzésben adom.

4. **Aknás bírice.** 1784: Az *Aknás Birczin* (sz.) (szomszédja) egy felől az e. — Valószínűleg a mai Aknásdomb [62] helynév jelzette területtel azonos határrészre vonatkozó helynév lehetett.

5. **Aknás bükke.** 1784: Az *Aknás Bükkin* (k.). — Az Aknáspatak [59] környékén levő erdőségre vonatkozó helynév lehetett.

6.* **Aknásdombja.** [62] (sz.) — r. *Dymbu Oknásuluj*. — Az Aknás határrész hegyes részére vonatkozó helynév.

7. **Aknás ellenében** (sz.). 1754: Felső Forduló: Az *Aknás ellenében* (szomszédja) Dél felől a Bándó pataka, Ejszakról az ország uttya... — Az Aknás dombjával szemközt, a Bándó patak [214] mellett elterülő határrész neve.

8. **Aknás előtt.** 1741: Felső forduló: *Aknás előtt* (sz.) 1754: így! 1808: az Felső Fordulóra az *Aknás előtt* való helyen (k.) (szomszédja)... egyfelől a' Bándó Patakja... — Az Aknás dombja [62] alatt elterülő hely neve volt.

9.* **Aknáspatak.** [59] (p.) — r. *Perəul Oknásuluj*. 1871 körül *Aknás pataka*. — Az Aknás nevű határrészen át a Bándó patakba [214] folyó kis patak neve.

10. **Aknásrétye** (k.). 1784: Az *Aknás Rétyibe* (k.). — Az Aknásvölgy düllőben [48] vagy az Aknáspatak [59] mellékén levő k. vagy r. neve.

11. **Aknásrév.** 1784: A' Felső v. Sz. Margita felől való Fordulón: Az *Aknás Révnél* (sz.) ab Una a' Bándó Pataka; alább: Az *Aknás Révinél* (sz.) — A Cifrahíd [126] környékén valami átkelőhely neve lehetett.

12.* **Aknásszája.** [49] (k., sz.). — r. *Gurá Oknásuluj*. — Az Aknáspatak [59] torkolatánál elterülő hely neve; a patak völgyének kezdetét, *szájá-t* jelöli. A rumén név a magyar szószerinti fordítása (r. *gurá* „száj”).

13.* **Aknásúttya** [119] (út) — r. *Drumu lá Oknás*. — Az Aknáspatak [59] mellett vezető út neve.

14.* **Aknásvölgy düllő** [48] (sz., kev. e, k.). — r. *Lá Oknás*. 1898 körül: *Ognás*. — Az Aknáspatak környékére vonatkozó helynév.

15. **Aknásvölgye.** 1864: *Aknás völgye* (egykor sóaknák). 1871 körül: *Aknásvölgy* (sz, k, l., kö. old, á) — Az Aknáspatak [59] völgyére vonatkozó helynév; az előbbi helynévvel azonos területet jelöl.

16. **Alap.** Minden közelebbi meghatározás nélkül 1731-ben említik; talán csak elírás.

17.* **Alsóerdő** [221] (e) — *Padurėja lá Buzábik*. — A Buzabükk [219] erdő alsó felének neve a Szilágy düllő [115] alsó részében és a Fűrészárka [103] táján.

18. **Alsókölesmező** (sz.). 1825: A' Kis Malomnál az *also Köles mező* az utonn alol (sz.). — A mai Kölesmező [104] alsó, a Désre vezető régi úton [65] alól a Bándó patakig [214] terjedő részének neve.

19. **Alsópusztá.** 1784: A' Felső v. Sz. Margita felől való Fordulón: Az Also Pusztán v. Pusztába (k., sz.). — Valahol a Marghita—Szentmargita fele eső részen, valószínűleg elpusztult szállóhelyre vonatkozó helynév lehetett.

20.* **Alsószoras** (sz.) [74] — r. *Sztrımturá gyé zsosz*. — A rumén helynév lehet a magyar fordítása, de önálló alkotás is.

Alványok l. *Aloványok*.

21. **András bíró földje** (sz.). 1733: A Felső Fordulóban: *András Biro földje*

n. h.-ben (sz.). — A Bándópatak [214] jobb partján, közelebből meg nem határozható helyre vonatkozó név.

22. **Antal** (e). 1784: Az *Antal* n. Tilalmas e.... a' Meridie a' Szent Benedeki határ s nagyobb részt ugyan a' Sz. Benedeki Kuntynit és Dumbráva n. Tilalmas e. 1825: Az *Antal* n. e. — Az erdő neve család- vagy személynevet őriz.

23. **Antoni sikátor**. 1784: az *Antoni* nevezetű s mezőre kijáró *sikátor*. — A belsőség II. térképén a 116. és 127. telek között elvezető utcácska egykorú neve.

24.* **Aranykút** [56] (kút). — Valószínűleg jó vizéről nevezték el így.

25. **Aszal erdő**. 1784-ben közelebbi meghatározás nélkül említi Kádár (V, 277); az általa használt forrásban magam nem akadtam rá e névre. Talán az *Antal* helynév elírása vagy sajtóhiba útján került bele e név az idézett forrásba.

26. **Áloványok**. 1731: *Áloványok*. 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulón: Az *Áloványok*ba (sz.); alább: A' *Zaloványok* (!) felett (sz.). — A helynév eredetibb alakja az 1784-es adatokból következtethető *Aszalványok* lehetett.

27.* **Árkok közze** [38] (sz.) — r. *Intre valesjé*. — A Coptelki patak [154] és a Belivárpatak [134] *árka* közé eső terület neve.

28. **Árkosi gödre** (sz., k.). 1784: Felső v. Sz. Margita felől való Fordulón: Az *Árkosi Gödr*be (sz.); alább: Az *Árkosi Gödre* iránt (k.). — A Bándó patak [214] jobb partján valamelyik talajmélyedés neve lehetett. A helynév az 1754-től napjainkig kimutatható *Árkosi* családnevet tartotta fenn.

29.* **Bálint gödre** [85] (k., pu.) — r. *Groapá Bálintuluj*. — A helynév máig is élő *Bálint* család (1830) nevét őrizte meg.

30. **Bálványos pataka** (p.). Egy oklevélkivonatban szerepel a név; latinból való fordítás-e nem tudom. Kétségtelenül a Bándó patak [214] előbbi neve.

31. **Bálványosvárajjára menő út**. 1871: *B—Wáraljára menő út*. — A *Vár-ajjára vezető* vagy *Várajjai út* [140] alakváltozata; feltétlenül hivatalos elnevezés, mert a nép csak *Várajjai út*-at mond.

32.* **Bándó patak** [214] (p.). Előtagját *Bántó* alakban is használják; másik neve: *Sóspatak*. 1754: *Bándó-pataka* és *Bándó pataka*. 1784: *Bándó-patak* és a' *Bándó Pataka* árka. 1787: *Bándó Pataka*. 1794: *Bándó Pataka*. 1871: *Bántó patak* (v. *pataka*) és *Bándó patak*. 1808: *Bando Patakja*. 1825: A' *Bántó patak*on lévő székes malom. 1839: Dieses Dorf liegt im Samoscher Hauptflus-gebiethe in seinem Filialgebiethe des Baches *Bando patak*.⁸⁴ 1898 körül: *Bándó* vagy *Bántó patak*. — A falun keresztül nagyon mély mederben folyó patak neve. — A Sóspatak névváltozat magyarázataként álljanak itt a következő sorok: „a Banto (!) patak, melyet a szásznyiresiek *Sóspatak*-nak (oláhul Valye csea szeratá) hívnak, [a Bálványosváralja felé vezető úttól jobbra] egy fehéren csillámló sziklatömb alját mossa, mely megyénk sörétegeinek egyik szabadon kiálló orma.“ („Szoln. Dob. Mon.“ V. 271.),

33.* **Becánirátvány** [197] (k.). — r. *Lázu luj Bécán*. — A név előtagja rumén eredetű család- vagy gúnynév lehet, bár ilyen család nem mutatható ki.

34.* **Becántó** (tó) [196]. — r. *Taul Bécánuluj*. — A Becán-irátvány [197] környéken levő tó neve.

⁸⁴ Lenk Ignác: *Siebenbürgens Lexikon*, Wien, 1839.

35. **Bellevárrú.** 1812: *Belevár rüh.* — A Belivár patak [134] valamelyik részének környékét illethették e névvel. Kádár (V, 277) az adatot megkérdőjelezve *rét*-nek értelmezi. Ez téves, mert az utótag (rú) a *rév* — *ré* — *rő* — *rű* szócsaládban egész szabályos fejlemény az ómagyar *reū* illetőleg *reu* alakból.

36.* **Belivár árka** [16] (á.). A Belivár patak [134] környékén levő időszakos vízfolyás neve.

37.* **Belivár düllő** [130] (sz., k., e.) — r. *Bélivára*. 1898 körül *Beluarä*. — 1731: *Bellivár*. 1758: Koristej és *Belevár* nevezetű erdők is... tilalomban tartattak és tartatik (!). 1784: A' *Belivárba* az édes Dombok előtt (k.); alább: A' *Belivár* előtt az Árok (v. Árkok) között⁸⁵; A' *Belivárba* (sz.). 1864: *Belivár* vagy *Berlavár*⁸⁶ (hagyomány szerint várhely). 1871 körül: *Belivár* düllő (e., k., sz., l., á., út). — „Szoln. Dob. Mon.”-nak az a vélekedése (V, 271), hogy a rómaiakkal kezdődő és az Árpádkorban is folytatott szásznyíresi sóbányászat védelmére emelhettek a Sülettvár határrészben egy várat és hogy esetleg a Belivár (Béla-vár), mely állítólag téglányalakú földvár lehetett, szintén ebből az időből való, vélekedésnél alig több. „Mondják (!) azt is — írja tovább —, hogy IV. Béla idejében épült volna s éppen akkor, midőn Béla, mint ifjú király megyénkben tartózkodott”. A helynév mai alakjában kétségtelenül magyar (a rumén alak világosan magyarból való átvétel!), de nem lehetetlen, hogy előtagjában a szláv *běli*, *candidus*, *albus* szó rejtőzik.

38.* **Belivár híggya** [9] (híd) — r. *Podu Bélivári*. 1825: A *bélivár hídjánál* (k.). 1784: A' *Belivár Hidjánál* (sz., k.). — A Belivárban lévő híd neve.

39.* **Belivár patak** [134] (p.). 1871 körül: *Belivár pataka*. — A Belivár düllőben [130] folyó patak neve.

40.* **Belivár réttye** [209] (k., sz.) — r. *Ritu Bélivári*. 1784: A' *Belivár Réttyibe* (sz.). — A Belivár-patak [134] környékén elterülő határrész neve.

41.* **Belivári út** [118] (út) — r. *Drumu lá Bélivára*. — A Belivár düllőben [130] vezető út neve.

Berlavár l. *Belivár düllő*.

Bergej l. *Bérgej*.

42. **Bergej alatt**. 1784: A' *Bergej alatt* (sz.). — A hegyes *Bérgej* [18] alatt elterülő határrészre vonatkozó helynév.

43. **Bérc.** 1784: Szoros út közt és a' Füstös Irotványa mellett a' *Bérczen* ...egy darab cseplesz Tölgyes e., ab oriente a' Szoros út... ab Occidente a' Pogyerej n... Tiltott e. — A Kontrásiratvány [220] környékén fekvő magasabb hegyrész neve volt; közelebből nem lehet meghatározni.

44.* **Bérgej** [18] (pu., sz., k.). — r. *Bérgéj*. 1731: *Bergely*. 1784: Felső v. Sz: Margita felől való fordulón: A' *Bérgej* oldalba (k.); A' *Bérgejbe*. 1864: *Bérger* (kopár hegy; a hagyomány szerint a régi szász lakosok nevezték el). — Talán a német *Berg*, *mons*' szóval összefüggő helynév; ebben az esetben valóban a falu régi szász lakosaitól származik.

45. **Bérgejoldal**. 1784: A' *Bérgej oldalba* (sz.); alább: A' *Bergej odalba* (sz.). — A hegyes *Bérgej* [18]-nek a falu felé eső oldalát nevezhették így.

46. **Bérgej-tető**. 1784: A' *Bérgej tetőn* (sz.). — A *Bérgej* [18] legmagasabb részeinek neve lehetett.

⁸⁵ L. *Árkok* közze címszó alatt is!

⁸⁶ Ez az alak csak tudálékos származék lehet; egyetlen történeti adat sem igazolja.

47*. **Bírcek** [178] (e., sz.). — r. *Lá Birc.* — A helynév az itteni nyelvjárás i-zését tükrözi.

48. **Biró András oldala.** 1784: *Biró András oldal* az oltoványos (alma, körtve gyümölcsös) és tilalmas erdő. 1784: Az Alsó v. Czoptelke felől való fordulóban: A' *Biro András oldalában* lévő Láb (sz.). 1787: Az alsó vagy Czoptelke felől való Forduloba: A *Biro András oldalában* lévő Láb (sz.). (szomszédja) ab oriente A puszta ódal (sz.). 1825: az also Forduloba: A *Biro András oldalába* lévő láb (sz.). — Valószínűbb az előbb közölt *András bíró földje* alakból, hogy a helynév nem család-, hanem foglalkozásnevet őrzött meg, hisz Bíró családnevet e faluból nem tudok kimutatni.

49*. **Bíró rét** [159] (sz.) — r. *Birort.* 1731: *Bíró réti.* 1784: Az alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' Kerek Domban a' *Biro Réten* (sz.); alább: A' *Biro Réthe* (sz., k.); alább A' *Biro Retbe* [Irotvány]. 1802: A Felső Forduloban: A *Biro Retnél* az alsó labban (sz.). A *Biro Rétnél* a Felső láb (sz.). A Felső fordulóban Czoptelke felé: A *Biro Retben* (sz.). 1825: az also Forduloba: A' *Biro retbe* levő (sz.). 1864: *Bíró rét.* — Talán eredetileg a falusbíróssággal járó *rét* lehetett.

50. **Bokor alatt** (sz.). 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: a' *Biro Réthe* a' *Bokor alatt* (sz.). — A *Bíró-rét* [159] környékén levő cseplesz-erdő alatti terület neve lehetett.

51. **Bondic.** 1643: in Plaga inferiore: Est Jugerum unum in extirpamentum *Bonditz.* — A helynév írtáshelyre vonatkozik; megfejtjeni nem tudom.

52. **Bongord alatt.** 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Forduloba: A' *Bongord alatt* (sz.). — A helynév előtagja az itteni szászság emléke. Nemrég kimutattam (MNY. XXX, 165 és HNTDolg. 1. sz. 7.), hogy az erdélyi magyar *bongor* tájszó és ennek összes változatai (*bongort* — *bongord* — *bongur* — *bungur*) valóban az erdélyi szász *bangert* — *bongert* „meist offener, mit obsthäumen besetzer garten ausserhalb der gemeinde auf dem felde oder unterhalb der weingarten“ átvételeként tekinthetők. Vö. még Horger A., MNY. X, 192. és EtSz. I, 470. — Mint Imecs Márton szíves közlése révén tudom, Székelykeresztúron (Údvarhely m.) az öregebb rendű emberek használják még a *bongord* (jelzős alakban: *bongordos*) szót, amely itt ritkán bokros területet jelent. Ezt a jelentést már Horger is ismerte (I. h.), de kétségtelen, hogy ez másodlagos jelentés-fejlődés eredménye. E köznév helynévi szerepére vonatkozólag az ugyane megyében fekvő Ruș—Felsőoroszfalu, Malin—Málom, Reteag—Retteg és Inș—Újós községből idézhetünk adatokat („Szoln. Dob. Mon.“ V, 120, 322, 380, 532). Megjegyzendő, hogy a falunkhoz közeleső Decea—Magyardécsén ma is *bongord*-nak nevezik a gyümölcsösöt (Heiszman József szóbeli közlése); a vizsgált faluban a köznév jelentését már nem tudják.

53. **Bongordok.** 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Bongordokba* ab una a' Vár útja. — A gyümölcsösökterek neve lehetett; a helynév a Kertek megett a *Bongortok* ajjába [174] helynévben még ma is él.

54. **Bongordok alatt.** 1784: A' *Bongordok alatt* (k.). — A gyümölcsösök alatti kaszálók neve.

55. **Bongordok felett** (k.) 1784-ben a gyümölcsösök feletti k-ra vonatkozott.

56. **Bongordokra vezető síkator.** A *Kertek megett* a *Bongortok ajjába* [174] határrésdbe vezető síkator lehetett. A Tkv.-ben (1871 körül) szereplő bejegyzés szerint északról délre a *Holdok* (!) düllőbe vezet; ez a helymeghatározás nagyjában ugyanaz.

57. **Bongort.** (gyü.) 1615: *Bongort* (gyü.) 1622: *Bondur* (!Bongur?) (irt.) 1784: Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón: A' *Bongordba* (k.). — Vagy a *Mátyás-bongort* [181] vagy a *Kertek alatt* a *Bongortok ajjába* [174] által jelzett területre vonatkozó helynév volt. A helynév származására vonatkozó-

lag I. előbbi fejtegetéseimet! L. még *Kirszte Vaszi bongorgya és Mátyás-bongord* címszó alatt!

Bongortok ajjába I. Kertek megett a Bongortok ajjába.

58*. **Boriska gödre** [106] (sz., k.). — A helynév előtagjában kétségtelenül női személynévet őriz.

59.* **Borsódomb** [179] (sz.) — r. *Borsodymb.* 1898 körül; *Borsodimb.* — 1731: *Borsódomb*, 1784; Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Borsó Domban* (sz.); alább: A' *Borsódonba* (! sz.), A' *Borsodomnál* (! k.). — Valószínűleg kezdetben csak borsó-féléket (bükköny) termesztettek itt és innen származik neve. A rumén helynév a magyar átvétele.

60.* **Borsógödre** [50] (sz.) — r. *Groapă lui Borsos.* — A történeti forrásokban először 1787-ben szereplő *Borsos* család ma is tíz egynehány felnőtt taggal szaporítja a falu lakóságát. A rumén helynév a magyar szószerinti fordítása.

61. **Borozdákon** (sz.) 1784: Felső v. Sz. Margita felől való Fordulón: A *Borozdákon* (sz.). — Közelebről helyrajzilag meg nem határozható helynév; a terület valahol a Bándó patak [214] jobb oldalán feküdt.

62. **Borzjuk alatt.** 1746: *borz lyuk alatt.* — Közelebről helyrajzilag nem helyezhető el.

63. **Bódi gazza.** 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulón... A' *Bódi Gazzán*... egy felöll a' Gaz. — Valahol a Bándópatak [214] bal partján bokros vagy bokorból írtott területre vonatkozó helynév előtagja a *Boldizsár* < egyh. latin *Balt(h)assar, Balt(h)assar* személynév kicsinyítő *Boldi* > *Bódi* alakját tartotta fenn (Vö. EtSzt. I., 459.).

64. **Bódi gazza alatt** (k.) 1784: A' Bodi Gazza alatt (k.) ...ab una a' Por-golát Kert. — Az előbbi helynév-jelzette terület alatt fekvő határrész neve.

65. **Bódi gazza teteje.** 1784: A' *Bodi Gazza tetején* (k.). — Az — úgy látszik — hegyes fekvésű Bódi gazza legmagasabb részére vonatkozó helynév.

66.* **Bórta** [15] (kút). — r. *Lá Bortá.* — Legjobb kút a faluban. A helynév köznévi alakban is ismert rumén kölesönszó. [r. *bortă* 'loch' > m. *bortă*, odvas v. kivájt fatörzsszel bélelt és kövel fődött mezei kút' (Vö. MTsz. és EtSz I, 495)]. Helynévi alakban a következő helyekről ismeretes: Lemniu—Lemény. 1770; *Borte* („Szoln. Dob. Mon.“ V, 51). Cernuc—Csernek. 1775: Gyin szusz gye *Borte* (sz) (Sombori es. lvt. Cluj-Kolozsvári ref. koll. lvt.). Chendru—Magyarszarvaskend. 1864: *Borte* („Szoln. Dob. Mon.“ VI, 289). Benediug—Szentbenedek. 1898: *Borta* (I. h. 325). Bebeni—Aranymező. 1898: Csurgo de la *Borte* (I. h. II, 55). Bretea—Magyarberéte. 1932: *Borta* [(forrás) Gáspár Zoltán közlése]. Cubleşul—Oláhköblös. 1770 körül: La *Bortá* Szaka (k) (EM. „Kolozs vm.-i fölmérési táblázatok“). Ez utóbbi adat kivételével az előbbi adatok mind Someş—Szolnok Doboka megyéből valók. Sălaj—Szilágy megyéből való a következő: Sâplac—Szamoszéplak. 1762: La *Borta*. (EM. Gr. Gyulay J. transmissionálisa). Alighanem idevonható a szilágy megyei Sârbi—Kraszna (?) tófaluból ismert *Fîtnă Bortyi*-nak olvasható helynévalak. Vö. Caba Vazul: *Szilágy vm. román népe*. Bécs, 1918. 50.

67.* **Bórta** [157] (kút) — r. *Lá Bortá.* — A határban fekvő forrás neve.

68.* **Bórta** [165] (kút) — r. *Lá Bortá.* — A falu belső területén levő kút neve (L. előbb!).

69.* **Budai higgya** [8] (híd). — r. *Podu lui Budiuc.* — A Bálványosváraalja felé vezető országútnak a Bándó patakon [214] átvezető hídja. A híd a *Budai Grigor telke*⁸⁷ mellett vezet el; innen kapta nevét.

70.* **Búzabükk árka** [64] (á.) — r. *Parau lui Buzábik.* — A Búzabükk

⁸⁷ L. az I. belsőség-térképen II. sz. alatt!

düllőben [63] lévő időszakos vízfolyás neve. A rumén név nyilvánvalóan a magyar származéka, bár a képzés kissé szokatlan, hisz *Perəul Buzăbikuluș* alakot várnánk; a rumének úgy látszik, személynévnek érezték a magyar helynevet.

71.* **Búzabükk düllő** [63] (k., sz., e.)— 1784: *Buza Bükk* (sz.); alább: a' *Buza Bükkön* a' Lábok mellett (k). — r. *Buzăbik*, 1864: *Búzabükk*. 1871 körül; *Buzabük düllő* (e). — A ma is hatalmas kiterjedésű, legnagyobb részt erdős terület neve onnan származhatott, hogy az írtásokba búzát vetettek. Az erdő épen maradásában nagy része van a gr. Kornis családnak; ez több mint kétszáz éven át helyes erdőgazdálkodással és erdővédelemmel óvta az erdőségeket.

72. **Búzabükk előtt** (sz.). 1784: A' *Buza Bükk előtt* (sz.). 1787: A Felső, Sz. Margita felől való Fordulób(an) *a Buza Bük előtt* az ország uttyán alól lévő Láboeska (sz.). — A Búzabükk düllő [63] és a Dézsre vezető régi út [65] közötti területre vonatkozó helynév.

73. **Búzabükk erdő** [219] (e). A hatalmas szálerdőben levő és a vázlaton is jelzett utak gr. Kornis Viktor készítette vadászutak.

74. **Búzabükk híggya** [135] (híd) — r. *Podu la Buzăbik*. — A Dézsre vezető régi útnak a Búzabükk árkán [64] átvezető hídja.

75. **Búzabükk pataka**. Az 1871 körüli forrás, mint a Bántó vagy Bándó-patakba [214] folyó vízfolyást említi. Kétségtelenül a Búzabükk árkával [64] azonos időszakos vízfolyást jelöl.

76. **Búzabükk tető** (sz.). 1784: A' Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón: A' *Buza Bükk tetőn* vagyis vulgo in *Virvu Lezurelor* (!sz.). 1787: A *Buza Bük tetőn* vagyis vulgo in *Virvu Rezurelor* ab oriente (szomszédja) Az Hegyre ki járó Ország úttya; ab occidente: A régi veszett Ország úttya... 1825: a' Felső Forduloba: A' *Buza bük tetőn* levő kis lab (sz.); A *buza bük tetőn* (k.). — A Búzabükk düllő [63] magasabb részén levő földterületre vonatkozó név volt.

77. **Búzabükk völgye**. 1784: a' *Buza Bük Völgye* iránt alóll az Ország úttyán (k.). — A Dézsre vezető régi ország uttyán [65] alól, a Búza bükk [63] alatt a Bándó patakig [214] terjedő terület neve volt.

78.* **Bükk** [27] (e) — r. *Lă Dosz*. 1784: A' Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón: A' *Bükkön* a' Sütő Irotványyába (k.). Kétségtelenül azonos az 1784-ben említett *Nagy Bükk* (*Dosz*) helynévvel. (L. az ottani határolást!) A *Bükk* ma is nagy kiterjedésű erdő. — A rumén helynév a magyartól független képződmény; északos hegyhátat jelent.

79. **Bükk alatt**. 1784: Az Alsó vagy Coptelke felől való Fordulón: A' *Bükk alatt* (k.). — A Bükk [27] alatt elterülő és ma külön nevekkal is jelzett terület összefoglaló neve.

80. **Bükkpatak árka**. 1784-ben említik. A Bükről [27] lefolyó patak, esetleg csak időszakos vízfolyás neve lehetett.

81.* **Cifra híd** [126] (híd). Másik neve: *Pereshid*. — r. *Podu Ungurăsului*. — Nevét faanyagának régebbi *cifra* faragásáért kapta; ma rozszant, eredeti helyéről elköltöztetett fahíd. Rumén neve utótagjában a közeli Unguraș—Bálványosvárálja rumén nevét őrzi.

Cingerád tető l. *Csungerádtető*.

82.* **Coptelkére vezető út** [166] (út). — r. *Káléja Copului*. — A szomszédos Coptelkére (r. Top) menő út neve.

83.* **Coptelki árok** [17] (á). — r. *Váléja Copului*. — A szomszédos Coptelke felé eső völgyárok neve.

84. **Coptelki határ út**. 1871 körül említik a szomszédos Top—Coptelke község és Niriș—Szászníres határán.

85.* **Coptelki patak** [154] (p.). — r. *Váléjă Copuluj*. 1784: *A' Czoptelki Patakba v. Patakon* (sz., k.). 1871 körül: *Czoptelki* vagy *Czópteleki patak*. — A top-coptelki határszél szomszédságában eredő és a Bándó patakba [214] ömlő, nyáron sekély vizű patakocska.

86. **Coptelki sikátor**. 1784: *A' Czoptelki Sikátor* végibe (sz.). — A mai Nagyköz, [12] mint az 1784-es állapotot feltűntető I. belsőség térképén látható sikátorszerű utcácska volt; ez a szomszédos Top—Coptelke felé vezetett és innen származott neve.

87. **Coptelki út**. 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: *A' Czoptelki utnál* (sz.). — A Coptelki sikátor a mai Coptelkére vezető útban [166] folytatódott; a helynév tehát annak rövidebb neve.

Csasznahegy l. *Cseszna hegy*.

88.* **Csáon iratvány** [191] (k.). — r. *Lăzu lui Csăon*. — A helynév előtagja rumén ragadványnév.

89. **Cseszna hegy**. 1784: *A' Cseszna hegy* alatt (sz.); alább: *A' Csasna (!) hegy* alatt (sz.). — Meghatározhatatlan helyen fekvő terület neve; az előtag eredetét sem ismerem.

90. **Cseszna hegy alatt**. 1784-ben említik.

Csingerád tető l. *Csungeráttető*.

Csingarát l. *Csungerát*.

91. **Csingerát előtt** (k.). 1784-ben egyszer említik. — A mai Csungerát [14] környékén elterülő határrészre vonatkozó helynév.

92. **Csordapásztor kaszálója**. 1784-ben említett terület neve. Szol. Dob. Mon. V, 277. valószínűleg az általam is használt 1784-es forrás következő részéből vonta ei: a Felső Fordulóba: *A' Kis Malmon állól az Ország uttyán fellyül* (k.) ... a Septemtrione az Ország úttya ... mellvet (t. i. *kaszáló*) a' *Csorda Pásztor*nak szokott a' Falu adni profert foeni cur. l.

93.* **Csorgó** [60] (mezei kút) 1731: *Csorgó*. 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: *A Csorgónál* (sz.); alább: *A' Csorgón* fellyül (sz.). — A határszálen levő mezei kút neve; környékére régebben a *Csorgónál* alakban hivatkoznak, tehát így területnévvé is vált; ez a jelenség, mint már kimutattam (MNY. XXIX., 244. XXX., 169. ill. HNTDolg. 11) általános.

94.* **Csuha** [114] (sz., hegytető). A falu legmagasabb hegyének neve a Vár útja [117] felett. — E helynevet mint hegynevet 1935 nyarán Chiced—Kecsedén is lejegyeztem; ugyaninnen közlő „Szoln. Dob. Mon.” is 1898-ból (I. h. IV, 250). Előfordul még ugyanebben a megyében Petrihaza—Péterházán 1833-ban *Csuhe* (I. h. V, 455) és Vad-Révkápolmokon 1898-ban, *Ciuha* (olv. *Csuhá*) si pojána' alakban. Beiu—Mezőbőben (Turda—Torda-Aranyos m.) 1817-ben a, La *Csuhe* n. Forduló'-ban „Lá *Csuhe*” nevű helyet emlegetnek (Cluj-Kolozsvári ref. koll. lvt.). Előfordul Aszvajul de sus—Felsőszivágy sálaj-szilágy megyei község helynevei között *Csuhá*-nak olvasandó alakban (Vö. Caba Vazul: i. m. 36). Cluj-Kolozs megyéből is kimutatható Hodiş—Hodosfalváról 1770 körüli, pontosan nem keltezhető forrásban „In Varatyek la *Csuha*” alakban (EM. br. Weaselényi cs. lvt.). — Egyaránt lehet magyar vagy rumén eredetű helynév, bár mindkét esetben nehéz a helynevet jelentéstani szempontból magyarázni.

Csungerád l. *Csungerát*.

95.* **Csungerád kút** [28] (kút) — r. *Fintná lá Csungerát*. — A Csungerát [14] nevű határrészben levő kút neve.

96.* **Csungerát** [14] (e., sz., pusztá o.) — r. *Csungeréc* 1731: *Csongorád* — *Csingerand*. 1784: *A' Csingerádba* (k.) ab una (szomszédja) az e.; *A' Csingerát* előtt (k.). *A' Csingatrátba* (sz.), *A' Csingarádba* v. *Csingarátba* (sz.). — Az alakváltozatok ismerete mellett sem nyilatkozhatom a név származására vonat-

kozólag sem. Nem lehetetlen, hogy a délszláv *Csrn Grad* > *Csrngrad*, fekete földvár magyar fejleményéről vagy magyar szájon továbbfejlődött régi szász helynévről van szó. Az első, hangtanilag egészen valószínű feltevésre vonatkozólag l. az EtSzt. I, 1143. és Melich János: *A honfoglaláskori Magyarország*. Bp. 1929. 104. kk.

97.* *Csungerättető* [204] (e.). — r. *Vrru Csungerátuluŷ*. 1754: *Czingerád tető* (Kádár) és Az also Fordulo: A' *Csingérád tetőn* a' Czoptelki határ szélbe (sz.). — A Csungerád magasan fekvő, erdős részének neve.

98.* *Csuránhíd* [129] (híd) — r. *Poduc*. — A helynév előtagja rumén ragadványnév lehet; ilyen családnevet nem tudok kimutatni.

99.* *Csurán híggya* [131] (híd) — r. *Podu Csuránuluŷ*. — A Dés felé vezető újabb országútnak [139] a Bándó patakon [214] átvezető magas hídja.

100. *Csutkóköz*. Egyszer 1864-ben fordul elő. A *Csutkók között* helynévvel azonos lehet.

101.* *Csutkók között* [211] (sz., l.) — r. *Intré Csoatyé*. — Talán erdőirtás emléket őriz; a rumén helynév a magyar pontos jelentésbeli megfelelője.

102. *Darábjámhom*. 1784: A' Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón: A' *Darábjámhomba*. Alakváltozatai ugyanabból az évből és ugyanabból a forrásból: *Darabjáhomba*, A' *Darábjámba* (!k), A' *Darábjáhomba*, a' Falu mellett (k.). A' *Daráblyáhomba*. — Elferdült, magyar szájon alakjaváltotatott régi szász név lehet; eredetét nem ismerem, sőt helyrajzilag sem tudom elhelyezni.

103. *Dasztel*. Egyetlen egyszer 1731-ben említik. Eredetét nem ismerem, de lehet, hogy a régi szász helynévanyag maradványa.

104.* *Delek* (sz., k.) — r. *Gylákurj*. 1898 körül: *Gyelákurj*. — 1731: *Délek*. 1784: A' *Delek* alatt; A' *Deleken* (sz., k.) 1871: *Dellek* düllő (sz., k., l., á, út). — E különös többes alak a *dellő* — *dellő* .1. delelő hely, 2. a szántóföldnek délre fekvő lába' (MTsz.) többesének hangzó-illeszkedéssel keletkezett alakja. Érdekes a rumén név is; ez a m. *Delek* kezdő d-jének jesülése és a többesszám — *uri* (olv. urj) ragjának hozzátétele útján állott elő. Ezzel rokon jelenlégre már rámutattam. Vö. MNy. XXX, 166 és HntDolg. 1. sz. 8. L, még *Hóda*k címszó alatt!

105.* *Dénesjuk* [68] (sz.) — r. *Lá Hulpe*. Először 1784-ben említik. 1864: *Déneslyuk* rétje. — A helynév talán az 1734-ben egyszeri említés után letűnő *Dénés* család nevét őrzi.

106. *Dénesjuk árka*. 1871 körül a *Dénesjuk rétje* [67] nevű düllőben említik; ottani időszakos vízfolyás neve lehet.

107. *Dénesjuk előtt*. 1784: A' Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón: A' *Dénes Lyuk előtt* (sz.). — A helynév a Dénesjuk [68] előtti területre vonatkozhatott.

108. *Dénesjuk ódal* (sz.). 1784: A' *Dénes Lyuk oldalba* (sz.). — A Dénesjuk [68] oldalas részeinek neve lehetett.

109. *Dénesjukra járó ucca*. 1871: *Dénesjukra járó utsza*. — Talán a *Borta* [165] és a *Csurán híggya* [131] között vezető utca neve. Ma nem ismerik.

110. *Dénesjuk réttye* [67] (sz., k., l. kev., ko.) — r. *Rytul Hulpi*. 1812: *Déneslyuk réttye*. 1812: *Déneslyuk rétje* [egy Dénes nevű (ember) által írtott föld (neve)]. 1871 körül: *Dénesjuk rétje*. (k., sz., l., á., ko. old., út, vízmosásos old.) — A Dénesjuk [68] alatt elterülő rét neve.

111. *Dénesjuk szája* [120] (sz., k.). — r. *Gurá Hulpi*. — A Dénesjuk [68] nevű határrész első része, kezdete, bejárója, *szája*.

112. **Dénes út.** 1784: A' Felső v. Sz. Margita felől való Fordulón: A' *Dénes útba* (sz.). — A helyrajzilag közelebből el nem helyezhető név a *Dénes juh* helynévben is szereplő *Dénes* (1734) családnevet tarthatta fenn.

113.* **Dézi szekérút** [II. 65]. 1781: *Deési szekérút*. A *Szilágy düllő*-n [115] keresztül Dej—Dés felé vezető legrövidebb szekérút neve. Másik neve: *Dézsre vezető szekérút*.

114.* **Dézsre vezető régi út** [65] (út). 1871 körül említik. — A vármegye székhelye felé vezető út kb. a múlt század közepéig a Bándó patak [214] balpartján a hegyoldalon ment végig; ma a jobb parton [139], kevésbé hegyes terepen vezet.

115.* **Dézsre vezető út** [139] (út). — r. *Drumu lá Gyézs. Dej* (olv. *Gyézs*) *Dés* rumén neve. — A megye székhely felé vezető újabb megyei út neve.

116. **Disznókút.** Csak 1731-ben említik; helyrajzilag nem tudom meghatározni. Vagy kút- vagy vízrajzi névből jelölésköri táguulással határresznévvé váló helynév.

117.* **Dögtér** [222]. A cigányok melletti területre a hullott állatokat hordják ki.

118. **Dühöstó.** 1784: A' Felső v. Sz. Margita felől való Fordulón: A' *Dühös Tó* m. h.-ben (k.) mind két felől az e. szomszédságában. — Talán a mai *Mérgestó* [170] helynév jelzette tóval azonos helyre vonatkozik. Ember- vagy állatáldozatokat követelt-e a tó és azért kapta nevét, erre vonatkozólag nem szerezhettem felvilágosítást.

119. **Erdő felett.** E semmimondó és így helyrajzilag meghatározatlan nevet egyetlen egyszer, 1622-ben említik.

120. **Erdőre vezető út.** Csak a telekkönyv (1871 körül) említi, mint a Szilágytói patak düllőben [160.] kelet—nyugati irányban vezető út nevét.

121.* **Édesdombok.** [33] 1731: *Édes dombok*. 1784: A' Belivárba az *édes Dombok* előtt. — Ma inkább az *Idesdombok* alak járja. A helynév keletkezésekor közrejátszott szemlélet nem áll világosan előttem.

122. **Édesdombok előtt.** Az előbbi helynév jelzette terület közelében a határ egyik részére így hivatkoznak 1784-ben.

123. **Észak** (e). 1784: A' Szász Rettyén fellyül az *Északba*... nagy élő Tölgy s Csere ...a Meridie a' Szent-Benedeki Határ szél. — A Szász réttye [66] és a benediug—szenbenedeki határszél közötti terület északi részére vonatkozó helynév volt; helyrajzilag pontosabban nem határozható meg.

124. **Falu felett Kukorica ucca.** 1871 körül: A *falu felett kukoricza útszá*. — A *Hammasbükk híggya* [132] környékén levő falu-rész neve lehetett. Bár a *Kukorica ucca* név népinek tetszik, ma nem ismerik.

125. **Falu kútya** [94] (kút). — r. *Fintyna szátuluj*. — A falu közepén levő kút neve.

126. **Falu réttye.** [122] (k, sz.). — r. *Rytu szátuluj*. 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Falu Réttye* felett (k, sz). 1787: A Falu Réttye A' Köles mezőbe (Északról szomszédja) a' *Falu réttye*; A *Falu réttyi*-nek (k). (k) A Falunak Felső vége mellett... ab occidente: Az Ország úttya... 1825: — A falu közös rétjének neve.

127. **Falu vége.** 1812-ben a Váralja felől való fordulóban említik. A Budai híggya [8] környékére vonatkozhatott.

128. **Feljáró** (sz). 1784: Az Also v. Czoptelke felől való Fordulóban: A *Fel-jároba* (sz). — Hegyoldalra fölfelé menő út környékét jelölhette a Bándó-patak [214] balpartján.

Farhona l. Ferhona.

129. **Felső falu vége.** 1784: A' *Felső Falu végén* (sz.). — A mai Budai

hígygya [8] környékét jelölhette; 1784-ben csak eddig terjedt a falu (L. az I. belsőség-vázlatot!).

130. **Felsőpuszta**. 1784: Felső v. Sz. Margita felől való Fordulón; *Felső Puszta*n (k). — Valószínűleg a mai Puszta [89] felső részét jelölhette; a határolás illetőleg a forduló-megjelölése legalább erre mutat.

131.* **Felsőrét a Komándónál** [84] (sz.). Egyszerűbben *Felsőrét* alakban is használják. — r. *Ritu gyin szusz*. 1871: *Felső rét a Komándónál* (sz., kev. k., á., p., l., ko. old.). — A sóórtanya körül a Bámdó patak [214] jobb partján elterülő hely neve (L. még *Komandó* alatt!).

132.* **Felsőszoras** [75] (sz.). — r. *Sztrymturá gyé szusz*. — A helynév utótagja (*szoras*) e nyelvjárás a-zását tükrözi.

133.* **Ferhona** [80] (k., sz.). — r. *Férnehábá* („Szoln. Dob. Mon.” V, 278 szerint: *Fernahaba*.). 1741: Felső forduló; *Ferhona* (sz.). 1746; Sz. Margita fele való fordulóban *Farhonab*(am). 1784: A' *Ferhona* Szőlője mellett (sz.) ab una (szomszédja) az e.; alább: A' *Ferhonába* (sz., k.); A Simor Dombnál a' *Ferhonába*; alább: A' Puszta Bértz m. h.-en... Vesszőből való Tölgyes e, melly kezdődik a Tatár Irotványától és mégyen vagyis nyulik a' *Ferhona* n. h.-en lévő utig... a' Septemtrione a' Margitai határszél; ab Occidente a' Tatár Irotványa. — A helynév eredetét nem ismerem. „Szoln. Dob. Mon.” V, 278 szerint „német eredetű” helynév, a *Ferneháber* átvétele. A rumén helynévalak a helyhatározóragos magyar *Ferhonába* helynévből hangzó átnevezés útján keletkezhetett. Az ilyen alakokra nézve l. MNy. XXX, 166 és HNTDolg. 1 sz. 8. — Vö. még a Sánmartin—Szépkenyerüszentmártonból (Somes—Szolnok Doboka m.) 1899 tájáról ismert in *Hosszuba* helynévvel (Semayer Vilibáld: *Kérdőívek Szolnok Doboka vm. néprajzi felvételéhez*. Kézirat II. köt. a Magyar Nemz. Múz. Néprajzi oszt. könyvtárában.).⁸⁶

134.* **Fécek** [69] (ko., tklt. hegy). — r. *Lá Féc*. — Valószínű, hogy a magyar név a rumén *fața* „oldal” többes *fețe* alakjának átvétele és többes *k*-raggal való ellátása útján keletkezett. A mai rumén alak magyarból való visszaalakosítás; a többes szám jelét és a kötőhangzót a magyarul is tudó rumén lakosság elhagyta. Helyrajzi szempontból e származtatásnak semmi akadálya sincs, hisz e helynév valóban kopár, terméketlen, újabban akácfával beültetett *oldal*-ra vonatkozik.

135.* **Fécek alatt** [102] (sz., k.). — r. *Szűb Féc*. — A meredek hegyoldalas Fécek [65] alatt az útig elterülő és az útig egyre lankásodó terület neve.

136.* **Főucca** [116] (u.). Másik neve: *Nagy ucca*. — A falum átvezető főutca neve; ez a falu legrégibb utcája. A többi utca legnagyobb részt a XVIII. század második fele óta sarjadt ki ebből a főútból. A széles, két árkos és két gyalogjárós utca kétségtelenül a régi *szász*ság rendező kezére vall; ilyen utca-elrendezés látható Mjntiul Gherlei—Szamosújvárnémetiben és a Mezőség több ma is *szász* vagy *szász* eredetű falvában is.

137.* **Füleki feneke** [203] (k.). — r. *Fundu lui Füleki*. — A helynév az 1787-ben már 7 taggal szereplő *Füleki* család nevét őrzi; 17 ilyen nevű család van ma a faluban.

138.* **Füstös irotvánnya**. 1784: Felső v. Sz. Margita felől való Fordulón; A' *Füstös Irotvánnya*ba (sz.) (szomszédja) mind két felől az Erdő; alább: A' Pogyeréj n. h.-en vagyon egy darab Cseplesz Tölgyes e., ab Oriente a' *Füstös Irotvánnya*, a Meridie et Septemtrione... rész szerint a' Kozárvári Határ szél; ab occidente a' Mikeházi Határ. — A *Füstös* család irtotta terület neve volt a mai Kontrásirotvány [220] környékén.

⁸⁶ Ugyanilyen jelenségre mutatott rá közelebről Kniezsa István is a *Ragozott magyar helynevek a tóban* című cikkében (MNy. XXXII, 317—318).

139. **Füstösírotványa alatt** (sz.) 1784-ben említik.

140.* **Füreszárka** [103] (sz, k) — r. *Groapă Firéşzuluş* 1784: A' *Füresz Arkába* (k.). — Egykor itt füreszmalom állhatott; ma ennek semmi nyoma.

141.* **Gazdagné iratványa** [31] (k.). — *Gazdag* család jelenleg nincs a faluban, sőt ilyen nevű család itteni, egykori létezése a történeti forrásokból sem mutatható ki. A helynév előtagja ragadványnév lehet.

142. **Gábor gödre.** 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Gábor Gödribe*... egy felöll (szomszédja) bokros e. — A helynév előtagja személynevet őrzött meg, hisz ilyen nevű családot nem mutathatunk ki.

143. **Gehelt oldal** (e.) 1784: A' Praedikatoron, Nyerges Bérczin és *Gehelt oldalon* egy Contiguitásba vagyon... Fia talos nagyobbára Tölgy és Csere Fák ből álló e... ab oriente a' Porgolát Kert vagy-is a' Falusiak közönséges Erdejek. — A helynév eredetét nem ismerem; talán az egykori szászág maradványa.

144.* **Gírbó** [210] (bokros hely, sz., l). — r. *Gărbou*. — A magyar helynév a rumén átvételének látszik, bár a rumén nyelvből sem tudom a helynevet magyarázni. Mégis az 1330 körül említett, de csak átírásból ismert *Orbó* pataka név azt mutatja, hogy a helynév előbbi alakja *Orbó* volt. Csakugyan az ugyane vármegyében levő Gărbou—Felsőorbó nevének változatai is 1315: *Wrbou*. 1325 és 1393: *Orbou*. 1553: *Arbo*. 1506: Oláh-*Orbó*. 1613: *Arbó*. 1631: *Arrbó* és Csicsó-*Orbó*. 1750: Felső-*Orbó* volt, míg ugyanekkor a hely rumén neve: *Gărbou* (Vö. „Szoln. Dob. Mon.” V, 292).

145.* **Goczdomb** [127] (sz, k.) 1784: *Goczój domb*. — A név előtagjában talán ragadványnév rejtőzik.

146.* **Göröghatolikus temető** [1]. Nemrég még *Olátemetőnek* hívták; a gör. kat. rumén lakóság temetkezőhelye. E helyet a gör. kat. ruménség csak 1794-ben foglalta el, mint az itteni református temető felét. (Vö. „Szoln. Dob. Mon.” V, 272).

147.* **Göröghatolikus templom** [4]. A templom itt legfeljebb 1820 táján épült. („Szoln. Dob. Mon.” V, 275) 1784-ben a Felső vagy Szentmargita felől való fordulóban, A' *régi Olá Templomnál* levő szántóról történik említés; ez nem erre a helyre mutat. (A régi templom valószínű helyét l. az I. térkép-vázlat 64. számánál.)

148.* **Gyertyánfa kút** [188] (kút). — r. *Fântână în Dosz*. — A határszálen a Bükben [27] (r. Dosz) levő kút neve.

149.* **Gyertyános** [73] (k). — r. *Kárpinyis* 1784: Felső v. Sz. Margita felől való Fordulón: A' Szőlő megett a' *Gyertyánosba* (sz.); alább: A' *Gyertyános* között (k.) (szomszédja) ab altera az e.; a' *Gyertyánosba* a' Gödörbe (sz.). — A helynév az egykori erdő helyén irtás útján keletkezett kaszálóra vonatkozik. Az 1784-es állapot még azt mutatja, hogy a kaszáló csak az akkori erdő egy kisebb részét foglalhatta el, teljes kiirtása csak később következett be. A rumén helynév a magyarnak jelentés szempontjából megfelelője, valószínűleg fordítása.

150. **Gyertyános kútja.** 1784: Felső v. Sz. Margita felől való Fordulón: A' *Gyertyános kútjánál* (k.). — A Gyertyánosban [73] levő kút neve volt.

151. **Gyertyános megett.** 1784: Felső v. Sz. Margita felől való Fordulón. A' *Gyertyános megett* az oldalba (sz.) (szomszédja) egy felöll az e. — A Gyertyános [73] és a marghita—szenmargitai határ közé eső, az előbbi megett fekvő terület neve.

152.* **Gyikaréti kút** [98] (kút). — r. *Fântână la Gyikárit*. — A Gyikarétyén [97] levő kút neve. A helynév előtagja a rumén Giká—Gyiká személynevet őrzi, de egyébként — mint a rumén alak utótagjából látható — magyar szájon keletkezett helynévalak.

153.* **Gyikaréttye** [97] (l. k.). — r. *Gyikáryt*. — A helynév előtagja rumén személynévet őriz. (L. előbb!)

154. **Gyorggyák írotványa** (sz.). 1802: A Vinyikis erdeje a *Gyorggyák Írotványánál* (sz.) (K-ról szomszédja) a B(álványos) Varallyai Vidrás n. e. — A falu egyik régi családjának, a *Györggyedeák* családnak rumén szájon *Gyorggyák*-ká változott alakja maradt meg e helynévben; ez utóbbi alak először itt e helynévben jelentkezik, de aztán szinte kizárólagos. A változást már az 1787 körüli időkből kimutatható magyar *Győr Déák*-féle alakok is sietteték; így *ő:o* hangzóhelyettesítéssel és a *d* jésülésével, talán rumén a *Gyorggya* 'Gyurka' keresztnév hatására is, könnyen keletkezhetett a *Gyorggyák* név.

155. **Györggyedeák láb**. 1784: *Györggy Deák láb* (k.). 1787: Az alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóba: a' Szülágy n. H.-ben a' *Györggy Deák n. Láb* (sz.). — Az 1732-től kimutatható *Györggyedeák* családnev maradt fenn e helynévben.

156.* **Hammasbükk hígya** [132] (híd). — r. *Podu lá Rytu gvin szusz*. — A régi *Hammasbükk* név csak ebben a hídnévben maradt fenn.

157.* **Hammasbükk pataka**. 1784: A' Felső, v. Sz: Margita felől való Fordulón: A' *Hammas Bükk Pataka* Árkán fejül a' régi Sós Kút irányáig az ország uttyán alól (sz.). 1787: A Felső, Sz: Margita felől való Fordulóba(am); Az *Hammas Bük Pataka* Árkán fejül a' régi sós kút irányáig az ország uttyán alól (sz.) ab oriente (szomszédja) a' Bándó Patak, ab occidente Az *Hammas bük pataka* árka. 1812: *Hmvasbük pataka* és árka. 1825: a' Felső Fordulóba: A' *Hmmas bük patákán* levő láb (sz.) (Ny-ról szomszédja) a' *hammas bük pataka*. — Ma már csak a *Hammasbükk hígya* [132] helynév őrzi ennek a hihetőleg erdőégésre emlékeztető helynévnek emlékét. A mai Pusztaszöllőről lefolyó patak [161] előbbi neve lehetett e helynév. Természetes, hogy mint víznév vagy időszakos folyás neve jelölésköri táguúással a környező területekre is vonatkozott; magát a patakot az alábbi helynév jelölte. Az előtagban látható *hamvas* > *hammas* változás bilabilizáció eredménye.

158. **Hammasbükk-pataka árka**. 1784-től kezdve többször is említik. A mai Pusztaszöllőről lefolyó patak [161] árkát jelölte.

159. **Hammasbükk árka**. 1784: Felső Forduló: A' *Hamvas bükk árka* mellett (sz.)... (szomszédja) Nap keletről a' *Hamvas bükk árka*... más felől... a' Bándora megyen véggel. 1812: *Hamvasbük patak* és árka. — A mai Pusztaszöllőből lefolyó patak [162] előbbi neve volt, hisz ezen vezet keresztül a *Hamvasbükk hígya* [132].

160. **Hanc írtványa** [26] (k). Előtagját *Hanci* alakban is használják. — r. *Lázu luj Hanc*. — Előtagja a szász *Hans* személynévet őrzi és így, bár történeti forrásokból nem mutatható ki, régi lehet.

161.* **Haplás írtványa** [180] (sz, k). Másik neve: *Szabaszlai írtványa*. — a' *Lázu luj Háplás*. — A *Haplás* gúnynév; e név tulajdonosa irtotta az erdőből a földet.

162. **Határszélbe**. 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Határ szélbe* (sz.) — A Coptelkére vezető út [166] Top-Coptelkével határos tájékát nevezték így.

163. **Határút**. Az 1871 körüli forrás szerint délről északra a Prédikátor düllőben [ma: Prédikátor (e.; 30)] vezető út. Valószínűleg a mai Prédikátorba vezető út régebbi, népibb neve. A gyűjtőnek a mai népi használatban e helynév nyomait nem sikerült felfedeznie.

164. **Hányás** (e) 1784: Az Oltoványoknál... igen szép Szálas Tölgy és Csere Fákba álló Tiltott e... ab Oriente a' *Hányás* n. h.-től Szamos Ujvár felé járni

szokott Szekér út, a' Meridie a' Sz. Ujvar Németi határ vagy-is Cseplesz e... ab Occidente a' Péterházi és Szilágytői Határok. 1825: A' *Hányásnál* (e). — Valahol a mai Szilágytői patak düllő [160] és Hendestő [110] közötti terület egy részét nevezték így, valószínűleg az itt levő határdomb-hányásról.

165.* *Hátosz iratvány* [190] (k.). — r. *Lázul lui Hátosz*. — A helynév előtagja családnévet őriz; a *Hátosz* (régebben: *Hátos*) családról szóló első adatok 1733-ból való. A család ekkor már rumén volt.

166.* *Hegyből való gödör* [193] (k.). — r. *Groapă Ștefánészé*. — A rumén név utótagja a rumén *Ștefan* < lat. *Stephanus* személynév származéka. A helynév a marhák számára szolgáló jó hálóhelyet jelöl.

167.* *Hendestő* [110] (k.). — r. *Vălēja Hulbényilor*. 1733: A Felső Fordulóban: *Hendes Tócsa* n. h.-ben (sz.). Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Hendes Tóba* (sz., k.); alább: A' *Hendes Totséba* v. *Tocséba*. — Régebbi, előtagjában ismeretlen (szász?) eredetű tónév; ma a helynév — kétségtelenül jelölésköri tágulással — nagyobb területre vonatkozik.

168. *Heresjuk* (? sz.). 1825: La Zsezunyis a' *Heres* (!) *juknál* (sz.). 1828: Lá Zsézuny a *Heres Juknál*. — A személyesen használt, de rendetlen, bizonytalan betűvetéssel írt forrásból a helynév előtagjának ezt a valószínű olvasatát tudom adni; magyarázni nem tudom.

169. *Hidak köszt lévő láb* (sz.). 1787: A Felső, Sz. Margita felől való Fordulóban(an): A *Hidak közt lévő Láb* az ország útyán alól (sz.). — Alighanem a Hammasbükk hígya [132], Kóristáj hígya [217] és a Cifra-híd [126] között levő területre vonatkoztatták e helynevet.

170.* *Hódak* [128] (sz.). — r. *Holdokurj*. 1898: *Holdokurj*. 1731: *Holdak*, 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Hódokon* (sz.). 1864: *Holdak* (sz.). 1871 körül: *Holdok* düllő (sz., k., á., kt., p., te., út). — A legjobb gabonatermő düllő neve. A helynév a *hold* köznév többesének a magyarban gyakori hangzókieséssel [*old* > *ód*, *fold* > *fód*, *küld* > *küd* stb.] képződött alakja. A rumén helynév ugyanolyan érdekes képződmény, mint anilyennel a m. *Delek* > r. *Gylákurj* esetében találkoztunk.

171. *Hódok alatt*, 1784: A' *Hodok alatt* (sz.). — A mai *Hódak* [128] mellett a két út, vagy a falu fele elterülő határrész neve volt.

172. *Hodol*. 1812-ben a Coptelke felé való fordulóban említik, és így nyilván csak elírás vagy sajtóhiba a *Holdak* — *Hódak* helyett.

173. *Hódoskút*. 1784: A' Felső v. Sz. Margita felől való Fordulón. A' *Hódos Kutnál* (sz.). — Az összeírásban környezetében említett helynevekből következtetve az Aknáspatak [59] környékén volt kút neve lehetett. Talán a *hód* „castor, biebertier” köznevünket őrizte meg és így az állatföldrajz szempontjából érdekes név.

174.* *Hoj* [76] (bokros hely, k.). — r. *Lá Hoj*. 1746: szőlőt' a... *Hojban*, 1784: A' *Hojba* (sz.); alább: A' *Hoj Szöllő alatt* (sz.), ab *Una* a' Szőlő Gyepüje. — Egykor szőlő, ma bokros hely és kaszáló, A helynév eredetét nem ismerem.

175. *Holdoki szekérút*. 1871 körül a *Hódak* [128] düllőn át észak-déli irányban vezető szekérútnak jelzik.

176.* *Homlakak* [57] (sz.). Ritkábban *Homlokok* alakban is ejtik. — r. *Homlukurj*. — A Bándópatak [214] völgyére néző hegyoldal neve. Az ilyen emberiesítő helynevek gyakoriak (Vö. Nyr. XL. 1311. 211; MNy. XXX, 1934. 171 és HNTDolg. 1 sz. 13). Alább az *Ijjés Marci szilvássán alól való oldal* címszó alatt idézett egykorú (1784) adatból világosan látszik a *homlokak* szó

¹ Ezt „néhai Kováts György építette három fiával szántóföldből” — jegyzi meg a forrás.

köznévi szerepe is. A rumén helynévalak a magyar helynév olyanszerű átkölcsönzése, mint amilyenre már előbb, a *Delek* és *Hódak* esetében is rámutattam.

177. **Homlok előtt.** 1784: A' Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón; A' *Homlok előtt* (sz, k). — A mai *Homlakak* [57] és a Bándó patak [214] között elterülő határrész neve volt.

178.* **Hóraitvány** [32] (k). — r. *Lázu luj Horá.* 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Hóra Irotványyába*... egy felöll (szomszédja) az e. — Az itteni erdőt még a XVIII. században az 1733-tól máig is a községben lakó *Hóra* család írhatta ki.

179.* **Hosszu iratvány** [96] (k). — r. *Lá Hoszu iratvány.* 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Hosszu Irotványba* (sz.); alább: A' Nyergesbe a' *Hosszu Irotvány* előtt (sz.)... egy felől az e., más felöll az á. — A Bükk [27] elején a Belivári út [118] melletti határrészre vonatkozó, kétségtelenül erdőirtás emlékét őrző helynév.

180.* **Hosszuiratvány-kút** [183] (kút). — r. *Fintna lá Hoszuirány.* — A Hosszuiratványban [96] lévő forrás neve.

181.* **Hucsája** [113] (bokros hely, sz, k.). — Eredetét nem ismerem.

Hulbényilor l. Véléjé Hulbényilor; hurubényilor l. Vélé(jó) hurubényilor.

182. **Hulpe** (sz., k.) 1802: Az Also Fordulob(an) avagy Sz(ent) M(argitai) forduloban: *La Hulpe* (sz., k.). — A Dénesjuk [68] rumén neve.

183.* **Idezsombok** [33] (k.) Ritkábban az *Édezsombok* alakot is használják. — r. Idézsdimburj v. Édezsdimburj. 1784: A' Belivárba az édes Dombok előtt (k). — A helynév előtagja talán az itten egykor folytatott szőlő- és más gyümölcs termesztésének emlékét őrizheti.

184. **Ijjés Marci szilvássán alól való oldal** (e). 1784: Az *Illyés Marci Szilvássán alól való oldalba* vagyon egy darabotska homlok; nagy élő Tölgy és Bükk Fákba állo e. — A helynév előfordulásának évében ugyanabban a forrásban *Illyés Márton* (40), mint néhai gr. Kornis Zsigmond és felesége gr. Haller Anna jobbagya szerepel.

185. **Iratványok alatt** [88] (k, sz). — r. *Szab Lázul.* — A helynév a *Hódak* [128] végében, erdőirtás alatt elterülő határrészre vonatkozik.

186.* **Iskola híggya** [13] (híd). — r. *Pódu skóli.* — A községi iskola mellett, a patakon [154] átvezető hidaeska neve.

187.* **Ivókút** [11] (kút). — A belsőségben lévő egyik kút neve.

188.* **Juonyel iratványa** [72] (bokros hely, k, sz.). Néha előtagját *Jonyel* alakban is használják. — r. *Lázul luj Juonyél.* — A helynév előtagja a rumén *Juon* személynév kicsinyítő alakja; egyébként a határnév nyilvánvalóan erdőirtás emlékét őrzi.

189.* **Kapus** [41] (k, e) — r. *Lá Kəpus.* 1731: *Kapus.* 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Kapusba* (sz). — A helynévképződés alkalmával közrejátszó külső vagy belső: lélektani mozzanatot nem tudom meghatározni. Nem valószínűtlen, hogy az idősebb lakosok, pl. az egyik közlő, Orbán István (72) emlékezésében még élő *mezőkapuk* emlékét őrizte meg a helynév.

190.* **Kapus úttya** [216] (út). — r. *Drumu lá Kəpus.* — A Kapusba [41] vezető út neve.

191. **Kemence megett.** 1784: A Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón; Az Aknásba a' *Kementze megett* (sz.); alább: A' *Kementze megett* (sz.). — A mai Kemencék között [51] határrész környékén levő területre vonatkozhatott.

192.* **Kemencék között** [51] (sz.). Másik neve: *Kuckók között*. — r. *Intré kuptoaré*. — Mészégető kemencék környékére vonatkozó helynévképződés lehet.

193.* **Kenderföldek** [121] (sz.). — r. *Kinyéapistyé*. 1574: *Kenderföldek*. 1784: A' Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón; A' *Kender Föld* (sz.); alább: A *Kender Földek* közt (sz.). — A helynévképződéskor gazdálkodástörténeti mozzanatjátszott közre. (L. a bevezetést!)

194. **Keregdomb**. 1784: Az Alsó v. Czoptelke felől való Fordulóban. A' *Kerek Domban* a Biró Rétben (sz.). 1825: az also Forduloba: *Kerek Dombnál* (sz.). — Valami, a mai Birórét [159] környékén lévő domborzati tényezőre vonatkozó helynév lehetett; ma nem ismeretes.

195.* **Kerekezsüddör** [176] (k, sz.). — r. *Groapá lui Kérékés*. — Bár a helynév előtagja családnevet tartott fenn, nem valószínű, hogy ez az egyszerű, 1733-ban említett *Kerekes* alias *Krisan* család neve, hanem a máig is itt lakó másik *Kerekes* családé. Történeti forrásokból nem ismerjük a helynevet.

196.* **Kerekesiratvány** [192] (k). — r. *Lázu lui Kérékés*. — A helynév az előbb jelzett *Kerekes* család erdőből irtott kaszálójára vonatkozik.

197.* **Kertek megett a Bongortok ajjába** [174] (sz., k.). — r. *După Grădinyj*. — A falu alsó végén a belsőségi kertek megett a Bongortok [173] alatt elterülő határrész neve.

198.* **Kertek megett a Láposzba** [175] (sz., k.). — r. *După Grădinyj*. 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Kertek* (v. *Kert*) *megett* (sz., k.). — A belsőség kertjeinek háta megett a Lápos düllő [146] felé eső terület neve.

199. **Kertek végibe**. 1784: Az Alsó vagy „Czoptelke“ felől való Fordulóban: A' *Kertek végibe* (sz.). — A két előbbi helynév valamelyike által jelzett területre vonatkozó határnév.

200.* **Kerülő bokor** [208] (sz, k). 1784: A' Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón; A' *Kerülő Bokornál* (sz.). — Talán a mezőőr, *kerülő* által irtott, eredetileg csepleszes, *bokros* területre vonatkozó helynév.

201. **Kincses vápa**. Először 1731-ben említik. 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Kincses Vápába* (sz.). — A helynév utótagja (*vápa*) 1. sekélyes talajmélyedést, 2. két hegy közti nyeregalakú bemélyedést, 3. nyeregalakú hegyet, 4. mocsaras helyet stb. jelöl. (Vö. Hefty Gyula Andor, Nyr. XL. (1911), 368—9. — Szabó T. Attila: *Adatok* 221 ill. 12.) Miután e helynevet adatok hiányában nem tudom elhelyezni, nem tudom meghatározni azt sem, hogy a határnév előtagja valamilyen népi hiedelem emlékét őrzi; ma ennek semmi nyomára sem akadtunk.

202. **Kirszte bongorgya**. 1784: Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón; A' *Kirszte Bongordjába* (k.) ab una (szomszédja) *Kirszte Vaszília*. — Az alábbi név alakváltozata.

203. **Kirszte Vaszi bongorgya**. 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Kirszte Vaszi Bongordjába*. — A fenti évben néhai gr. Korinis Zsigmond jobbágysai között szerepel *Kirszte* (v. *Kriszte*) *Vaszi* is. A helynév utótagja, mint előbb kifejtettem, gyümölcsösre, esetleg elpusztult gyümölcsösre mutat, de egyben tanuja a *bongord* szó egykori köznévi szerepének is. A helynevet helyrajzilag nem tudom elhelyezni.

204. **Kishágó**. 1784: Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón; A' Falun alóli a *Kis Hágó*ban egy felől a' Porgolát Kert, más felől az Ország úttya. — A Szöllőre vezető út [91] környékén hágós útrészletre és annak környékére vonatkozó helynév.

205. **Kishágó alatt.** 1784: Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón; A' *Kis Hágó alatt* (k.). — Az előbbi helynév által jelzett terület alatti határ-részre vonatkozott.

206. **Kishíd.** 1784: Az Alsó v. Czoptelke felől való Fordulóban; A' *Kis Hid* felett (sz.). — Valószínűleg a mai Sókút uccáról való híd [7] előbbi neve ez lehetett.

207. **Kismalom.** 1784: A' Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón; A' *Kis Malom* iránt a' Szigetbe (sz.). — A mai Kölesmező [104], illetőleg a „Dézsre“ vezető régi ország út [65] alatt a Bándó patakon [214] állott egykori malom neve; ma, a különösen nyárban sekélyvizű patakon nincs malom. Régen a malom a mai Kismalomrét [205] közelében állhatott, de lehetséges az is, hogy e rét csak a malomhoz tartozott, azonban azzal nem állott területi összeköttetésben.

208. **Kismalomnál.** 1784: *Kis malomnál* hidak közt; másutt: a' *Kis Malomnál* (sz.) és A Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón; A' *Kis Malomnál* a' Tóónál (k). 1787: A Felső, Sz: Margita felől való Fordulób(an): A *Kis Malomnál* az ország úttján feju! a' Kurta n. Láb (sz.). 1825: A' *Kis malomnál* az also Köles mező az utonn alol (sz.). A *Kis Malomnál* (sz.). — A *Kismalom* körül elterülő határrész neve.

209.* **Kismalomrét** [205] (sz) — r. *Retu Móri*. — Az egykori Kismalomhoz tartozó rét neve. A rumén helynév *Malomrét*-et jelent.

210. **Kispatak.** 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban; A' *Kis Patakon* (sz.); alább; A' *Kis Patak* mellett a' Közbe (sz.). — A mai Coptelki patak [154] előbbi neve lehetett; ez a Bándó patakba [214] folyó patakcska emezzel szmben valóban *kis* folyóvíz.

211. **Kispatak mellett.** (k.) 1784-ben a Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón említik. — Vagy az előbbi Kispatak vagy a Koristyelről jövő patak [162], vagy a Pusztá szőlőből lefolyó patak [161] körül elterülő határrészre vonatkozott.

212. **Kistilalmas erdő.** 1784: Az Alsó v. Czoptelke felől való Fordulóban; A' *Kis Tilalmas Erdőn* (sz.); alább: A' Réstyán és *Kis Tilalmas* n. h.-ben... mindenféle elegyes speciesű Fák-ból álló Fialatos e. — A mai Restyán [153] környékén legeltetési és vágatási tilalom alatt lévő erdő neve lehetett.

Kojim l. Kójink.

213. **Kójink** [46] (sz, k). — r. *Kolimbo* 1784: A' Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón; A' *Kojinkba* (sz); alább: A' *Kójimba* (sz), A' Kóink mellett (sz). 1825: a' Felső Fordulóba: a *Kóinknál* (sz.). — A helynév eredete ismeretlen; a rumén helynév a magyar-ba ragos helynévalak (*Kójimba*) átalakított kölesőnzésének látszik. Az ilyen alak itt és Erdélyben ma is elég gyakori. (L. előbb *Ferhona* és alább *Sáráng* címszó alatt!)

214. **Kójing béree.** 1784: A' *Kóink Bérczin* (sz). — A mai Kojink [46] tetejére vonatkoztathatták e helynevet.

215. **Kójink előtt.** 1784: A' *Kójink előtt* (sz.) (szomszédja) egy felől... a' Tövises pusztá ódal. — A Kojink [46] előtt elterülő határrész neve.

216.* **Kójink feneke** [47] (sz, k, e) — r. *Fundu Kolimbi*. 1784: A' *Kójink feneke*be (k.) (szomszédja) ab altera az Erdő. — A Kojink [46] hátsó része, *feneke*. A helynév utótagja az erdélyi helynévanyagban gyakori.

217. **Kojink kapussa** (sz.) 1784: A' *Kójink Kapussába* (sz.). — A Kojink [46] elején állott egykori mezőkapu (tanorok kapu, porgolátkapu) emlékét tartotta fenn ez az okleveles adat.

218.* **Kojink teteje** [156] (sz, k). 1784: A' *Kójink tetőn* (sz). — A Kojink [46] legmagasabban fekvő részének, *tetejének* neve. Az 1784-ben a „Szoln. Dob.

Mon.“ idézte *Koringtető* csak e helynév elírása vagy sajtóhibából keletkezett alakja lehet, hisz az eredeti forrásban ilyen alakra nem akadtam.

219.* **Kokashegy** [148] (sz.). A helynév előtagját ritkán *Kakas* alakban is ejtik. — r. *Gyálu Kokosulu*. 1784: A *Kokashegy* alatt (sz.). — Bár országszerzte gyakori helynév, a helynévképződés alkalmával szerepet játszó mozzanatra a helynévből nem következtethetünk. Itt nem lehet olyan esetről szó, mint amilyenről egy előbbi dolgozatomban szoltam (Vö. *Adatok* 229 ill. 20.).

220. **Kokashegy alatt**. 1784-ben említik. — Az akkor még külsőséghez tartozó Kokashegy [148] alatti területre vonatkozó helynév volt.

221. **Kokashegy megett** (sz.). 1784-ben említik. — A Kokashegy [148] megett elterülő határrészre vonatkoztathatták.

222. **Kokashegy odal alatt** (sz.). 1784: A' *Kokas Hegy odal alatt* (sz.). — A Kokashegy [148] alatti területre vonatkozó helynév.

223. **Kokashegy tető**. 1784: A' *Kokas hegy tetőn* (sz.). — A Kokashegy [148] legmagasabban fekvő részének neve lehetett.

224. **Kokashegy vége**. 1784: A' *Kokas hegy végibe* (k.). — A Kokashegynek [148] az Alsószorás [74] felé eső részét nevezhették így.

225. **Kokashegyi árok** (á.). Először 1871 körül említik; ugyanitt előfordul a helynév előtagja *Kakashegyi* alakváltozatban is. — A Kokashegyről [148] a Bándó patak [214] felé lejtő időszakos vízfolyás neve.

226.* **Kokashegyre járó ucca** [149] (u.). — r. *Drumu lá Gyálu Kokosulu*. — A belsőségben a Kokashegy [148] felé vezető utca neve; előtagja néha *Kakashegyi* alakban is hallható.

227.* **Kokasiratványa** [155] (k.). Előtagját *Kakas* alakban is ejtik. — r. *Lazu lu* *Kokos*. — Mind a magyar, mind a rumén helynévalakból arra következtethetünk, hogy a helynév előtagjában tulajdonnév, valószínűleg ragadványnév maradt ránk. *Kakas* — *Kokas* családnevet e községből nem tudunk kimutatni.

228. **Kokoseri ucca**. 1871 körül: *Kokoseri útsza*. — A bejegyzés szerint délről északra a *Pusztabérc düllőbe* [90] vezet; e szerint a *Térkút uccájára* [6] vonatkoztathatnók. Magam azonban a *Kakashegyre járó ucca* [II. 149] rövidebb **Kakashegyi ucca* rumén szájon elváltozott és visszakölesőnőzt alakjának tartom.

229. **Kokosra járó ucca**. 1871 körül: *Kokosra járó útsza*. A *Kakashegyre járó ucca* [149] rumén *Drumu lá Gyálu Kokosulu* alakjának hatására keletkezett névváltozat lehet.

230.* **Komandó** [43] (ház). Másik, valószínűleg hivatalos eredetű neve: *Sőőrtanya*. — r. *Lá Komándá*. — A régi sőőrtanya neve; ma üresen áll.

231. **Kopacok között** (sz.). 1825: a' *Felső Forduloba*. A' Szász réttyia felyül a' *Kopatzok között* levő nagy lab (sz.). — A Szász réttye [66], a Gírbó [210] és a Csutkók között [211] által körülhatárolt terület valamelyik részére vonatkozó helyelnevezés volt.

232.* **Kontrásiratvány** (k.). — r. *Lázu Kontrásulu*. — A helyi magyarázat szerint azért nevezik így, mert tulajdonosa adta ki a Sőskútból [163] a sós vizet.

Koringtető l. Koink teteje.

233.* **Koristáj düllő** [77] (pu., e., sz.). — r. *Koristýj*. 1784: A' *Koristáj* n. h.-ben... Fiatalos Tölgy fákból áll e., ab Oriente a' Margitai Határ szél, a Meridie a' *Koristáj* és Süllyet Vár n. h.-ek, a' Septemtrione a' Margitai határban lévő Bükkös e., ab Occidente a' Ferhona úttya.... 1864: *Koristály* [határrész kristályforrással (!)]. — A helynév eredetét nem ismerem: az 1864-es adathoz fűzött magyarázat csak tudálékos szófejtési kísérlet. A

**Kristáj*-ból magyar szájon legfeljebb **Keristáj* > **Kerestáj* — *Kiristáj* > **Keres(z)táj* — *Kiris(z)táj* lett volna, rumén ajkon pedig **Krisztáj* — **Krisztáj* > *Krisztáj*.

234.* *Koristáj* erdő [86] (e.). — r. *Koristyěj*. 1758: *Koristej* és Belevár nevezetű erdők is... tilalomban tartattak és tartatik (!). 1784: *Koristály*. — A *Koristáj* [77] feletti nagy kiterjedésű erdő neve.

235. *Koristáj* előtt (sz.). 1784: A' *Koristáj* előtt az úton fellyül (sz.). — A *Koristáj* [77] előtt a Bándó patak [214] felé eső terület neve lehetett.

236.* *Koristáj* hídja [217] (híd). — r. *Pódu lá Koristyěj*. — A *Koristyel*-ről jövő patakon [162] átvezető híd neve.

237.* *Koristáj* kútja [100] (kút). — r. *Fintyna lá Koristyěj*. — A *Koristyel*-ről jövő patak [162] völgyében levő kút neve.

238. *Koristájódal*. 1784: A' *Koristáj* odalba (sz.). — A *Koristáj* [77] oldalas részére vonatkozó helynév volt.

239.* *Koristájvögy* kútjánál [171] (k.). — r. *Lá Fintyna Koristyěji*. —

240.* *Koristtyelről* jövő patak [162] (p.). — r. *Pərau gyin Koristyěj*. Először 1871-ben említik. — A *Koristáj* düllőből és erdőből [77 és 86] jövő időszakos vízfolyás neve.

241.* *Kovács* iratvány [40] (sz.). — r. *Lázu huj Kovács*. — A község egyik legrégebbi családjának, az 1599-ben már itteni lakosnak említett *Kovács* család nevét tartotta fenn a helynév.

242.* *Kölesmező* [104] (sz, k). 1784: A' *Köles Mező* n. h.-ben lévő Láb (sz.). 1787: A Felső, Sz: Margita felől való Forduló(b)an): A *Köles Mező* n. H.-ben lévő Láb (sz.). 1825: a' Felső Forduloba: A' *Köles mezőbe* (sz.). (É.-ről szomszédja) a' Falu rettye. — A helynév a régi gazdálkodás emléke. Régebb az alsó, a Bándó patak [214] felé eső részét Alsókölesmezőnek (l. ott!) hívták.

243. *Kölesmező árka*. 1784: Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón; A' *Köles Mező árkan* (k.). — Valószínűleg a 63 és 104-es szám között látható kis árok, időszakos vízfolyás neve volt.

244. *Körtvéjfánál* lévő láb. 1784: A' Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón: A' *Körtvély Fánál* lévő Láb. 1787: A *Körtvély fánál* lévő Láb (sz.). — A határnak a Bándó patak [214] jobb partjára eső területén valami vadkörtefáról elnevezett része. A *körtvéj* a *körte* szó régiesebb nyelvjárási alakja.

245. *Köz*. 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' Kis Patak mellett a *Közbe* (sz.). — A Coptelki patak [154] környékén, a falu felé eső területen kell keresnünk e név helyét.

246. *Közpárok* előtt. 1784: Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón: A' *Közép Arok* előtt (sz.). — A mai Középárokajja düllő [58] és a Bándó patak [214] között elterülő határrészre vonatkozhatott.

247. *Közébbirc*. 1784: A' Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón: A' *Közép Birczen* (sz.); alább: A' *Közép Bérczen* (sz.) (szomszédja) egy felől az e. — A helynevet helyrajzilag nem tudom meghatározni. A helynév utótagja a falu nyelvjárásának ízését mutatja.

248. *Köszkút* (kút) 1898 körül: *közkút* (kút). — A falu itatókútjai között említik. Helyrajzilag nem tudom meghatározni.

249.* *Középároka*ja düllő [58] (k, sz). — r. *Tyozépár*. 1784: A' *Közép Arokba* (sz.). 1871 körül: *Közép árok alya* (kev. k., l, sz, á, út). — A rumén helynév a magyar alak kétségtelen származéka, viszont a kölesönzött rumén alak visszakölesönzése révén a magyar lakóság ajkán néha *Középár* alakot is hallani. Egyébként a helynév előtagjának *Közép* alakja hangzóilleszkedéssel alakult nyelvjárási sajáttság.

250.* **Középárokajji árok** [61] (á.). — A Középárokajji düllőben [58] levő időszakos vízfolyás neve.

251.* **Középárokajji út** [169] (út). — r. *Drumu lá Tyozépár*. — A Középárokajji düllőbe [58] vezető út neve.

252.* **Kőbányáknál** [82] (e, kőbánya). — r. *Lá Bájj*. — A rumén alak szokatlan kölesönzés a magyarból; a magyar *bánya* szóból inkább *bájá*-t várunk (Vö. a *Baia Mare*. (Nagybánya) helységnevével!).

Kuckók között l. Kemencék között.

Kukorica ucca l. Falu felett Kukorica ucca.

253. **Kurtaláb** (sz). Először 1784-ben említik, 1787: A Felső, Sz. Margita felől való Fordulób(an): A Kis Malomnál az ország úttján fejül a' *Kurta n. Láb* (sz). — A mai Kismalom réttye [205] táján, a régi Kismalom melletti szántóföld neve volt.

254. **Kutas írotvánnya alatt**. 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Kutas Irotvánnya alatt* (sz.). A Kutus írotvány [158] alatti határ valamelyik részére vonatkozott.

255. **Kutas kertye alatt** (sz.) 1784: A' *Kutas Kertye alatt* (sz.). — A közelebbről helyrajzilag meg nem határozható területet jelöl. Talán az 1784-es jobbágy és zsellérosszeirásból ismert néhai gr. Kornis Zsigmond zsellére, Kutas Tagyer területére vonatkozó helynév.

255. **Kutos**. 1731-ben minden közelebbi adat nélkül említik. E helynév is a *Kutas* — *Kutos* — *Kutus* családnévvel áll összefüggésbe.

257.* **Kutus írotvány** [158] (k, sz). — r. *Lázu luj Kutus*. 1784: Az Also vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Kutas Irotvánnya* n. h.-en (e)... ab oriente a Czoptelki határ... a' Meridie u. a. és Szamos-Ujvár Németi Határok. 1825: A' *Kutus írotványánál* (e). 1864: *Kutas írottvány*. 1871 körül: *Kutas Irotvány* (k, sz, e, l, á, út). — A helynév előtagjában levő *Kutas* családnév már 1679-ből kimutatható; 1745-ben *Kutos*, 1759-től *Kutus* alakban fordul elő.

258.* **Kutyaláb íratvány** [201] (k). — r. *Lázu luj Kutyáláb*. — Az előtag egy, a faluban ma is élő ember ragadvány-neve; ez az ember írtott e területen.

259. **Lapos**. Csak 1812-ben fordul elő. Valószínűleg elírás vagy sajtóhiba a *Lápos* helyett.

260. **Laposódal** (sz). 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' Bergej odalba a' *Lapos odalba* (sz.). — Ha a helynév nem elírás a *Laposódal* helyett, akkor a Bergej [18] környékén valamelyik fensíkos talajemelkedés oldalrészének neve volt.

261.* **Lábak között** [147] (sz). — r. *Intre Láburj*. — Az előtagban a földosztásban szereplő és kisebb-nagyobb földdarabot jelentő *láb* köznév többese látható. A rumén helynév a magyar fordítása.

Lápos l. Lápos düllő.

262.* **Lápos árka** (á). 1754: Az also Forduló: A' *Láposba* (k.)... (szomszédja) napkeletről a' *Lápos árka*. — A *Lápos düllőn* [146] átmenő időszakos vízfolyás neve.

263.* **Láposzdüllő** [146] (sz, k). — r. *Lapus*. 1898 körül: *Lepus*. 1754: Az also Forduló: A' *Láposba* (k.)... (szomszédja) nap keletéről a' *Lápos árka*. 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Láposba* (sz.), a' *Láposba* az Árok mellett (sz.). 1864: *Lápos* (ingoványos hely). 1871 körül: *Lápos düllő* (k, sz, l, e, út; malomház kétkövű malommal). — Valószínűleg a *Lápos árka* [152] melléke régebben vízenyősebb talajú volt; innen származhatott a *düllő* neve. Megjegyzendő, hogy mint bevezető fejtegetéseimben

jelezttem, községünkben nagy vízrajztörténeti változások folytak le; e változásokat csak a helynevek tükrözik.

264.* **Lápos közze** [112] (u.). — r. *Ulică Lapusului*. — A Lápos árka [152] közelében fekvő utcácska és falurész neve.

265.* **Láposúttya** (út). — r. *Drumu lui Lapus*. — A faluból a Lápos dűlőn [146] át vezető mezei út neve.

266. **Láposi patak** (p.). 1871 körül említik ilyen néven a *Lápos árka* [152] nevű időszakos vízfolyást.

267. **Láposi ucca**. Másként: *Lápos ucca*. 1871 körül: *Láposi* vagy *Lápos útsza*. — Talán a Lápos közze [112]-ből a Lápos úttya [42] felé kivezető utca hivatalosan illetőleg a telekkönyvi felmérők által adott neve lehetett. Ma nem ismerik.

268.* **Lenmező** [142] (k.). — r. *Lénmezau*. 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Len-Mezőbe* (sz.). — A faluban a lakosok felvilágosítása szerint régebben nagyon sok lent termeltek és miután fordulós gazdálkodással művelték és művelik a földeket, a *len*-vetéseknek egy helyütt, éppen e területen kellett lenniök.

269. **Lenmező kúttya**. 1784: A' *Len Mező Kuttyónál* (k.). — A Lenmezőben [142] lévő kút neve volt.

270. **Lenmező réttye** (k.). 1784: A' *Len-Mező Réttyin* (k.). — A mai Lenmezőhöz [142] tartozó k. neve volt.

271.* **Lécfalvi gödre** [143] (sz.). — r. *Groapă lui Lécfálvi*. — A helynév előtagjában az itt 1807-től kimutatható *Lécfalvi* család neve szerepel. A rumén helynév vagy a magyar fordítása, vagy önálló képződés lehet.

272. **Lénárcan**. 1731: *Lénárczan*. — Alighanem az alábbi helynév elírásból vagy sajtóhiba útján keletkezett alakja, esetleg népszájon született alakváltozata.

273. **Lénárd** (sz.). 1746: a Szilágytői Patakban(an) *Lénárd* n. h.-ben (sz.). A Săluțiu—Szilágyszeg községgel közvetlen szomszédságban levő Szilágytői patak dűllő [160] valamelyik részének neve volt.

274. **Lénárd pataka**. Csak 1731-ben említik. — A Szilágytői patak dűllő [160] részének, valami időszakos vízfolyásnak a neve lehetett.

275. **Liget**. 1784: Felső v. Sz. Margita felől való Fordulón: A' *Ligetem* (sz.). — Kétségtelenül azonos a mai *Lüget* [79] helynévvel.

276. **Lüget** [79] (k.). — Kétségtelenül az előbbi helynév alakváltozata. Ugy látszik, hogy a *Lüget* alak újabb fejlemény, hisz az okleveles adatok itt is meg a szomszédos Unguraș—Bálványosvára[alján]¹ is a *Liget* alakot mutatják régebbi alaknak. Lehet azonban az is, hogy a források íróit a köznév szokottabb *liget* alakja befolyásolta, és így lett a régebbi *Lüget*-ből *Liget* alak.

277. **Magosborozda** (sz.). 1733: A Felső Fordulóban: A *magos Borozda* n. h.-n (sz.). 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Magos Borozdán* (sz.). — Helyrajzilag közelebből nem határozható meg; talán a Várajára vezető út [140] feletti oldalas területen lévő szántóföldekre vonatkozhatott a helynév.

278. **Magyarmező**. 1784: Felső v. Sz. Margita felől való Fordulón: A' *Magyar-Mezőbe* (k); alább: A' *Magyar Mezőbe*.. ab Una a' Kozárvári Határ. — A szomszédos Cuzdricara—Kozárvárral határos területen, a határolásból ítélve a Malomerdő [70] és Gyertyános [73] táján fekvő k.-ra vonatkozott.

¹ Vö. 1764: *Ligetszegb(en)* (MNMúz. Levéltári oszt. gr. Bethlen cs. lvt.) és 1864: *Lüget* (Szoln. Dob. Mon. II, 134).

279. **Magyarmező tető** (k). 1784: Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón: A' *Magyar mező tetőn* (k.). — Az előbbi helynév által jelzett terület legmagasabban fekvő részére vonatkozott.

280. **Magyarozsdomb**. 1731-ben említik. — A mai Magyaroskút [23] környékén fekvő dombok valamelyikének neve volt.

281. **Magyaroskapus** (sz.). 1784: Az Alsó vagy Czóptelke felől való Fordulóban: A' *Magyaros Kapusnál* (sz.); alább: A' *Magyaros Kapusba* (sz.). — A Magyaroskút [23] környékére vonatkozó helynév lehetett; a helynév az egykor itten állott *mezőkapu* emlékét tartotta fenn.

282.* **Magyaroskút** [23] (kút). — r. *Fintná lá Mágyárosvápá*. — A helynév rumén alakja a történeti forrásokból ismert *Magyarosvápá* helynevet tartotta fenn.

283.* **Magyaroskútnál** [22] (k.). — r. *Lá Mágyárosvápá*. 1784: A' *Magyaros Kutnál* (sz.). — A Magyaros kút [22] környékének neve. A rumén helynévalak a régebbi *Magyarosvápá* helynevet tartotta fenn.

284. **Magyarosvápá**. 1784: Az Alsó vagy Czóptelke felől való Fordulóban: A *Magyaros Vápában* (sz.); alább: A' *Magyaros Vápába* (sz.). — Nagyjában a mai Magyaroskútnál [22] helynév által jelzett terület régebbi, ma csak rumén szájon élő neve.

285. **Malomárka mellett** (sz.). 1733: Alsó Fordulóban: *Malomárka mellett* (sz.). — Helyrajzilag a hiányos történeti adatok alapján nem tudom elhelyezni; valószínű, hogy a Malomúttya [150] környékére vonatkozott.

286.* **Malomerdő** [70] (e). — r. *Gyálu Móri*. 1871 körül, mint erdős területet, a határ XIX. számú dűlőjét említik. — A községen átfolyó Bándó patak [214] valamelyik malmához tartozott ez az erdőség.

287.* **Malom úttya** [150] (út). — r. *Drumu lá Moriská*. — Ennek a környékén, a Bándó patakon [214] a múlt század végén még malom állott.

288. **Malomhoz vezető út**. Az 1871 körül említett út azonos lehet a Malom úttával [150].

289. **Malomnál** (k.). 1733: Alsó Fordulóban: a *Malomnál* (k.). — A Malom úttya [150] környékén állott malom körüli terület neve volt.

290.* **Margitára vezető út** [138] (út). — r. *Drumu la Szimárgitá*. 1784: A' Margitára járó útnál (k.); alább: A Margitai útnál (sz.). — A szomszédos Marghita—Szentmargitára vezető út neve.

291. **Marosán Nátuj kerte mellett** (k.). 1784: Az Alsó vagy Czóptelke felől való Fordulóban: A' *Marosán Nátuj Kerte mellett* (sz.). — Az 1784-ben említett néhai gr. Kornis Zsigmond jobbágya, Marosán Ignát kertje mellett fekvő területre vonatkozott.

292. **Mátyászbongord alatt**. 1784: A' *Mátyás Bongord alatt* (k.). — A mai *Mátyás bongort* alatti területre vonatkozó helynév volt. A *bongort* — *bongord* alakváltozat más vidékről is kimutatható (L. előbb!).

293.* **Mátyászbongort** [81] (tővises, bokros hely, sz. l.). — r. *Mátyásbongurj*. 1731: *Mátyás Bongor*. 1784: Az Alsó vagy Czóptelke felől való Fordulóban: A' *Mátyás Bongorba* (sz.). — „Szoln. Dob. Mon.” V, 277 a helynév közlésekor (!) alakja. Természetesen ez az állítás csak olyan értelemben igaz, mint ahogy azt magam már előbb a *Bongord alatt* helynév esetében kifejtettem.

294. **Melegágydülő**. 1899 körül, mint a rumén *Viile melegogyuluj* magyar előzőjét említik. Más forrásból nem mutatható ki. Magam úgy vélem, hogy

¹ Magam szedtettem *dült* betűvel.

e helynév-alak téves kiköveztetés eredménye a **Melegoldal* helynév helyett; a rumén helynévalak egészen jól értelmezhető az alábbi 1784-ből ismert *Melegódal szőlő* fordításaként.

295.* *Melegódal* [20] (p. sz.). — r. *Lá Mélégodál*. 1731: *Melegoldal*. 1784: A *Meleg ódal* Szőlő alatt (sz.). — Napsütötte, verőfényes oldal neve.

296. *Melegódal alatt* (sz.) 1784: A' *Meleg ódal alatt* (sz.); alább: A' *meleg oldal alatt* (sz.). — Az előbbi helynév által jelzett terület alatt elterülő határ rész neve volt.

297.* *Melegóдали szőlőtető* [215] (sz. k.). — r. *Vírvi Vii lá Melegodál*. — A helynév a verőfényes Melegódal [20] felső részén üzött szőlőművelés emlékét őrzi.

298.* *Mérgestő* [170] (tó). — Valószínűleg a régebbi *Dühöstő* ugyanerre a vízrajzi tényezőre vonatkozó helynév. Talán rossz vízéért kapta nevét.

299.* *Mészáros ódala* [199] (k.). — r. *Koásztá Mnyészárosuluj*. — Az először 1612-ben, utoljára 1787-ben emlegetett *Mészáros* család neve maradhatott fenn e helynévben.

300.* *Minyusné gödre* [151] (sz. k.). — r. *Groápá luJ Minyus*. — A helynév előtagja személynevet őríz; a rumén alak a magyar fordítása.

301. *Nagybükk* (e). 1784: A' *Nagy Bük* (vulgo Dosz) Édes domb és Csungerát n. h.-ben egy Contiguitásba vagy on rész szerint nagy élő Tölgy, Csere és nagycbbára ugyan nagy élő Bükk Fákól álló e... (szomszédja) egy darabig ...a' Bálványos Várallyai és Batoni Határt Szeparáló Szekér út... a' Meridie hosszára a' Czoptelki Tilalmas e. — Nagyjában a mai *Bükk* [27] helynév jelzette területre vonatkozó név volt.

302. *Nacsórgó*. 1784: A' Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón; Az Aknásba a' *Nagy Csorgonál* (sz.). — Valahol az Aknászvögy dűllőben [48] levő területre vonatkozó, kétségtelenül vízrajzi névből keletkezett határnév.

303. *Nagyhegy* (szö). 1784: Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón; A' *Nagy hegy* alatt (sz.). 1817: *Nagy hegybe* (szö). — Helyrajzilag nem tudom közelebbről meghatározni.

304.* *Natyköz* [12] (u.). — r. *Ulisorá Kúrci*. — A II. belsőség térképén a 67 és 111-es telek között haladó utcácska és a környezetébe levő falurész neve. A rumén helynév fenntartotta annak emlékét, amit az 1784-es összeírásból tudunk, hogy t. i. az I. belsőségtérképén 20—25 sorszámmal jelzett telek a XVIII. század első felében gr. Kornis udvarház (r. *curte udvar*, nem *háztelek*) volt.

305. *Nagyországút* (1784). A falun keresztül haladó út, ma csak megyei út neve.

306. *Nagymező* (r.). 1784-ben az alsó fordulóban említik.

307. *Nagyrét* (k.). 1754: A' *Nagy rét* szélibe (k.)... (szomszédja) fejjül az e... XVIII. század vége: Felső Fordulóban a' *Nagy rét* szeljiben (k.). — Helyrajzilag nem tudom elhelyezni.

308. *Nagyszőlő* (szö.). 1802: A *nagy szőlő* n. h.-en (szö.). — Közelebbről nem tudom helyrajzilag meghatározni.

309.* *Nagyucca* [116] (u.). Másik neve: *Főucca*. 1871 körül: *Nagy útsza*. — A Falun átvezető legnagyobb és legrégebbi utca neve (L. még előbb *Főucca* címszó alatt!).

310.* *Németiratvány* [302] (k.). — r. *Lázu Nyámculuj*. — Mintán Német családnév nem mutatható ki, csakis népvét őrízhet a helynév előtagja.

311.* *Németköz* (u.). — r. *Ulicá Nyámculuj*. — A helynév az egykori szász lakóság késői emléke. Ebben az utcában és falurészben húzódnak meg a pusztuló szászságnak utolsó töredéke és így maradt fenn napjainkig az innen kipusztult népfaj emlékeként e név.

312. **Nyári kertye végibe** (k.). 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Nyári Kertye végibe* (k.). — A mai Récuka kúttya [95] táján, a Nyári Pista, gr. Kornis István jobbágya telke végében levő területre vonatkozó helynév.

313.* **Nyerges** [29] (pu, k, sz.). — r. *Lá Nyérgés*. 1731: *Nyerges*. 1784: A' *Nyerges* alatt (sz.); *Nyergesbe* (sz.). — Szoln. Dob. Mon. V, 271 szerint ebben és a Várút nevű határrészben bronz tokos vésőket és pénzeket találtak; szerinte ez arra vall, hogy a bányaművelés már az őskorban is virágzó volt. E vésők közül mintegy 6 darabot Kádár József maga is látott Bród Lőrinc dej-dési bádogosnál. A vésők mindenikének díszítése más és más volt. (I. h.)

314. **Nyergezshére** (e.). 1784: *Nyergesbércz* (e); alább: A' Praedikátoron, *Nyerges Bérczin* és Gehelt oldalon egy Contiguitásba vagyon... Fiatalos nagyobbára Tölgy és Csere Fákól álló e... ab oriente a' Porgolát Kert vagy-is a' Falusiak közönséges Erdejek. — A Nyerges [29] legmagasabb részének neve lehetett.

315.* **Nyergeskút** [187] (kút). — A Nyergesben [187] lévő kút neve.

316.* **Nyulak iratványa** [144] (k.). — r. *Lázu luj Jépurí*. — Valószínűleg a hely régebbi nyúlban való gazdagsága adta a helynévképződéshez a szemléleti alapot. A magyar helynévnek megfelelőleg inkább **Lázu Jepurilor* rumén alakot várnánk; a jelenlegi rumén helynévből arra lehet következtetni, hogy a harmadik tag ragadványnevet őrzött meg.

317.* **Ódal** [218] (sz.). — r. *Koasztá*. — Közvetlenül a belsőség feletti hegy-oldal neve. A rumén helynév a magyar jelentésbeli megfelelője. A magyar helynév egy *Sarájing oldal*-féle helynév utótagjának a rumén helynév hatása alatti önállósulása révén keletkezhetett.

318.* **Oláút** [37] (sz.). — r. *Káléjő Copuluj*. 1731: *Oláh út*. 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: Az *Olá utnál* (sz, k). — A név a rumén lakóságú Top-Coptelke felé vezető útra vonatkozik. A helynév előtagja a ruménség régebbi népnevét (*vlah* > *voláh* > *oláh* > *olá*) őrzi.

318. **Oltoványoknál** (e, gyü) 1784: Az *Oltoványoknál*... igen szép Szálas Tölgy és Csere Fákól álló Tiltott e.¹ ...ab Oriente a' Hányás n. h.-től Szamos Ujvár felé jární szokott Szekér út, a Meridie a' Sz. Ujvár Németi határ vagy-is Cseplesz e... ab Occidente a' Péterházi és Szilágytői Határok... — A Hendestő [110] és Szilágytői patak düllő [160] valamelyik részének neve volt. A helynévképződés alapjául szolgáló mozzanat az okleveles adatok alapján, mint a helynévből is sejthető, gazdálkodástörténeti volt.

320. **Oltoványos** (gyü.). 1784: Biró András oldal az *oltoványos* (alma, körtve, gyü.) és tilalmas erdő. — Talán az előbbi helynév által jelzett területre vonatkozó ez a helynév is.

321.* **Onukuj dombja** [44] (sz.). — r. *Gyálu Juonakuluj*. — A magyar helynév előtagja a rumén helynév utótagjának, a r. *Juon* 'János' név kicsinyítő alakjának átalakítása útján keletkezett. A hegyen eredetileg egy ilyen nevű gazda birtoka lehetett.

322. **Országút**. 1754-ben a falun átvezető utat nevezik így.

323.* **Ördökkúttya** [189] (kút). — r. *Fintná Drákuluj*. 1898: *Ördökgút* (kút). — A rumén helynév a magyarnak jelentés szempontjából pontos megfelelője.

¹ Alább jegyzetképen ez áll:

Ezen Erdőnek közepe táján vagyon feles Alma és Körtvély Fákól álló *Oltovány* Gyümölcös is s ez okon nevezetik *Oltoványos Erdőnek*.

324.* **Papirátvány** [194] (k.). Másik neve: *Szujánirátvány*. — r. *Lázu lui Szuján*. — Vagy a XIX. század eleje óta kimutatható *Pap* család nevét, vagy foglalkozásnevet használtak fel helynévképzésre. A rumén helynév a magyar helynévváltozat jelentésbeli megfelelője.

325. **Papmezeje**. 1754: A *Pap Mezejeben* (sz.)... (szomszédja) Nap Nyugotról a' Nemetibe járo ország uttya... — A Vár úttya [117] mellett fekvő helynév volt. Előtagja vagy család vagy foglalkozásnevet őriz.

326. **Papmező**. Először 1622-ben említik, 1643: in *Plaga inferiore: Est... pratum unum...* in *Papmeszeő* (XVIII. századi másolatban: *Papmező*). Két ségtelen, hogy az előbbi helynév változata; a helynév előtagja foglalkozásnevet őrzött meg.

327. **Pecer kerti**. 1731: *Peczer kerti*. — Előtagja vagy ragadvány-, vagy foglalkozásnevet tartott fenn. A régiségben és a népnyelvben a birt. személyrag *i* alakja gyakori.

328.* **Pecérét** [109] (sz.). — r. *La Pecirít* 1784: Az Also vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Petzér Rétyin* (sz.); alább: A' *Peczér Rétbe* (sz.). — A rumén helynév a magyar átkölesőnzése.

329.* **Pereshid** [126] (híd). Másik neve: *Cifrahid*. 1711: a *peres hidnál*. 1784: A' *Peres Hidnál* (sz, k.). — Mint *Csúry Bálint* meggyőzően kimutatta (MNY XXX, 311), az ilyenféle helynevek vitás, *per* alatt álló helyrajzi tényezőkre vonatkoznak. Mivel ez a határhíd, valóban perelhettek ezért a nirişnyíresiek a szomszédos Unguraş-Bálványosváralja lakóival. A helyi hagyomány is így magyarázza e helynév keletkezését.

330. **Petró kertye mellett** (k.). 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Petró Kertye mellett* (k.). — Ugyanarra a helyrajzi tényezőre vonatkozó helynév, mint a Tőkj kertye határnév (L. ott!).

331.* **Pétermezei kút** [213] (kút). — r. *Fântina lá Pétermézeu*. — Pétermezőn [107] lévő kút neve.

332.* **Pétermező** [107] (k, sz.). — r. *Pétermézeu*. 1898 körül: *Petermezeu*. 1731: *Péter mezeje*. 1733: A Felső Fordulóban: *Péter Mező* (sz.). 1784: *Pétermező*. 1802: A Felső Fordulóban: A *Péter mezőben* egy darab sovány parlag; alább: A *Peter mezőben* (en). 1864: *Pétermező* (e.-ből irt.). 1871: *Pétermező* dülő (sz, k, l, ko. old., p.). — A helynév előtagja személynévet tatott fenn; a rumén név nyilvánvalóan a magyar átkölesőnzése.

333.* **Pétermező oldala** [108] (l.). — r. *Koasztá Pétermézeuluj*. — A hegyen lévő Pétermező [107] oldalas részének neve.

334.* **Pikpak iratvány** (k.). — r. *Lázu lui Pikpák*. — A helynév előtagja gúnynév; ennek tulajdonosa irtotta az erdőből a földet.

335. **Pirkó iratványa** [177] (k, sz.). — r. *Lázu lui Pirko*. — A helynév előtagja ragadványnév lehet.

336. **Pogyerej** (e) 1784: Szoros út közt és a' Füstös Irotvánnya mellett a' Bérczen... egy darab cseplesz Tölgyes e., ab oriente a' Szoros út... ab Occidente a' *Pogyerej* n.... Tiltott e.; alább: A' *Pogyeréj* n. h.-en vagyon egy darab Cseplesz Tölgyes e., ab Oriente a' Füstös Irotvánnya, a Meridie et Septemtrione... rész szerint a' Kozárvári Határ szél; ab occidente a Mike-Septemtrione... rész szerint a' Kozárvári Határral szomszédos területen, a Kontrás Irotvázi Határ. — A kozárvári határral szomszédos területen, a Kontrás Irotvázi Határ [220] környékén lévő e. neve volt. A helynév kétségtelenül rumén eredetű. (Vö. Drăganu Miklós: *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei şi a onomasticeei*. Bucureşti, 1933. 396 kk.)

337.* **Pojinyok** [53] (k.). — r. *Lá Pojenyj*. — A helynévben kétségtelenül a rumén *poi*ana, tisztás, locus in silva cavatus, lichtung' többesszámú *poi*eni (olv. *pojényj*) alakja áll előttünk (Vö. Drăganu: i. m. 39 kk.). A magyar alak ugyanolyan átvétel, mint amilyenre a rumén átkölesőnzéseknél elég példát

láttunk; a rumén többes alakot ellátták a magyar többesszám ragjával is.

338. **Pokol.** 1731: *Pokol*. 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A *Pokolba* (sz.). — A Pokolhíd [123] rumén alakjának bizonyossága és az 1784-es fordulómeghatározás útmutatása nyomán kétségtelen, hogy a mai Pokolhíd környékére vonatkozó helynév volt.

339.* **Pokolhíd** (híd). — r. *Pokolba*. 1731: *Pokol hídja*. 1784: A' *Pokol Hidjánál* (sz.). — A történeti adatok tanúsága szerint a híd környékét *Pokol*-nak hívták. Ez az alak maradt fenn határozóragos alakban a rumén helynévben. (E jelenségre vonatkozólag l. bevezető fejtegetéseimet és az ott említett címszók alatti megjegyzéseket!)

340. **Porgolátkert.** 1784: Felső v. Sz. Margita felől való Fordulón: A' Falun áll a Kis Hágóban egy felől a' *Porgolát Kert*, más felől az Ország úttya. — A Szöllőre vezető út [91] környékén mezőkerítés (tanorok) emléket tartotta fenn. (Vö. *A Magyarság Néprajza* I, 135 kk. és II, 196 kk.) Az öregek, a régiek elbeszélése alapján még őrzik a forduló gazdálkodás előbbi formájában alkalmazott mezőkerítés és kapu emlékét. A helynév utótagja a szónak a régiségben és az erdélyi tájszólásban ma is gyakori 'sepimentum, kerítés' jelentését őrzi.

341. **Porkoláb mellett.** 1731-ben említik. A mezőkerítés, *porgolátkert* mellett elterülő határrész neve. A helynév előtagja nép- vagy könyvetimológia eredménye.

Prédikánt erdő l. Prédikátor.

342.* **Prédikátor** [30] (e). — r. *Prédikátá*. Kétségtelenül idetartozik az 1731-es *Prédikánterdő* adat. 1784: A' *Praedikátoron*, Nyerges Bérczin és Gehelt oldalán egy Contiguitásba vagyon... Fiatalos nagyobbára Tölgy és Csere Fákbal álló e... ab oriente a' Porgolát Kert vagy is a' Falusiak közötti Erdejek. 1794: a' Bándó Pataka mellett... egy darabb erdős hely, amely *Praedicator* Erdejenek neveztetik; ezen névnek okáról tudakozódván, azt mondják a Nyiresiek, hogy úgy hallották, hogy a Sz.(ász) Papok v. Praedicatorok erdelye volt régentén 's az Urak el Foglalták, mint egyebet is el Foglaltak. 1871 körül: *Prédikátor* (mezei út, e, k, l).¹ — Az okleveles adatok magyarázó megjegyzései, meg az 1731-es adat kétségtelenné teszik, hogy itt valóban régi szász helynévvel van dolgunk. A szász *Prédikánt* a református falusiak száján érthetően *Prédikátor*-ra alakult át, hisz a református papnak Erdélyben (és a régiségben általában is!) *prédikátor* volt a neve.

343.* **Prédikátorba vezető út** [167] (út). — r. *Drumu lá Prédikátá*. — A *Prédikátor* [30] felé és azon átmenő út neve.

344.* **Pusztá** [89] (sz.). — r. *Lá Pustyé*. 1784: A' Felső v. Sz. Margita felől való Fordulón: A' *Pusztába* (k) egy felől az e. (szomszédságában). — Kétségtelenül elpusztult szőlő helyének neve. Erre mutat a *Pusztá szőlőből* lefojópatak [161] neve is.

345. **Pusztabérc-hegy.** 1864: *Pusztabércz hegy* vagy Szöllőmegett. — A gyakoribb *birc*-es alakok könyv-változata. A Pusztabirci szőlőtetővel [184] azonos helynévi tényezőre vonatkozó név.

¹ Szoln. Dob. Mon. V, 277 szerint a *Prédikátor erdő* a Szoglamuri (!) erdőben van és „jelenleg (érted 1898 körül) is két temetkezési halom látható, melyről azt gyanítják, hogy ide csatában elhullottakat temettek“. E valószínűleg népi hiedelemről a gyűjtő ma már semmit sem hallott. E forrás egyébként nyilvánvalóan téved, mikor a *Prédikátor*-t a *Szoglamuri* (!) helyesen: *Zglamunj* — *Zgramunj* — *Szglámurj*) erdőben levőnek mondja, mert a két helynév a határ két elletétes pontján [30 és 13] fekvő területet jelöl.

346.* **Pusztabírc düllő** [90] (szö, k, e). Előtagját *Pusztabérc*-nek is ejtik. 1825: A *puszta bértz* (e). 1871 körül: *Pusztabérc düllő* (l, á, sz, k, e, szö, ko, old, út). — A Puszta [89] magasan fekvő részének neve. A *bírc* szó a nyelvjárás í-zését tükrözi.

347.* **Pusztabírc erdő** [172] (e). 1784: A' *Pusztá Bértz* n. h.-en... Veszszöböl való Tölgyes e. melly kezdődik a Tatár Irotványától és mégyen vagyis nyulik a' Ferhona n. h.-ben lévő utig... a' Septemtrione a' Margitai határszél, ab Occidente a' Tatár Irotványa... — Régi úrbéres erdő neve.

348.* **Pusztabirci szőlőtető** [184] (l). — r. *Vîrvu Vijilor*. A Pusztabírc [90] tetején lévő szőlőre vonatkozik.

349. **Pusztáódal** (sz.). 1787: Az alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóba: A Biro András oldalában lévő Láb (sz.) (szomszédja) ab oriente A *Pusztá ódal* (sz.). — Helyrajzilag nem tudom elhelyezni, mert a forduló-jelzés nem engedi meg, hogy a mai Puszta [89] jellette területre vonatkoztassam.

350.* **Pusztaszőlőből lefojó patak** [161] (p). — *Pârâu la Pustye*. 1871: *Pusztá szőlőből lefolyó patak*. — A mai Puszta [89] nevű határrészből a Bándó patakba [214] lejtő időszakos vízfolyás neve.

351.* **Réformátus lemető** [2]. — Az egészében református magyarság temetkezőhelyének neve. Régebben a mai rumén (gör. kat.) temető is hozzá tartozott.

352.* **Réformátus templom** [3]. A reformátusok reformáció előtti időből származó kőtemplomának neve (Szoln. Dob. Mon. V, 273).

Resjám I. Restyán.

353.* **Restyán** [153] (sz, e, k). 1784: A' *Restyánba* (k); alább: A' *Réstyán* és Kis Tilalmas n. h.-ben... mindenféle elegyes speciesű Fákából álló Fiatalos e. — Az 1731-ben említett *Resjám* rumén szájon keletkezett változat lehet. A helynév eredetét egyébként nem ismerem.

Restyán ajjába való kút I. Restyánkút.

354.* **Restyán alatt** [124] (e) — r. *Szud Réstyán*. — A Restyán [153] alatt a Lapos úttya [42] melletti terület neve.

355.* **Restyánkút** [185] (kút). Másik neve: *Restyán ajjába való kút*. — r. *Fîntîna Lapusului* — *Fîntîna Réstyánului*. — A Restyán alatt [124] lévő kút neve.

356. **Régi olátemplom**. 1784: Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón: A' *regi Olá Templomnál* (k). — Pontosan elhelyezni e templomot nem tudom, de kétségtelen, hogy az I. sz. belsőségtérképnek a cigánytelepek körüli részén,¹ de mindenképen a Bándó patakon [214] túli területen volt. Ez falu szélén lévő hely volt ekkor; több más körülmény mellett ez is az itteni ruménség aránylag késői korban való bevándorlására mutat. A hajdani „olátemplom“ helyét ma, mint Fekete Gerő levélben értesít, a falusiak közül senki sem ismeri.

357. **Régi sós-kút**. 1784 és 1787: A Felső, Sz. Margita felől való Forduló-b(an): Az Hammas Bük Pataka Árkán fejjül a' *regi sós kút* irányáig az ország úttyám alol (sz.) ab oriente (szomszédja) a' Bándó Pataka ab occidente Az Hammas bük pataka árka. 1802: A Felső Fordulóban: A *Regi Sós-kutnál* (sz.) K. felől (szomszédja) a Bándó pataka. — A mai Hammasbükk híggya [132] körüli régebbi sós-vízű kút neve volt.

¹ A térképen álló templom a hozzávetőleges helyet jelöli; a kérdőjel erre is vonatkozik, nemcsak a cigánytelep elhelyezésének bizonytalanságára.

358. **Régi veszett országúttya.** 1787: A Ritkás Tilalmas Erdön fejül az utak közt a' régi veszett ország úttya hosszában (sz.). — Talán a Vár úttyának [117] egyik neve.

359. **Rév.** 1784: Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón: A' Révbe (sz.). — Helyrajzilag nem tudom meghatározni; a Bándó patak [214] valamelyik részén lévő átkelőhely neve volt; később e hely környékét is jelölhette.

360.* **Ræuka kúttya** (kút). — r. *Fîntîna lui Ræuká*. — A helynév előtagja valószínűleg rumén ragadványnév.

361. **Ricuj** [34] (e, sz.) — r. *Lá Ric*. — A helynév magyar alakja rumén eredetűnek látszik, bár jelentés szempontjából nem tudom magyarázni sem a magyar, sem a rumén alakot.

362.* **Ricuj gödre** [182] (sz, k). Előtagját *Ric* alakban is használják. — r. *Groapă Ricului*. — A Ricuj [34] gödrös részének neve.

Ritkaerdő l. Széperdő.

363. **Ritkás erdő.** 1784: A' *Ritkás Tilalmas Erdo* alatt (sz.) (szomszédja) a Septemtrione az Ország úttya; alább: A' *Ritkás Tilalmas Erdön* fellyül az utakközt a' régi veszett ország úttya hosszába. 1787: A *Ritkás Tilalmas Erdön* fejül az utak közt a' régi veszett ország úttya hosszában (sz.) — Az 1784-ből származó feljegyzés szerint ezen felül vezetett a régi országút. Nem azonos a mai *Ritka erdő* vagy Széperdő nevével, de azért helyrajzilag nem tudom közelebből meghatározni. Valószínűnek látszik, hogy a Vár úttya [117] környékén fekvő erdőre vonatkozott.

364.* **Sarájing** [99] (sz, k, ko.). — r. *Sárálimbá*. 1754: A' *Sarájimba* (és a' Sarajimba) egy jó merekje szénara való k. 1784: A' *Sárájimba* (k). 1812: *Sarái* (!) (Elírás vagy sajtóhiba!). — A helynév eredetét nem ismerem, de a rumén alak kétségtelenül a magyar helyhatározóragos *Sárájimba* alak hangzó cserével képezett változata. Hasonló jelenségekre már előbb is rámutattam. A rumén helynév-alak utolsó két szótagjának alakulására valószínűleg hatással volt a r. *limbă* „zunge, lingua” köznév is. Ez elősegítette a gyakran hallott *-ba* ragos alaknak a rumén helynévanyagba való átvételét.

365.* **Saráing úttya** (u). — r. *Drumu lá Sárálimbá — Ulică lá Sárálimbá*. — A Saráingba [99] vezető utca és út neve. A rumén helynév utolsó tagja, mint előbb kimutattam, magyarból való kölcsönzés.

366. **Sarájom.** 1754-ben említik. Csak a *Sarájim* elírása vagy sajtóhiba útján keletkezett alakja lehet.

367.* **Sándor János iratványa** [145] (k.). — r. *Lázu lui Sándorel*. — A helynév előtagja az 1787 óta ismert Sándor család neve lehet; nem lehetetlen azonban az sem, hogy a két első tag a faluban nagyon szokásos kettős keresztnevet rejt. Ebben az esetben az első tag az apa keresztneve. A rumén helynév a magyar helynév hatására keletkezett alak; az utolsó tag a magyar Sándor keresztnev rumén kicsinyítő-képzővel való ellátása útján állt elő.

368. **Saráim alatt.** 1784: Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón A' *Saráim* alatt az árkok felől az Arkok vicinátássiban. — A *Saráing* [99] alatti területre, az Ódalra [218] vonatkozó helynév.

369.* **Sárosrét** [125] (k, sz.). — r. *Sárársru*. — A Lapos úttya [42] mellett fekvő, eredetileg mocsaras, vizenyős rét neve. Egy 1731-es adatból szinte kétségtelen az, hogy a magyar helynév előbbi alakja *Sárosrév* — *Sárosriv* lehetett. A *rét*-es alak egészen új fejlemény lehet a jelentés szempontjából értelmetlenné vált *rév* helyett. Az alábbi 1784-es adat is ezt bizonyítja, hisz itt még *rév* szerepel. Ezt az alakot kölcsönözte és saját hangtani viszonyai-mak megfelelően alakította át a rumén lakosság; csak így érthető a mai magyar *rét* rumén *ru* megfelelője. A rumén név tehát egy régebbi magyar alakot őrzött meg. A rumén alak képződésére a *rau* „patak” köznév is hathatott.

370. **Sárosrét.** Először 1731-ben említik. 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Sáros Rév*be (sz.). — A mai Sárosrét [125] előbbi neve lehetett.

371.* **Sejmehom** [35] (k). — r. *Lá Séjméhom*. 1731: *Sejmehom*. 1784: A' *Sejmehomba* (sz.); a' *Sejmehomba* Irotvány (sz.) (szomszédja) egy felől az e. — A helynév eredetét nem ismerem.

372.* **Sejmehomkút** [186] (kút). — r. *Lá Fjntyná Séjméhomuluj*. — A Sejmehomban [35] levő kút neve.

373. **Semély** (sz). 1622-ben említik. Egyetlen adat alapján sem helyrajzi, sem sem jelentésbeli meghatározása nem lehetséges.

374. **Sikátor.** 1871 körül nyugatról keletre a Lápos düllőbe [146] vezető utcáskának mondják. Valószínűleg azonos az Ivókút [11] közelében levő sikátorral.

375.* **Sinordomb** [19] (sz. k). — r. *Szinordymb*. 1731: *Sinórdomb*. 1784: Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón: A *Sinor Domb*nál a' Ferhonába (k.); alább: A' *Sinor Dombon* (sz.). 1784: *Sinordomb* (!). 1864: *Szinordomb*. — Az 1784-es alakból családnévi helynévadásra következtethetünk; *Sinor* nevű család azonban nem mutatható ki a történeti forrásokból. A rumén helynév kölesönnétel a magyarból.

376.* **Sodré iratvány** [78] (k). — r. *Lázu luj Sodré*. — A helynév a Pusztabíró düllőben [172] végzett erdőírtás emléke; előtagja ragadványnevet tartalmazott fenn. A rumén helynév a magyar alak jelentésbeli megfelelője.

Sóórtanya l. Komandó.

377.* **Sóskút** [163] (kút). — r. *Fjntyná Szlátynö*. 1784: *Sóskút*; A' Felső v. Sz: Margita felől való Forduló: A' *Sós Kutn*ál (sz.). 1802: Az Alsó (!)¹ Fordulob(an) avagy Sz(ent) M(argetai forduloban): A' *Soskutn*ál (sz.). — A sós talajba vágott sósvízű kút neve.

378.* **Sóskút mezeje** (r). 1589: ...in prato *Sos kuth mezeje* vocato. — A mai Sóskút [163] vagy a mai Hammashbükk hígya [132] táján feküdt Régi sóskút körüli rét neve lehetett; így a mai Sóskút rétye [45] helynévvel azonosíthatjuk.

379.* **Sóskút pataka** [164] (p). — r. *Pərau Kolimbi*. — A Kőjinkből [46] lejövvő és a Sóskút [163] mellett elfolyó kis vízfolyás neve.

380.* **Sóskút rétye** [45] (r). — Valószínűleg az 1589-ben említett *Sóskút mezeje* helynév is e területre vonatkozik (L. fennebb!).

381.* **Sóskút ucca** [111] (u.). Másik neve: *Sóskútra vezető út*. — r. *Drumu lá Fjntyna szlátynö*; másként: *Ulicá szlátynö*. — A Sóskút [163] felé és a mellett vezető út illetőleg utca neve.

382.* **Sóskút uccáról való híd** [7] (híd). — *Pódu lá Szlátynö*. — A Sóskút uccában [111] a Lápos patakon vagy árkán [152] át vezető híd neve.

383.* **Sóskútra vezető út** [111] (út). — A Sóskút uccának a belsősegen kívül eső folytatását nevezik így.

Sóspatak l. Bándópatak.

384. **Sós ucca.** 1871 körül: Sós vagy *Soós utsza*. — Ma nem ismerik. Valószínű, hogy a Tkv.-ben is csak a *Sóskút ucca* [111] nevének rövidítése.

385. **Stelnej** (szö.). 1643: In plaga Superiore: vinea una in *Stelnely*. — A nehezen és bizonytalanul olvasható szó a forrás XVIII. századi átírásában *Stehelynek* látszik. Egyik alak sem értelmezhető.

386.* **Süjetvár** [83] (pu, k, sz.). Előtagját *Sijett* alakban is hallani. — r. *Lá Sijévtár*. 1898 körül: *Setvár* (!). 1874: A' *Süllyet Várba* (sz.); alább:

¹ A 1784-es forrásban *Felső* fordulót említenek. Ez a helyes!

A' Koristáj n. h.-ben... Fialatos Tölgy fákból álló e., ab Oriente a' Margitai Határ szél, a Meridie a' Koristáj és *Sülyet Vár* n. h.-ek, a Septemtrione a' Margitai határban lévő Bükkös e., ab Occidente a' Ferhona úttya... 1864: *Sülyedt vár* (egykor várhely). — Szoln. Dob. Mon. V, 271 valószínűtlen feltevése szerint a rómaiakkal kezdődő falunkbeli sóbányászat az Árpádok alatt és azután is „egy ideig folyt”. „Ennek biztosítására” emelhetek egy várat, melynek neve határnevünkben maradt fenn (L. még *Belivár* címszó alatt!). A rumén helynév nyilvánvalóan a magyar származéka; az átkölesönzések *ü* — *i* hangzóhelyettesítéssel keletkezett a mai rumén és ebből visszakölesönzéssel a magyar alakváltozat.

387. *Süjettvár előtt*. 1784: A' *Sülyett Vár előtt* a' Sos-Kutnál (sz.). — A Süjettvár [83] körüli területet jelölte e név.

388. *Süjettvár ódal*. 1784: A' Felső v. Sz: Margitta felől való Fordulón: A' *Sülyet vár odalba* (sz.). — A Süjettvár [83]-nak a Bándó patakra [214] néző oldalas részére vonatkozhatott e név.

389. *Sütő írotvánnya* (k). 1784: A' Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón: A' Bükkön a' *Sütő Írotvánnyába* (k). — Az először és utoljára 1762-ben említett *Sütő* család, talán éppen a *Sütő Tamok* (!Timok?) írtása. A mai Bükk [27] valamelyik irtott részének neve volt; legalább a határolásból erre következtethetünk.

390.* *Szabaszlai iratvánnya* [180] (sz, k). Másik neve: *Haplás iratvánnya*. — Az 1756-tól kimutatható *Szaboszalai* — *Szabaszalai* család írtása.

391.* *Szárazstó* [52] (k, sz). — r. *Szárasztou*. 1784: Felső v. Sz: Margita felől való forduló: Az Aknába a' *Száraz-tó* alatt (k.) egy felöll (szomszédja) az e.; alább: A' Venyikésbe a *Száraz-tó* felett (sz.); alább: A' *Száraz-Tó* alatt k). — Kiszáradt tó helye lehet. A rumén helynév a magyarból való kölesönzés.

392. *Szárazstó alatt* (k.). 1784: Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón: A' *Száraz Tó* alatt (k). — A mai Szárazstó [52] alatt elterülő határrészre vonatkozhatott.

393.* *Szász kútya* [24] (kút). 1889: *szász kút* (kút). Ugyanekkor a helynév rumén alakja *Fintina Szaszuluj* volt. — Vagy az 1589-ben említett *Szász* család nevét, vagy népnevet tartott fenn e helynév.

394.* *Szász rétye* [66] (k, sz.). — r. *Ritu Szaszuluj*. 1784. A' *Szász Rettyén* felylül az Északba... A' *Szász Rétyyibe* vagy-is vulgo Lábu gylá *Ritu Szaszuluj* (sz); a' *Szász Rettyébe* Lábu esel Lung linge valye Lá *Ritu Szaszuluj* (sz); a' *Szász Rétyyibe* vulgo Labu esel Szkürt lá *Ritu Szaszuluj* (sz).¹ 1825: a' Felső Foruloba: A' *Szász rettyibe* lévő nagy láb (sz); A' *Szász rétyyin* felylül a' Kopatzok közöt levő nagy lab (sz). 1864: *Szászok rétje* 1871 körül: Szász rétje (k, sz, á). Az 1871 körüli forrás *Szászrétje dülő*-t is említ. A fenti helynév, mint a térképvázlaton is látható, valóban nagyobb kiterjedésű határrészre vonatkozik. — A helynév család- vagy népnevet tartott fenn.

395.* *Széperdő* [92] (e). *Pədurjá rára*. Másik neve: *Ritka erdő*. Először 1812-ben említik. 1864: Ritka vagy *Széperdő*. — Az erdő szép szálfákból álló voltára vonatkozhatott e helynév.

Szglámurj dülő l. Zgramm dülő.

396. *Sziget*. 1784: Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón: A' Kis Malom iránt a' *Szigetbe* (sz). — Az 1731-ben említett *Szüiget*-tel együtt a mai Kis-malomrét [205] táján a Bándó patak [214] által körülfolyt határrészre vonatkozó helynév lehetett.

¹ Ugyanezek az adatok fordulnak elő csaknem betű szerint az 1787-es forrásban; ezért ezt a forrást nem idézem.

411.* Szöllők [141] (szö.). — r. *Lá Vijé*. — A falusiak szölleinek neve.

412.* Szöllők alatt [101] (sz.). — r. *Szub vijé*. — A Szöllők [141] alatt elterülő határrész neve.

413.* Szőlőmegett [71] (sz.). — r. *Dupó Gyal*. 1784: A' Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón: A' *Szölő megett* (sz.); alább: A' *Szölő megett* a' Gyertyánosba (sz.). 1864: *Szőlőmegett* [egy szőlőhelyen túl fekvő rész (neve)]. 1871 körül: *Szőlőmegett* v. *Szőlőmegetti* dűlő (sz. k, p, e, á, l, út). — Az 1784-es adat határolása a Juonyel iratványa [72] és a Gyertyános [73] közötti területre mutat; ez csak elírás lehet, hisz e helynév csak a Szöllők [141] megett levő határrészre vonatkozhatik.

Szőllőre menő ucca l. Szőlőre vezető út.

414.* Szőlőre vezető út [91] (út). — r. *Drumurj katré vijé*. Az 1871-ben említett *Szőllőre menő utsza*-val azonos lehet. A gyümölcsösök felé vezet.

415. Szöcsné vápája. Csak 1731-ben említik. — Helyrajzi elhelyezése nem lehetséges. A helynév előtagja az először 1754-ben említett *Szöts* (ma: *Szucsu?*) család nevét tartotta fenn; utótagjában a talajmélyedést jelentő, ma már e nyelvjárásból is kihalt *vápa* köznevünk maradt fenn.

Szuján iratványa l. Pápiratványa.

416.* Szücsgödre [105] (sz. k, kev. l.). — r. *Groapá Szucsuluj*. 1784: Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón: A' *Szüts Gödriben* (sz.), A' *Szüts Gödrin* alóll (k). — A helynév eltagjában az 1617-ben említett, később elruménesedett *Szücs* család neve maradt fenn; a rumén helynév már a család-név rumén alakját őrzi.

417. Szücsgödre alatt (sz.). 1784: A' *Szüts Gödre* alatt (sz.). — A *Szücsgödre* [105] alatti terület neve volt.

418. Szüget. 1731-ben említik. — Helyrajzi meghatározását a *Sziget* című szó alatt kíséreltem meg.

419. Tatár irtóványa (e). 1784: A' Puszta Bértz n. h.-en... Veszszöböl való Tölgyes e, melly kezdődik a *Tatár Irotványától* és Mégyen vagyis nyulik a' Ferhona n. h.-ben lévő utig... a' Septemtrione a' Margitai határszél, ab Occidente a' *Tatár Irotványa*... — A helynév a határolásból ítélve a Puszta-bíró dűllő [90] környékén levő hely neve volt. Valószínűleg az 1787 előtti években egyszer említett *Tatár* család irtotta egykori erdős területre vonatkozott.

420. Tatár irtóványa alatt. 1784: A' *Tatár Irotványa* alatt (sz.); alább: A' Sáráimba a' *Tatár Irotványa* alatt (k). — Az előbbi helynév-jelezte terület alatt lévő határrész neve volt.

421.* Támógödre [36] (sz. k). — r. *Groapá luj Támo*. — A helynév előtagjában ragadványnév rejtőzhetik; ilyen nevű család nem mutatható ki a történeti forrásokból.

422. Tekintő. 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban: A' *Tekintön* (sz.). ...egy felöll (szomszédja) az e; alább: A' Szilágy felett a' *tekintön* (sz.). ...egy felöll (szomszédja) az e. — A Szilágy dűllő [115] legmagasabb része lehetett; innen messze el lehet látni. Az ilyenféle nevek gyakran őrhelyeket, megfigyelő helyeket jelölnek. (Vö. MNy. XXX, 162 és HNTDolg. 1 sz. 4.)

423. Temető. 1754-ben a felső, 1784-ben, az alsó fordulóban említene ilyen helynevet. 1825: az alsó Forduloba: A *Temetönél* lévő láb (sz.). — Az 1784-és 1825-ös adat, a mai temetőkre [1 és 2] vonatkozott; a másik a határban való temetkezés emlékét tarthatta fenn.

424. Temető ajjában. 1832-ben említik.

425. Temető alatt (sz.). 1784-ben a temető alatti területre vonatkoztatták.

426. **Temető felett** (sz). 1784-ben a Temető feletti sz.-ról emlékeznek meg.
 427. **Temető oldal**. 1784: Az Alsó vagy Czoptelke felől való Fordulóban:
 A' *Temető oldala* (sz.) 1842: a' *Temető oldalba* egy házikó. — A mai temetők
 [1 és 2] hegyoldalára vonatkozó név lehetett.

428. **Temető végiben** (sz). 1754-ben az alsó fordulóban említik, tehát a
 mai temetők [1 és 2] hátsó részét, *végét* jelölte.

429.* **Templom ucca** [10] (u.). 1871 körül: *Templom* vagy *Templomi útsza*.
 — Ma ez az utca bizonyos egyházi épületek lebontása útján térré bővült, és
 beleolvadt a Nagy uccába [116].

430.* **Terhona** (e). 1784-ből, az általam is használt forrásból idézi „Szoln.
 Dob. Mön.“ V, 277. Csak elírás vagy sajtóhiba lehet a *Ferhona* [80] helynév
 helyett; az eredeti forrásban nem fordul elő.

431.* **Térkút** [93] (*kút*). 1784: A' *Térkút* mellett (k); alább: A' *Tér Kútnál*
 (sz.), A' *Téér Kutnál* (k.). 1898: *térkút* (kút). — Ma a belsőségben levő kút;
 1784-ben még a falu szélén a **Térben* volt. Ez utóbbi helynév csak össze-
 tételeben maradt meg (Vö. 35. l.).

432.* **Térkút uccája** (u.). 1871 körül: *Kokosra vezető út*. — r. *Ulicá Tyér-
 kutuluj*. — A *Térkút* [93] felé vezető utca neve. A rumén helynév utótagja
 nyilvánvalóan magyarbói való kölesöznzés.

433.* **Tilalmas erdő** (sz). 1746: a *Tilalmas Erdő* n. h.-ben (sz.). — Hely-
 rajzilag nem tudom meghatározni.

434. **Tilalmaskert**. Csak egyszer 1871 körül, a telekkönyvben fordul elő.

435.* **Timófi gödre** [39] (k, sz.). — *Groapá lui Timofi*. — A helynév elő-
 tagja az 1759-ben még magyar, de 1787-ben már rumén *Timofi* család nevét
 örizte meg.

436. **Tónál**. 1784: Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón: A' Kis Ma-
 lomnál a' *Tóónál* (k.), a' Falun álló a' *Tónál* (szomszédja) ab altera a' Bandó
 Pataka árka. — A mai Kismalom rétje [205] táján képződött *tó* neve volt;
 ma már eltűnt az állóvízzel együtt a név is.

437. **Tőke kerte**. 1731-ben említik. — Talán a későbbi *Tőki gazza*, vagy a
Tőki kertje (1784) helynévvel azonos területet jelölt.

438. **Tőki kertje**. 1784: A' Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón: A'
Tőki Kertje mellett; alább: A' *Tőöki Petro Kertje* mellett (sz.) ab una a'
Tőöki Petro... zsellér telke. — Tőki Ptéer, gr. Kornis Zsigmond zsellérének
 kertje volt 1784-ben.

439. **Tőki gazza** (sz, k). 1784: A' Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón:
 A' *Tőki Gazzánál* (k.); alább: A' *Tőöki Gazzán* (k.). — A' *Tőki Gazzán* (sz). —
 Lehet, hogy a *Tőki kertje* helynév alakváltozata, de lehet az is, hogy e hely-
 név jelzette terület környékén levő bokros helyre vonatkozott.

440. **Tölgyes** (e). 1778: *Tölgyes* és Vényikés köz Tilalmas Erdők. — Hely-
 rajzi meghatározása e határolás nélküli egyetlen adat alapján lehetetlen.

441. **Tremint kút** (kút) 1754: A' Temető végiben... az also borozdája alatt
 vagy on a' *Tremint* (?) nevezetű kút. — A mai Nagyköz [12] akkor még részint
 külkötségben fekvő részén levő kút neve volt. Az előtag eredetét nem ismer-
 rem; különben is olvasata — bár a forrást személyesen használtam — kétes.

442.* **Urak iratványa** [200] (k). — *Pojáná cséjá Domnyászká*. — A falu-
 ban birtokos családok közös irtásának neve.

443. **Válé(já) Hulbényilor** (sz). 1825: az Alsó Fordulóba: *La Vale Hul-
 benyilor*. Csak a rumén nevet említik; helyrajzilag nem tudom meghatá-
 rozni a helynevet. Lehet, hogy az alábbi helynév változata vagy elírása:

444. **Válé(já) Hurubényilor** (zabf.). 1802: A Felső fordulóban Czoptelke felé: In *vale hurubényilor*. — A rumén helynév jelentése: „Hurubások¹ völgye v. pataka”. Helyrajzi elhelyezése a szűkszavú adat alapján lehetetlen.

445. **Várajjai rév.** 1784: A’ *Várallyai Révnél* (sz) ab una az ország úttya, ab altera a’ Bándó Pataka közt. 1812: *Váraljai rüh.* Valahol a Cifrahíd [126] táján lévő terület neve. A *rüh* — *rév* alak váltakozásáról már előbb szóltam.

446. **Várajjára vezető út.** [140] (út). — r. *Drumu lá Ungurás.* — A szomszédosszédes Bálványosváralja felé menő út neve.

447.* **Várajjai út** [140] (út). — A Várajjára vezető út másik neve.

448.* **Veresirátvány** [81] (k). — r. *Lázu lui Vérés.* — Az 1593 óta kimutatható *Veres* család neve van a helynév előtagjában; ez a család irthatta itt az erdőt. A személynévi eredetet egyébként a rumén helynévalak is mutatja.

449. **Veresrév.** 1731-ben említik. — Az először 1593-ban említett *Veres* család neve maradt fenn a helynév előtagjában. Helyrajzilag nem tudom elhelyezni e helynevet.

450. **Verőfény.** 1784: Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón: A’ *Verő fényen* az árkon túl (k) (szomszédja) egy felöll az e. — Helyrajzi meghatározása a határolás hiánya miatt lehetetlen.

451. **Vénhegy** (szö.). 1784: A’ Felső v. Sz: Margita felől való Fordulón: A’ *Vén Szőlő Hegy* alatt (sz.); alább: a’ *Vén hegy* n. szö. Hegyben (szö) melynek ajjába feles oltovány Alma és Szilva Fákbol álló Szép Gyümölcsös is vagyon. 1787: *Vén Hegy* n. Szőlő Hegy (szö). — Valószínűleg a Szőlők [141] valamelyik részének a neve lehetett. Az előtag régóta szőlőgazdálkodásra használt területre mutat.

452.* **Vinyikés** [25] (e, k, sz). Ritkább alak: *Venyikés.* — r. *Vinyigés* (1898 körül: *Vinnyikés*). 1731: *Venikes.* 1784: A’ *Venyikésbe* (sz.); alább: A’ *Vennyikésbe* a’ Száraz-tó felett (sz.). 1778: Tölgyes és *Venyikés* köz Tilalmas Erdők. 1802: A *Vinyikis* erdeje a Gyorgyák Iratványanál (sz) (K.-ről szomszédja) a B(álványos) Varallyai Vidrás n. e. 1825: A’ *Venyikésbe* (e.). — A helynév a *venyige* köznév régebbi *venike* — *venyike* alakját tartotta fenn az íző nyelvjárás *Vinikés* alakjában (Vö. NySzt.). A rumén helynév magyarból való kölcsönzés.

453. **Vízszerek.** 1731-ben említik. — Egyetlen, pusztá helynévi adat alapján nem tudom elhelyezni a határban. Lehet, hogy a belsőség valamelyik részén a Bándópatak [212] érintette területre vonatkozik.

454. **Zermezeu.** 1898 körül *Zermezeu* alakban, mint „oláh forrásból” merített helynévi adatot említik. A helynév magyar kölcsönzés, de nem ismerjük a kölcsönvett alak eredetijét; ez valami **Szermező*-féle helynév lehetett. A jelenkori helynévgyűjtés alkalmával e helynév nem került elő.

455.* **Zgrámin düllő** [133] (e.). — *Zglámurj.* 1871: *Szglámurj* düllő (sz, e, l). 1898 körül: *Szoglámurj* (!d.). — A magyar helynév a ruménból való kölcsönzés.

456. **Zöld vápa.** 1731-ben említik. — Egyetlen szűkszavú adat alapján a helynevet nem tudom helyrajzilag meghatározni. Az utótag, mint előbb is többször rámutattam egy köznévi szerepében kihalt *vápa* „gödör” közneveinket őrzi.

457.* **Zsandárirátvány** [198] (k.). — r. *Lázu lui Zsándár.* — A helynév előtagjában ragadványnév maradhatott ránk; a rumén helynévalak erre mutat.

¹ *hurubă* „kicsiny faház, catogeum”.

458. Zsezunyis (sz). 1825: La Zsezsunyis a' Heres (?) juknál (sz). 1828: La Zsézuny a Heres Juknál. — A kétségtelenül rumén eredetű helynevet nem tudom elhelyezni. Különben is kétszeri említés után nyomtalanul eltűnik.

459. Zsigmond. 1731: Sigmond. — Egyetlen, határolás nélküli adat alapján nem tudom elhelyezni. A helynév kétségtelen személynévi eredetű; mint puszta személynévi helynév a régebbi típusúak közé tartozik.

Pótlások és javítások.

A kedvezőtlen sajtóviszonyok miatt tanulmányom megírása és megjelenése között szinte két év telt el, sőt csaknem az egész tanulmány egy év óta kiszedve áll. Az eltelt idő alatt néhány pótló és helyreigazító adatra akadtam. Ezeket szükségesnek tartom itt alább közölni.

A 12. lapon azt írtam, hogy a *Félékán* nevű jobbágyság a kolozsmegyei Feleac — Felekről származhattak falunkba. Mint *Debreczeni László* szíves szóbeli közléséből tudom, a mezősegi *Szászfellak* község rumén neve szintén *Feleac*, és így a jobbágyság innen is jöhetett e faluba.

A 19—20. lapon a lakósság számhasonlítási adatait vizsgálva, csak 1857-ből tudok a felekezeti lakósság-viszonyokból a nemzetiségi megoszlásra következtetni. Már tanulmányom teljesen kiszedve állt, mikor *Bolcas Lucian* felhívta figyelmemet arra az E. M. levéltárának Mike Sándor-féle gyűjteményében levő *Helységek nevei — Ortschafts Register* téves felíratot viselő kéziratra, amely tulajdonképpen Erdély 1850-i népszámlálási adatait tartalmazza. A német nyelvű, betűsoros forrásban a vizsgált falura vonatkozólag a következő adatok találhatók: A falu magyar neve: *Nyíres*. — Rumén: *Szász Mires* [!]. — Német (deutsch): *Birkendörfel*. — A falu lakósságának megoszlása nemzetiségek szerint: Magyar: 440. — Rumén: 488. — Szász: nincs. — Más nemzetiség: 28. — A lakósság összes száma tehát 1850-ben 956 lélek volt. Ezek az adatok kiegészítik, de semmiben sem módosítják a népesség-viszonyok vizsgálata alkalmával kifejtett megállapításaimat. Ezzel kapcsolatban megjegyzem, hogy itt e forrásban szerepel egyedül a falu német neve *Birkendörfel* alakban. Alig hiszem, hogy ez eredeti népi név volna, hiszen akkor a forrás megfelelő rovatában *deutsch* helyett bizonyosan *sächsisch* állana, mint ahogy a lakósság esetében is *Sachsen* áll. A fenti név tehát valószínűleg a helység hivatalos alakja; mint ilyen a rövidebb magyar *Nyíres* alak szabad fordítása is lehet.

A 29. lapon a *Hulpe* helynevet helytelen volt az ismeretlen eredetűek közé sorolnom, mert a rumén *vulpe*, róka' köznévnél van *hulpe* nyelvjárási alakja is. E helynév tehát kétségtelenül rumén eredetű. A rumén helynév-anyagban igen gyakori e helynév.

A 31. lapon felülről a 16. sorban *riu* helyett *riu* iktatandó a szövegbe; a 32. lapon felülről a 12. sorban a *Pusztabirc* utótagja *birc*-nek, a *Középbirc* alak pedig *Közébbirc*-nek olvasandó!

A 34. lapon levő térkép római számai a következő községek határának érintkező részére vonatkoznak: I. Marghita—Szentmargita. II. Unguraș—Bálványosvárálja. III. Batin—Báton. IV. Top—Coptelke. V. Mintiul Gherlei—Szamosújvárnémeti. VI. Peterhaza Péterháza. VIII. Sălașiu—Szilágytő. VIII. Benediug—Szentbenedek. IX. Mica—Mikeháza X. Cuzdriora—Kozárvár.

A 33. lapon a Szásznyíresi földközösségre vonatkozó feltevésemet, mint utóbb rájöttem mindenben igazolja *Tagányi Károly*, a magyarországi földközösségről írott munkájában (*A földközösség története Magyarországon*. (Gazdaltörténeti Szemle 1894. és kny.), bár azt a kéziratot forrást, amelyre ő hivatkozik, az E. M. gr. Kornis lvt.-nak

szásznyíresi csomójában nem találtam meg. Valószínűleg az a kérdéses levéltár hatalmas anyaga más részében lappang.

A 4–6. sz. helynevek címszavának előtagja *Aknázs-nak* olvasandó.

44. *Bérgej*. Gyallay Domokos szíves figyelmeztetése alapján tudom, hogy Torockón (Torda Aranyos m.) is él hasonló helynévalak *Bergej–Bírgej* alakban. Itt egy hegyoldal és az ott levő temető neve. „Vigyen el a Bírgej!” — mondják átokképpen a torockaiak. Gyallay figyelmeztetése nyomán valóban ráakadtam a helynévre *Bergej*, *Bergéj*etű, *Bergej* oldala és *Bergej* völgye alakban [Vö. Dr. Jankó János: Torda, Aranyosszék, Toroczkó magyar (székely) népe. Bpest, 1892. 12.]

60.* *Borsósgödre* h. *Borsószgödre*.

95.* *Csungerád kút* h. *Csungerátkút*.

121–122. A címszó előtag *Édezs-nak* olvasandó.

145. A helynév előtagja *Debreczeni László* szerint rumén gúnynév. Egyébként szerint a *gocoj* egy tréfás rumén szokás álca-alakját jelenti.

146–147. A címszó előtagja *Görög* h. *Görök*.

156–157. A címszó előtagja *Hammas* h. *Hammazs*.

458. E helynév is a magyarázható helynevek közé tartozik, hisz a rumén *jezune* (olv. dzsészunyé), *borz*-ot jelent. Tehát a helynév jelentése: *Borzos*. (*Debreczeni László* közlése.)

Források jegyzéke.

Csak a gyakrabban előforduló és a szövegben vagy a lapalji jegyzetekben külön nem jelölt forrásokat sorolom itt fel.

1514–1702: „*Szoln. Dob. Mon.*“ V, 266–69. — 1589: EM. Oklevelek törzsgyűjteménye és „*Szoln. Dob. Mon.*“ V, 276. — 1593: „*Szoln. Dob. Mon.*“ V, 267. — 1622: Vagyonszeírás (conscriptio) a ref. teológia könyvtárában; „*Szoln. Dob. Mon.*“ i. h. — 1711 és 1727: EM. gr. Kornis cs. levéltára. — 1731: „*Szoln. Dob. Mon.*“ V, 276. — 1732–38, 1741, 1743, 1745–50, 1752: EM. i. h. — 1754: A sic-széki ref. egyházmegye ltv.; „*Szoln. Dob. Mon.*“ V, 276. — 1756–57, 1759–62: EM. i. h. — 1778: EM. i. h. és a ref. egyházközség régi jegyzőkönyve. — 1779: Az id. ref. egyházmegye ltv. — 1784: EM. i. h. és „*Szoln. Dob. Mon.*“ V, 277. — 1787: EM. i. h., az id. ref. egyházmegye ltv. és az egyházközség régi jegyzőkönyve. — 1789: Az egyházközség régi jegyzőkönyve. — 1794 és XVIII. sz. vége: Az id. ref. egyházmegye ltv.-nak „*Szásznyíresi*“ csomója. 1. sz. — 1802: EM. i. h. — 1807–1808: Az egyházközség jegyzőkönyve. — 1812: „*Szoln. Dob. Mon.*“ V, 277. — 1817: EM. i. h. — 1822: Az egyházközség régi jegyzőkönyve. — 1832–39: Az id. ref. egyházmegye ltv. 1864: „*Szoln. Dob. Mon.*“ V, 277. — 1871 körül: Telekkönyvi térképek és részletlajstromok (Dej–Dés, Törvényszék.) 1898 körül: „*Szoln. Dob. Mon.*“ V, 275 és 278.